

DE REVIVAL VAN DE COÖPERATIE: DE BUURT- EN DORPSCOÖPERATIES.

KWALITATIEF ONDERZOEK NAAR DE VISIE VAN DIRECT BETROKKENEN VAN BUURT- EN DORPSCOÖPERATIES OP FACTOREN DIE BELANGRIJK ZIJN VOOR HET OPRICHTEN EN VITAAL HOUDEN VAN DERGELIJKE BURGERORGANISATIES.

MASTERSCRIPTIE STADSGEOGRAFIE

FACULTEIT GEOWETENSCHAPPEN
UNIVERSITEIT UTRECHT

SEINPOST ADVIESBUREAU

ANNELIES ROMME (3469425)
A.J.P.ROMME@STUDENTS.UU.NL

DE REVIVAL VAN DE COÖPERATIE: DE BUURT- EN DORPSCOÖPERATIES.

KWALITATIEF ONDERZOEK NAAR DE VISIE VAN DIRECT BETROKKENEN VAN BUURT- EN DORPSCOÖPERATIES OP FACTOREN DIE BELANGRIJK ZIJN VOOR HET OPRICHTEN EN VITAAL HOUDEN VAN DERGELIJKE BURGERORGANISATIES.

Utrecht, 22 september 2014

A.J.P. Romme
Studentnummer: 3469425

Masterthesis
Universiteit Utrecht
Faculteit Geowetenschappen
Master Stadsgeografie

Begeleiding: Dr. Matthieu Permentier
Universiteit Utrecht
Faculteit Geowetenschappen

Brechtje Schildkamp, Msc.
Adviseur
Seinpost Adviesbureau

Universiteit Utrecht

Foto's voorkant: Schuttershof; centrale gebouw coöperatie Esbeek (Breda-en-alles-daaromheen, 2014), het Gemaal; centrale gebouw Afrikaanderwijkcoöperatie (eigen foto) en het Seinwezen; centrale gebouw van coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier (energiesprong, 2014).

VOORWOORD

De revival van de coöperatie met de komst van buurt- en dorpscoöperaties: burgers die samenwerken om hun doel te bereiken, om daarmee iets te bewerkstelligen wat ze als individu niet voor elkaar zouden kunnen krijgen. In verschillende media ontdekte ik deze trend en dit trok meteen mijn aandacht. Wellicht komt dit doordat ik van boerenafkomst ben. Een gemeenschap waar de coöperatieve organisatievorm erg bekend is. Het is tevens een gemeenschap waar mensen elkaar helpen waar nodig en waar handen bij elkaar worden gestoken om gezamenlijk machines te kopen die ze allemaal sporadisch nodig hebben. Ook kan mijn interesse gewekt zijn doordat ik in de kracht van burgers geloof, maar tegelijkertijd ook sceptisch tegenover de haalbaarheid van het organiseren van het gezamenlijk vermogen van de burgers in de huidige tijd aan kijk. Vanuit deze interesse en kritische houding is deze masterscriptie tot stand gekomen, waarmee ik mijn studie Stadsgeografie aan de Universiteit Utrecht afrond.

Het laatste half jaar was een erg leerzame periode. Bij mijn stage bij Seinpost Adviesbureau heb ik een kijkje kunnen nemen in de advieswereld en heb ik aan verschillende projecten mijn bijdrage mogen leveren. Naast de uitdaging die ik in de werkzaamheden vond, heb ik mij hier vooral ook thuis gevoeld. Lastiger vond ik het om mijn weg te vinden tussen de eisen die de universiteit aan mijn onderzoek stelde en de wensen die vanuit het adviesbureau mee kreeg. Uiteindelijk denk ik dat er toch een mooi product is ontstaan. Hierbij heb ik hulp gekregen van een hoop mensen en via deze weg wil gebruik maken van de mogelijkheid om enkele mensen hiervoor te bedanken.

Allereerst gaat een grote dank uit naar de mensen die in het kader van het onderzoek heb mogen interviewen. Zonder jullie hulp had ik dit onderzoek niet kunnen uitvoeren. Als tweede wil ik mijn facultaire begeleider Matthieu Permentier bedanken voor de kritische kijk op mijn product waardoor het steeds beter werd. Als derde wil ik mijn begeleidster van Seinpost Adviesbureau; Brechtje Schildkamp, bedanken. Ik vond het fijn om met je te sparren en mijn ei kwijt te kunnen als ik vastliep of het even niet meer wist. Verder wil ik ook alle andere mensen van Seinpost Adviesbureau bedanken voor hun steun en gezelligheid. Als laatste zou ik nog graag mensen in de persoonlijke sfeer willen bedanken. Met naam noem ik Maarten, papa, mama, Ingrid, Irma, Mariët en Eva voor het aanhoren van mijn stressmomenten en het vieren van kleine overwinningen.

Met vriendelijk groet,

Annelies Romme

Utrecht, september 2014

SAMENVATTING

AANLEIDING, DOELSTELLING EN CENTRALE VRAAGSTELLING

De aanleiding voor dit onderzoek kan gevonden worden in de toenemende populariteit van zowel de participatiemaatschappij als de buurt- of dorpscoöperatie in het wetenschappelijke en maatschappelijke debat. In de participatiemaatschappij zouden burgers meer zaken gezamenlijk op moeten pakken en wordt onderlinge solidariteit belangrijker gevonden. De burgercoöperatie is een vorm waarin burgers hun initiatief vorm kunnen geven. Hierbij dienen de burgers de belangrijkste stakeholders te zijn en zouden de diensten en producten ten goede moeten komen aan de directe woonomgeving van deze burgers. Het laatste jaren is een enorme toename van dergelijke burgerorganisaties te zien. Het doel van dit onderzoek is te achterhalen welke factoren belangrijk zijn bij het oprichten en vitaal houden van deze buurt- wijk- of dorpscoöperaties. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen factoren die van belang zijn om een individu te binden aan een coöperatie en organisatorische factoren die van belang zijn om de (langdurige) samenwerking tussen de groep burgers op te starten en vitaal te houden. Bij beide factoren wordt ook gekeken in hoeverre de lokale context van de coöperatie hier invloed op heeft. De centrale vraagstelling en de onderliggende deelvragen van dit onderzoek luiden als volgt:

Welke factoren zijn volgens direct betrokkenen van buurt- en dorpscoöperaties belangrijk om een individu aan de buurt-, wijk- of dorpscoöperatie te binden en welke organisatorische factoren zijn volgens hen belangrijk om een dergelijke coöperatie op te starten en vitaal te houden?

METHODOLOGIE

Om antwoord te krijgen op deze vraagstelling is er een kwalitatief onderzoek uitgevoerd. Deze keuze is gemaakt, omdat het proces rondom het oprichten en vitaal houden van de burgercoöperaties en de ervaringen van direct betrokkenen hierbij centraal staan. Het onderzoeksdesign dat hierbij gekozen is, is een multiple casestudy design. De coöperaties die hierbij zijn onderzocht zijn coöperatie Esbeek (gemeente Hilvarenbeek), coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier (gemeente Haarlem) en Afrikaanderwijkcoöperatie (gemeente Rotterdam). Dit zijn drie coöperaties in verschillende contexten. De onderzoeksmethoden die gebruikt zijn, zijn semigestructureerde diepte-interviews met actief betrokkenen en open vragenlijsten met leden. Tevens zijn enkele informele gesprekken met leden gevoerd. Dit heeft uiteindelijk geleid tot vijftien interviews, zeven vragenlijsten en drie informele gesprekken. Het programma Nvivo is gebruikt voor het coderen van de data.

CONCLUSIES

- De belangrijkste factor voor het genereren en vasthouden van betrokkenheid van een individu bij een coöperatie blijkt motivatie te zijn. Verder blijkt de factor 'uitnodiging' een voorwaarde voor het omzetten van deze motivatie in betrokkenheid. Als laatste blijkt het belangrijk dat een individu over voldoende capaciteiten (competenties, tijd en geld) beschikt om een uitnodiging voor een kartrekkende rol te krijgen en aan te kunnen aannemen.
- Met de organisatorische factoren wordt ingesprongen op de eerder genoemde factoren die van belang zijn om een individu te binden aan de coöperatie. Tevens zijn ze belangrijk om de samenwerking tussen een groep burgers gaande te houden. De competenties van de

initiatiefnemers en kartrekkers (leiders) blijken essentieel om aan de organisatorische factoren te kunnen voldoen.

- De belangrijkste organisatorische factoren zijn een 'breed gedragen visie' en 'een platte organisatiestructuur'. Bij deze organisatiestructuur is tevens een democratische en menselijke leiderschapsstijl gewenst. Wanneer aan deze twee factoren voldaan is, is het zaak om successen voor leden te boeken. De factor 'autonomie ten opzichte van andere partijen' is in dusverre belangrijk dat burgerleden het gevoel hebben dat het hun project is en dat zij de belangrijkste beslissingen mogen nemen over het wat, hoe, waar en wanneer van de projecten. Financiële autonomie wordt hier opvallend genoeg niet wenselijk bij gevonden.
- De resultaten van dit onderzoek kunnen ook in de bredere discussie rondom de participatiemaatschappij worden geplaatst. Met dit onderzoek kan bevestigd worden dat de participatiemaatschappij geen vervanging van de verzorgingsstaat mag zijn. Ten eerste blijken mensen met een lage sociaaleconomische status niet de mogelijkheid te hebben om zelf een coöperatie op te richten. Ten tweede is dit niet gewenst doordat de welgesteldere bevolking, welke wel in staat is een coöperatie op te richten, niet bereid is zelf alle financiële lasten van de coöperatie te dragen.

Kernwoorden: participatiemaatschappij, burgerinitiatief, buurt- en dorpscoöperatie, betrokkenheid individu, organisatorische factoren.

INHOUD

VOORWOORD	3
SAMENVATTING	4
HOOFDSTUK 1: INLEIDING	8
1.1. ACHTERGROND	8
1.2. DOELSTELLING EN CENTRALE VRAAGSTELLING	9
1.3. ONDERZOEKSOPZET	10
1.4. DE RELEVANTIE	10
1.5. DE LEESWIJZER	11
HOOFDSTUK 2: HET THEORETISCH KADER	12
2.1. DE PARTICIPATIEMAATSCHAPPIJ	12
2.1.1. Begripsomschrijving: Participatiemaatschappij en doe-democratie	12
2.1.2. De Participatiemaatschappij: het debat	15
2.2. DE COÖPERATIE	17
2.2.1. Begripsomschrijving: coöperaties	17
2.2.2. Het gebruik van de coöperatie door de jaren heen	19
2.3. DE BUURT- EN DORPSCOÖPERATIE	21
2.3.1. Begripsomschrijving: De buurt- en dorpscoöperatie	21
2.3.2. De actoren	23
Burgers	23
Corporate actors	23
2.4. VOORWAARDEN VOOR HET OPSTARTEN EN VITAAL HOUDEN VAN EEN BUURT- EN DORPSCOÖPERATIE	26
2.4.1. Voorwaarden voor de betrokkenheid van een individu bij een burgercoöperatie	26
Motivatie: 'willen'	26
Capaciteit: 'kunnen'	28
Uitnodiging: 'gevraagd worden'	29
2.4.2. Organisatorische voorwaarden	30
Organisatiestructuur	31
Leiderschap en autoriteit	31
Visie en effectiviteit	33
Autonomie ten opzichte van andere organisaties	34
2.5. CONCLUSIE	34
HOOFDSTUK 3. DE METHODOLOGISCHE VERANTWOORDING	36
3.1. DE METHODEN EN TECHNIEKEN	36
3.1.1. De dataverzameling	36
3.1.2. De data-analyse	39
3.2. VERANTWOORDING KEUZE CASES	39
3.3. INLEIDING OP DE ONDERZOCHE COÖPERATIES	41
3.3.1. Coöperatie Esbeek	41
3.3.2. Afrikaanderwijkcoöperatie (Rotterdam)	42
3.3.3. Duurzaam Garenkokerskwartier (Haarlem)	43
HOOFDSTUK 4. RESULTATEN EMPIRISCH ONDERZOEK	45
4.1. VOORWAARDEN VOOR DE BETROKKENHEID VAN EEN INDIVIDU IN DE COÖPERATIE	45
4.1.1. Motivatie	45
4.1.2. Uitnodiging	51
4.1.3. Capaciteiten: competenties, tijd en geld	54
4.1.4. Conclusie: voorwaarden voor betrokkenheid individu	57
4.2. ORGANISATORISCHE VOORWAARDEN BIJ EEN COÖPERATIE	58
4.2.1. Organisatiestructuur	58

4.2.2. Leiderschap en autoriteit	59
Leiderschapstijl: mensgericht en democratisch	60
Competenties van een leider	62
4.2.3. Visie en efficiëntie van de coöperatie.....	65
Breed gedragen visie.....	66
Het creëren van succesverhalen voor leden	68
4.2.4. Autonomie van de coöperatie ten opzichte van andere partijen	70
Bestuurlijke autonomie: het wat en hoe.....	70
Vaste toegang tot een gebouw: Het waar en Wanneer	73
Financiële autonomie: verdienmodel	74
4.2.3. Conclusie: organisatorische voorwaarden	77
HOOFDSTUK 5. CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN	78
5.1. BEANTWOORDING VAN DE ONDERZOEKSVRAAG	78
5.1.1. Betrokkenheid van een individu	78
5.1.2. Organisatorische factoren	80
5.2. BIJDRAGE AAN HET WETENSCHAPPELIJK DEBAT	83
5.3. AANBEVELINGEN.....	84
5.4. KRITISCHE NOTEN EN VERVOLGONDERZOEK.....	86
LITERATUURLIJST	87
BIJLAGE 1. GEGEVENS BEVOLKING ONDERZOCHE CASES.	94
ESBEEK.....	94
AFRIKAANDERWIJK (ROTTERDAM).....	94
ZIJLWEG-OOST/GARENKOKERSKWARTIER (HAARLEM).....	95
BIJLAGE 2. TOPIC LIJST INTERVIEWS	96
BIJLAGE 3. VRAGENLIJST LEDEN COÖPERATIE	98
BIJLAGE 4. DE CODEBOOM	100

HOOFDSTUK 1: INLEIDING

1.1. ACHTERGROND

‘...de klassieke verzorgingsstaat langzaam maar zeker verandert in een participatiesamenleving. Van iedereen die dat kan, wordt gevraagd verantwoordelijkheid te nemen voor zijn of haar eigen leven en omgeving’ (Troonrede, 2013) (Houwelingen e.a., 2014, p. 17).

Participatiemaatschappij. Hét woord van 2013. Genoemd in de troonrede door Koning Willem Alexander. Het fragment, met dat woord, maakt deel uit van de top-5 meest beluisterde radiofragmenten van het afgelopen jaar (Volkskrant, 2013, p.6). Binnen deze participatiemaatschappij dienen burgers meer invloed te krijgen op gebeurtenissen en situaties die voor hen belangrijk zijn (Delaheij, 2004, p.7). Naast inspraak en interactieve beleidsvorming wordt hierbij ook ruimte gegeven aan een burgerinitiatief. Hierbij dienen burgers zelf zaken op te pakken die zij belangrijk achten binnen het publieke domein (Vrieling & Verhoeven, 2011, p.378). De coöperatie kan een vorm zijn waarin een burgerinitiatief gegoten kan worden, men spreekt dan van een burger-, buurt- of dorpscoöperatie.

De roep om burgerparticipatie is geen nieuw fenomeen. Al in de 18^e en 19^e eeuw pleitten Rousseau en Stuart Mill voor de sociale en politieke voordelen ervan. Volgens hen wil de mens van nature altijd zichzelf profileren, wat er toe leidt dat bij een centrale autonome staat de regels door de rijken in hun eigen voordeel worden opgesteld, wat de ongelijkheid zou vergroten (De Smaele & Tollebeek, 2002, p.57). In de afgelopen decennia is de populariteit van het begrip weer sterk toegenomen. Zo is de term ‘eigen verantwoordelijkheid’ in 2000 in 1034 krantenartikelen te vinden. Tien jaar later, in 2010, was dit aantal 2955 (Houwelingen e.a., 2014, p.17). Verder is het idee dat burgers meer zelf en onderling moeten gaan regelen, ook geen typisch Nederlands fenomeen. Ook in andere landen is het terug te vinden. Zo is in Groot-Brittannië getracht de democratie te revitaliseren en het gemeenschapsgevoel te versterken in de ‘Big Society’ en in Japan worden in dit kader nieuwe publieke gemeenschappen opgezet (new public commons) (Houwelingen e.a., 2014, p.17). Ook in de wetenschappelijke literatuur is de participatiemaatschappij een veel besproken onderwerp, waarbij verwezen wordt naar de transitie van government naar governance. Waar het opstellen van beleid eerst eenrichtingsverkeer was, waarbij de overheid de touwtjes in handen had, wordt het tegenwoordig meer ontwikkeld en uitgevoerd in een lokaal netwerk van private, maatschappelijke en publieke organisaties (Buuren & Edelenbos, 2008, pp. 185-186). De toegenomen populariteit van deze transitie en specifiek van de participatiemaatschappij wordt echter niet door iedereen toegejuicht. Het zou, door de neoliberale inslag, niet meer zijn dan een grote bezuinigingsmaatregel, welke zou leiden tot een toenemende ongelijkheid. Dit doordat niet iedereen in staat zou zijn om zichzelf te redden en zijn/haar netwerk in te zetten voor hulp vanwege een tekort aan capaciteiten in de vorm van competenties, tijd en geld.

Over de organisatievorm de coöperatie is slechts sporadisch wat geschreven. Bekend is dat de organisatievorm in de 19^e eeuw in verschillende sectoren is ontstaan. Hierbij was de coöperatie een middel om met een groep een bepaald doel of bepaalde voordelen te halen en zo de welvaart en het welzijn te verdelen (Gijssels e.a., 2011, p.16). Zo probeerden boeren gezamenlijk landbouwwerktuigen in te kopen om de concurrentie met Amerika aan te kunnen gaan en richtten werknemers coöperaties op om te vechten tegen de erbarmelijke omstandigheden in de fabrieken.

Binnen deze coöperaties stonden de waarden zelfredzaamheid, zelfverantwoordelijkheid, democratie, gelijkheid, rechtvaardigheid, onderlinge solidariteit en samenwerking centraal (Gijselinckx e.a. 2011, pp.28-29). Anders dan bij andere rechtsvormen ligt de democratische macht namelijk bij de leden (Steunpunt coöperatief ondernemen, 2008, p.3). Na deze eerste golf van oprichtingen van coöperaties verdween deze organisatievorm enige tijd in de marge van het maatschappelijke en wetenschappelijke debat (De Hoog e.a., 1998, p.3). Sinds begin 2000 is de coöperatie echter weer helemaal terug en een van de oprichtende partijen zijn de burgers (Bosma & de Jogen, 2014, p.9). Hierbij wordt de coöperatie als de organisatievorm gebruikt om hun burgerinitiatief vorm te geven. Dit vanwege de eerder genoemde waarden.

Over het nut van de coöperatie in de huidige participatiemaatschappij zijn enkele wetenschappelijke artikelen geschreven (o.a. Gijselinckx e.a. 2011, pp.28-29) en ook in kranten komt dit onderwerp steeds meer naar voren; bijvoorbeeld in de BN de Stem 'De ideale buurt bestaat' (10 januari 2014, pp.10-11). Echter, zowel in het maatschappelijk als in het wetenschappelijk veld blijft het vaak bij beschrijvende onderzoeken van Best Practices of bij beschrijvingen van een gewenste houding van de overheid of andere externe professionals (o.a. Vrielink & van de Wijdeven, 2011; Tankink, 2014 & van Marissing, 2008). Tevens zijn er enkele onderzoeken gedaan naar welke factoren de betrokkenheid van een individu bij een burgerinitiatief beïnvloeden (o.a. Verba e.a. 1995; Barkan, 2004). Echter, het is nog onduidelijk hoe deze organisaties functioneren en welke factoren belangrijk zijn om burgercoöperaties op te richten of vitaal te houden. Dit is opvallend aangezien wel bekend is dat veel burgerinitiatieven niet van de grond komen of geen lange duur gegeven is (Cate, 2013, p.6; Meerhof, 2011, p.38; Van Gool, 2008, p.252). Getracht wordt om met dit onderzoek een bijdrage te leveren aan dit wetenschappelijke en maatschappelijk gat in de literatuur.

1.2. DOELSTELLING EN CENTRALE VRAAGSTELLING

Het doel van dit onderzoek is dus om inzicht te geven in de manier waarop buurt-, wijk en dorpscoöperaties zich organiseren en welke factoren hierbij door direct betrokkenen van coöperaties belangrijk worden gevonden. Hierbij wordt gekeken naar coöperaties in verschillende contexten, aangezien vanuit de literatuur verwacht kan worden dat de lokale context invloed heeft op de haalbaarheid van een coöperatie. Eerder is hierbij al gerefereerd aan de capaciteiten van bewoners. Echter, ook de binding tussen burgers onderling, tussen burgers en andere partijen en de identificatie van de burgers met de buurt lijkt hier invloed op te hebben. Verder is bij dit onderzoek de keuze gemaakt om op twee schaalniveaus te kijken naar factoren die van belang zouden zijn voor het oprichten en duurzaam houden van coöperaties. Enerzijds wordt ingezoomd op het individu; wat zorgt ervoor dat een individu zich wil binden aan een coöperatie? Een coöperatie is niets zonder leden en daardoor wordt verwacht dat dit schaalniveau relevant is. Anderzijds wordt meer naar de gehele organisatie gekeken; waar dient organisatorisch aan voldaan te worden om een groep burgers voor langere tijd te laten samenwerken in een stabiele organisatie? Hierbij gaat het meer om machtsverhoudingen binnen en buiten de coöperatie en visie. Op basis van deze doelstelling is de volgende centrale vraag geformuleerd:

Welke factoren zijn volgens direct betrokkenen van buurt- en dorpscoöperaties belangrijk om een individu aan de buurt-, wijk- of dorpscoöperatie te binden en welke organisatorische factoren zijn volgens hen belangrijk om een dergelijke coöperatie op te starten en vitaal te houden?

Hierbij wordt met het begrip 'vitaal houden' verwezen naar een situatie waarin het ledenaantal stabiel kan blijven of kan groeien en het initiatief in staat is om voort te bestaan.

Het beantwoorden van deze hoofdvraag, gebeurt aan de hand van de van de volgende twee deelvragen:

- Welke factoren zijn volgens direct betrokkenen van buurt- en dorpscoöperaties belangrijk om de betrokkenheid van een individu aan een buurt- of dorpscoöperaties te bewerkstelligen en vast te houden?
- Welke organisatorische factoren zijn volgens direct betrokkenen van buurt- en dorpscoöperaties belangrijk om buurt- of dorpscoöperatie op te starten en vitaal te houden?

1.3. ONDERZOEKSOPZET

Om deze hoofd- en deelvragen te beantwoorden is gekozen voor kwalitatief onderzoek. Hiervoor zijn drie cases onderzocht welke onder andere geselecteerd zijn op basis van de lokale context. De cases zijn 1) de dorpscoöperatie Esbeek (Gemeente Hilvarenbeek), 2) coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier in een buurt met een bevolking met een relatief hoge sociaaleconomische status (gemeente Haarlem) en 3) Afrikaanderwijkcoöperatie (gemeente Rotterdam) in een wijk met een bevolking met een relatief lage sociaaleconomische status. De gemeenschappelijke noemer tussen deze coöperaties is dat ze trachten de leefomgeving in hun dorp of buurt te verbeteren.

Voor deze cases zijn in totaal vijftien diepte-interviews afgenomen met verschillende direct betrokkenen. Tevens zijn informele gesprekken met leden van Afrikaanderwijkcoöperatie en coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier gehouden en zijn in totaal zes vragenlijsten met leden van coöperatie Esbeek en coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier afgenomen. Dit om van zoveel mogelijk partijen percepties, over factoren die van belang zijn voor het opstarten en vitaal houden van buurt-, wijk- en dorpscoöperaties, mee te kunnen nemen in het onderzoek. Na vijftien interviews bleek er geen nieuwe informatie meer tot stand te komen. Het punt van verzadiging was bereikt.

1.4. DE RELEVANTIE

De wetenschappelijke relevantie van dit onderzoek is ten eerste meer inzicht verkrijgen in het begrip en de organisatie van buurt- en dorpscoöperaties. Zoals al eerder is aangegeven hier nog maar weinig over geschreven en over bekend in de Nederlandse context. Tevens is er nog maar weinig vergelijkend onderzoek gedaan naar innovatieve vormen van burgerparticipatie tussen verschillende steden (Houwelingen e.a., 2014, p.19). Getracht wordt om een kader te kunnen geven met factoren, waar van verondersteld kan worden dat ze van invloed zijn op het kunnen opstarten en vitaal houden van burgercoöperaties. Verder wordt gestreefd om met behulp van dit onderzoek een bijdrage te leveren aan het debat rondom de participatiemaatschappij.

Maatschappelijk gezien is dit onderzoek interessant aangezien zelforganisatie en de participatiemaatschappij een hot topic vormen in de politiek en media. Ook buurt- en dorpscoöperaties krijgen hierin het laatste jaar steeds meer aandacht krijgen. Echter, de manier waarop deze coöperaties georganiseerd kunnen worden is nog onbekend. Met dit onderzoek wordt getracht hier meer duidelijkheid over te verschaffen, zodat verschillende partijen van elkaar kunnen leren of hierop in kunnen springen.

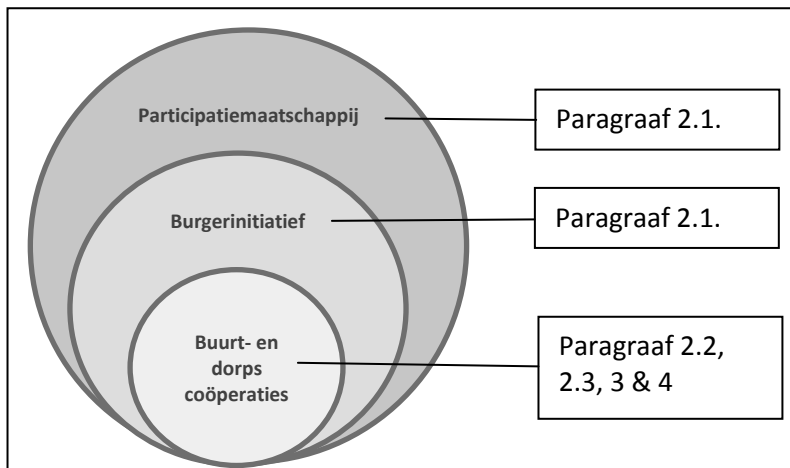
1.5. DE LEESWIJZER

In het vervolg van dit onderzoek wordt in hoofdstuk 2 het theoretisch kader weergegeven. Hierin worden de belangrijkste theorieën over de participatiemaatschappij, het burgerinitiatief, de coöperatie en de buurt- en dorpscoöperatie uiteengezet. Zo wordt het raamwerk getoond waar gedurende de rest van het onderzoek op is voortgeborduurd. Hoofdstuk 3 vormt de verantwoording van de gebruikte methoden en onderzoekstechnieken. In hoofdstuk 4 worden vervolgens de belangrijkste resultaten, verkregen uit het empirisch onderzoek getoond. Dit document wordt afgesloten met een conclusie en discussie in hoofdstuk 5. In dit hoofdstuk worden tevens aanbevelingen gedaan voor de overheid en aan startende burgercoöperaties.

HOOFDSTUK 2: HET THEORETISCH KADER

In dit hoofdstuk wordt het theoretisch kader geschetst voor het onderzoek. Dit vormt de basis van het empirische onderzoek. Bij dit theoretisch kader wordt vanuit het brede begrip 'participatiemaatschappij', ingezoomd op het fenomeen 'burgerinitiatief', om vervolgens te eindigen bij de buurt-, wijk- en dorpscoöperaties. Hierbij is het burgerinitiatief een deel van de participatiemaatschappij en zijn de buurt-, wijk- en dorpscoöperaties een vorm waarin het burgerinitiatief gegoten kan worden (zie figuur 2).

Figuur 2: Opbouw van het theoretisch kader

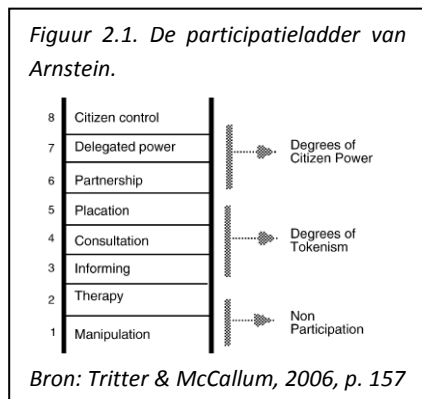
2.1. DE PARTICIPATIEMAATSCHAPPIJ

In heel Europa is sinds het begin van de jaren zeventig van de twintigste eeuw een verschuiving waar te nemen rondom de rol van de overheid (Gool van, 2008, p. 248). Waar ze eerst de rol van regelgever en probleemoplosser had (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2010, p.14), bleek later deze rol niet meer te voldoen aan de manier waarop de maatschappij georganiseerd was (Marissing, 2008, pp. 27-29). De overheid wil steeds meer taken en verantwoordelijkheden bij private organisaties en bij de burgers zelf neerleggen. Tegelijkertijd is er een tendens te zien dat burgers meer te zeggen willen hebben (van Marissing, 2008, p.27; Twist e.a., 2009, p.521). Ideeën als participatiemaatschappij, doe-democratie en burgerinitiatief hebben zich ontpopt tot belangrijke begrippen in de politiek (Gool van, 2008, p. 248). Toch woedt in de wetenschappelijke en maatschappelijke literatuur ook een discussie over de wenselijkheid van deze participatiemaatschappij. In deze paragraaf wordt hierdoor eerst een begripsomschrijving van de participatiemaatschappij gegeven. Vervolgens wordt het debat tussen de voor- en tegenstanders van de participatiemaatschappij besproken.

2.1.1. BEGRIPSOMSCHRIJVING: PARTICIPATIEMAATSCHAPPIJ EN DOE-DEMOCRATIE

De letterlijke vertaling van het begrip participatie uit het Latijn is 'deelnemen' (Latijn: pars = deel, ciperen = nemen) (Jager-Vreugdenhill, 2011, pp.79-80). In dit onderzoek wordt gekeken naar de deelname van burgers in de eigen woonomgeving. Dit is echter een breed spectrum, met veel

verschillende gradaties van participatie. Diverse auteurs hebben dan ook indelingen gemaakt om de niveaus van participeren in de leefomgeving te definiëren.

Een van de bekendste indeling rondom burgerparticipatie is de participatieladder van Arnstein (1969) (Tritter & McCallum, 2006, p.156). Hij definieerde burgerparticipatie in termen van een ladder met acht treden die corresponderen met de graad van de macht die de participanten kunnen hebben (zie figuur 2.1). De twee onderste treden staan voor 'niet-participatie' waarbij burgers niets te zeggen hebben. De volgende drie treden zouden de voorgangers van participatie zijn, waarbij de participanten of luisteren of advies geven aan de overheid. Bij de laatste drie

treden zou volgens Arnstein echt gesproken kunnen worden van participatie, waarbij burgers direct invloed kunnen uitoefenen op de politiek (Julian e.a., 1997, p. 346). Een kanttekening van Arnstein zelf hierbij is, dat de definitieve goedkeuring en de financiële middelen ook bij de laatste treden alsnog bij de gemeenteraad ligt, doordat andere partijen geen absolute macht kunnen hebben (LeGates & Stout, 2011, p.238). Kritiek van anderen op de participatieladder van Arnstein is dat met de ladder wordt verondersteld dat participatie een hiërarchische aard heeft, waarbij macht van de burger het doel is. Dit hoeft echter niet zo te zijn. Een situatie waarbij hier geen sprake van is, hoeft niet als falen gezien te worden (Collins & Ison, 2006, p.5). Verder toont de participatieladder een heel statisch beeld. Er wordt vergeten dat de mate van participatie ook af kan hangen van de fase waarin in het beleidsproces zich bevindt (Block e.a., 2010, p. 4).

Sinds de tijd dat Arnstein zijn participatieladder ontwikkelde (1969) is de maatschappij veel veranderd door processen van privatisering, decentralisatie en deconcentratie (van Marissing, 2008). Hierdoor heeft de participatieladder van Arnstein aan relevantie verloren. Zo zijn ruimtelijke of maatschappelijke projecten niet meer per se eenrichtingsverkeer waarbij de gemeenteraad de uiteindelijke beslissende macht heeft.

Tegenwoordig wordt er meer ontwikkeld en uitgevoerd in een netwerk van private, maatschappelijke en publieke organisaties (Buuren & Edelenbos, 2008, pp. 185-186). In de literatuur wordt dit de 'transitie van government naar governance' genoemd. Vier sterk samenhangende kenmerken staan hierbij centraal: 1) De focus van het beleid ligt op specifieke gebieden in plaats van op een algemeen beleid, 2) er is een verandering te zien van sectoraal naar integraal beleid, 3) er vindt een overgang plaats van beleid; waar eerst het oppergezag bij de overheid lag, zouden nu ook burgers en andere groepen invloed krijgen en 4) de focus is op empowerment van de burgers komen te liggen, waardoor burgers meer invloed krijgen op gebeurtenissen en situaties die voor hen belangrijk zijn (Andersen & van Kempen, 2003, pp. 80-81; Delaheij, 2004, p.7). Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat er ook auteurs zijn die stellen dat de invloed van de hierboven beschreven transitie uitvergroet is. De macht van lokale instituties zou niet enorm zijn toegenomen en de landelijke overheid zou nog steeds de grootste macht hebben. Deze instituties zouden slechts een speelbal zijn van de landelijke overheid om het vastgestelde beleid te realiseren (Davies, 2002, pp. 24-25; Marinetto, 2003, p.605) (voor meer informatie zie paragraaf 2.1.2).

De eerder genoemde kenmerken van deze transitie van government naar governance geven weer dat de discourse over de rol van de burger is veranderd. Er wordt een meer actieve houding van hen verwacht. Om deze verandering in beeld te brengen, hebben Lenos, Sturm & Vis (2006) drie 'generaties' burgerparticipatie onderscheiden (Wijdeven e.a, 2013, p.10). Hierbij dienen generaties

niet opgevat te worden als benaderingen die elkaar in de loop der jaren vervangen, maar als een verder uitbouw en doorontwikkeling (Wijdeven e.a., 2013, p.10).

De eerste generatie burgerparticipatie 'inspraak', ontstaan in de jaren '70, biedt aan burgers de mogelijkheid om te reageren op het beleid dat gemaakt is door de overheid. De tweede generatie, ontstaan in de jaren '90, is de komst van de interactieve beleidsvorming en coproductie, waarbij burgers in de vroege fase gelegenheid krijgen om het beleid mede vorm te geven. Hierbij blijft de overheid de partij die bepaalt bij welke onderwerpen burgers mogen mee denken en welke rol ze daarbij mogen spelen (Wijdeven & Hendriks, 2013, p.9; Tonkens, 2010, p.35; Ministerie van Binnenlandse zaken en Koninkrijksrelaties, 2010, p. 14). In het begin van de 21^e eeuw ontstond de derde generatie burgerparticipatie. Hierbij gaat het om het burgerinitiatief waarbij *'burgers ... uit eigen beweging een kwestie oppakken die zij van belang achten binnen het publieke domein in plaats van te wachten tot of te verwachten dat anderen hier het voortouw nemen'* (Vrieling & Verhoeven, 2011, p.378; Houwelingen e.a., 2014, p.19). De meest genoemde onderwerpen in dit publieke domein zijn: leefbaarheid (onderhoud van de buurt, veiligheid) en solidariteit (zorg voor zwakkere groepen in de Nederlandse samenleving) (Hurenkamp e.a.,2006, p.20). De verhouding tussen overheid en burger zou met deze burgerinitiatieven omdraaien: de burger initieert en de overheid participeert (Wijdeven e.a., 2013, p. 9; Twist e.a., 2009, p.521). De definitie van Vrieling & Verhoeven (2011, p.378) stelt dat burgers vrijwillig een initiatief oppakken. Toch zijn er ook geluiden dat burgerinitiatieven niet voort komen uit vrije wil, maar dat burgers eerder door een terugtrekkende overheid of door onvrede over de overheid, gedwongen worden zaken op te pakken (Hajer et al, 2001, p.9).

Al met al kan er gesteld worden dat bij de transitie van government naar governance, waarbij het burgerinitiatief geprofileerd wordt, burgers meer het voortouw nemen (Twist e.a., 2009, pp. 532-533; Block e.a., 2009, p.1; Huygen e.a., 2012, p.11). Of dit op vrijwillige of gedwongen basis gebeurt, wordt hierbij in het midden gelaten.

In de Engelse context is bij het beleid rondom deze transitie de term big-society in het leven geroepen, waarbij met verschillende maatregelen wordt getracht de macht zoveel mogelijk te verschuiven van grote bureaucratische organisaties naar kleinschaligere en lokale gemeenschappen. Voorbeelden van deze maatregelen zijn 1) de invoering van een 'right to challenge' waardoor (groepen) burgers het recht hebben om de exploitatie van lokale voorzieningen te regelen, 2) het beschikbaar stellen van overheidsdata waardoor burgers de overheid makkelijk kunnen controleren en 3) het invoeren van een nieuwe rechtsvorm voor sociale ondernemingen (community interest company) (Houwelingen e.a., 2014, p. 14).

In de Nederlandse context spreekt men in dit verband, zeker in beleidsdocumenten, over de doe-democratie (Wijdeven & Hendriks, 2010, p.17). Hiermee wordt verwezen naar een *'volk dat meeregeert door 'simpelweg' te doen; door concrete zaken in het publieke domein zelf (als burgers) of samen met instanties op te pakken'* (Wijdeven, van der, e.a., 2012, p.13). Het onderscheid tussen de doe-democratie en de participatiemaatschappij is gebaseerd op het feit dat het bij de doe-democratie echt gaat over het meedoen, terwijl bij de participatiemaatschappij passief stemmen ook wordt meegenomen (Wijdeven & Hendriks, 2010, p.15).

2.1.2. DE PARTICIPATIEMAATSCHAPPIJ: HET DEBAT

Eigenlijk is de roep om burgerparticipatie al erg oud (Gool van, 2008, p. 249). In de achttiende en negentiende eeuw stelden Rousseau (1712-1887) en Stuart Mill (1806-1873) al dat burgerparticipatie politieke en sociale voordelen zou opleveren voor de maatschappij. Ook tegenwoordig is het principe, zoals eerder is weergegeven, weer een hottopic in het binnen- en buitenland. Toch woedt zowel in de maatschappelijke als in de wetenschappelijke literatuur een debat over de wenselijkheid en haalbaarheid van het concept. Aangezien het onderwerp van dit onderzoek 'buurt-, wijk- en dorpscoöperaties gebaseerd is op de principes van de participatiemaatschappij is het goed om een samenvatting te geven van dit debat, om zo dit onderzoek een plaats te geven in het wetenschappelijk onderzoek. De argumenten die in het debat naar voren komen, kunnen geclusterd worden in bestuurlijke, sociale en economische argumenten.

Op politiek vlak wordt gesteld dat burgerparticipatie het democratisch gehalte zou kunnen vergoten (Kisby, 2010, p. 485; van Marissing, 2008, p.29), welke onder druk zou zijn komen te staan door een groeiende kloof tussen de burger en het bestuur. Een matige opkomst bij verkiezingen en slechte opiniepeilingen betreffende de waardering van het bestuur zouden hier tekenen van zijn (Twist e.a., 2009, p.52; Gijssels & Deneffe, 2010, p. 22; Houwelingen e.a., 2014, p.18). Verder zou burgerparticipatie politiek gezien wenselijk zijn, omdat het de kwaliteit van de genomen besluiten zou kunnen verbeteren (Brabham, 2009, p. 244; Rob, 2010, p. 39). De hulp van lokale mensen zou kunnen dienen als 'reality check'. 'Gewone' burgers zouden met hun lokale kennis, kunnen laten zien dat de versimpelde modellen waar de ambtenaren mee werken om de samenleving te besturen, niet altijd de beste oplossing oplevert (Gool, van, 2008, p. 253).

Ondanks deze verwachtingen blijkt burgerparticipatie in de praktijk helemaal niet zo invloedrijk te zijn. Burgers hebben vaak weinig of geen macht (Abers, 2003, p. 200) en hun bijdrage lijkt daardoor maar weinig consequenties te hebben voor de werkzaamheden van lokale publieke instituties (van Gool, 2008, p. 255). Twee oorzaken liggen hieraan ten grondslag. Ten eerste beperkt de huidige structuur van de politiek en economie burgers in de participatie. Volgens Meerhof (2011, p.38) speelt vertrouwen hierbij een belangrijke rol. *'Je kunt niet de burger vragen steeds meer zelf te doen en als overheid alleen maar meer controles optuigen'* (Meerhof, 2011, p.38). Het is belangrijk dat een overheid los durft te laten en ruimte durft te geven aan de burger. Echter, de overheid mag zich ook niet afkeren. Betrokkenheid, aandacht en waardering zijn voor de actieve burgers nog steeds belangrijk (Meerhof, 2011, p.38). In paragraaf 2.3.2. zal hier dieper op in worden gegaan.

De tweede oorzaak voor de tegenvallende invloed van burgerinitiatieven in de politiek kan gevonden worden in de desinteresse van een groot deel van de burgers in de politiek of gebrek aan tijd en middelen van de burgers (van Gool, 2008, p.252; Houwelingen e.a., 2014, p.25). De afname van vrije tijd in de relatief drukke leeftijdperiode van 25 tot 50 jaar en de groeiende leisuremarkt met vertier voor de vrije uren (Wijdevan e.a., 2013, p.13) heeft hier invloed op. Men zou hun schaarse vrije tijd liever aan andere zaken dan naasten hulp besteden.

Naast het feit dat de invloed van burgers in participatietrajecten vaak tegenvalt, zijn er ook mensen die stellen dat burgerparticipatie politiek gezien helemaal niet zo wenselijk is. Zij stellen dat het vooral *'goedgebekte, hoger opgeleide, autochtone mannen met een baan of met vervroegt pensioen'* (Houwelingen e.a., 2014, p. 25 & p.134) die participeren. Lager opgeleiden en (verbaal) zwakkeren vallen hierdoor grotendeels buiten de boot. Dit zou ten kosten gaan van de kwaliteit van de besluitvorming (van Stokkom, 2003, p. 162). Echter, uit onderzoek van Houwelingen e.a. (2014, p. 132) blijkt dat er geen aanwijzingen zijn gevonden dat de mensen die niet participeren ontevreden

en onbegrepen langs de zijlijn staan. Ook hebben zij niet het gevoel dat bij de mensen die participeren het eigen belang voor het algemene belang wordt geplaatst.

Naast bestuurlijke argumenten komen ook sociale argumenten terug in het debat rondom de participatiemaatschappij. Een bekende naam hierin vóór de participatiemaatschappij is Putnam, die stelde dat sociaal kapitaal van gemeenschappen afneemt (Putnam, 1995; Dam, van e.a. 2008, Sociaal en Cultureel planbureau, 2011, p.37) en er beleid ontwikkeld dient te worden om burgerbetrokkenheid te vergroten en connecties tussen burgers in hun rol als buur, co-werker en burger te versterken (TCR, p.134; Coote, 2010, pp. 1-2). Met sociaal kapitaal worden *'features of social life – networks, norms and trust – that enable participants to act together more effectively to pursue shared objectives'* bedoeld (Putnam, 1996, p. 34). Het sociaal kapitaal neemt af doordat mensen meer een 'loner' in plaats van 'joiner' zijn geworden (Sociaal en Cultureel Planbureau, 2011, p.37). Oorzaken hiervoor kunnen gevonden worden in de toegenomen sociale en geografische mobiliteit, het kleiner belang dat aan families gehecht wordt, doordat vrouwen betaald werk zijn gaan doen, en de technologische transformatie van vrije tijd (LeGates e.a., 2011, p.134). Door macht, controle en verantwoordelijkheid te verplaatsen van de centrale staat naar families en gemeenschappen, zou het vertrouwen en het sociaal kapitaal kunnen worden opgebouwd (Haugh, 2013, p.12) en de gebroken maatschappij worden hersteld (Coote, 2010, p.1; Haugh, 2013, p.96; Dam, van e.a., 2008, p. 15; Sociaal en Cultureel Planbureau, 2011, p.12).

Critici stellen echter dat er nauwelijks empirisch bewijs is voor deze voordelen van participeren (Mendelberg, 2002, p.154). Alles klinkt aantrekkelijk en onderliggende assumpties klinken in eerste instantie aannemelijk, maar echte bewijzen zouden er niet zijn (Gool van, 2008, p. 255). Zeker bij burgerinitiatieven zou de bredere, sociale context vergeten worden, waardoor het blijft bij een groep gelijkgezinde individuen die streven naar het beste voor hun eigen buurt. Dit zou juist zorgen voor geografische ongelijkheid met eilandjes van welgestelde mensen die effectief hun behoefte kunnen vervullen, terwijl anderen niet in staat zijn om hun interesses te verdedigen en te promoten. Hierdoor bestaat de kans dat ze nog meer in de marge raken, wanneer niemand anders voor hen handelt (Dawson, 2012, pp.87-88). Dawson (2012, p.90) stelt dan ook dat een collectieve representatie van de staat altijd noodzakelijk zal zijn.

Als laatste komen nog economisch gerelateerde argumenten naar voren in het debat over de participatiemaatschappij. De manier waarop de huidige publieke dienstverlening georganiseerd is, zou nu en in de nabije toekomst te veel geld kosten (Van der Lans & Hilhorst, 2013, pp. 15-16) door demografische ontwikkelingen waarbij er vergrijzing optreedt, met als gevolg dat de werkende bevolking steeds meer moet betalen om de niet-werkende bevolking te kunnen onderhouden (Lutz, 2012, p. 4). Door burgerparticipatie zou de terugtrekkende overheid minder uitgaven hoeven doen, wat fijn is in de tijd van bezuinigingen (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninklijke relaties, 2012, p.18).

Tegenstanders zien de participatiemaatschappij echter juist vanwege deze argumenten als niets meer dan een middel om de massale bezuinigingen van publieke uitgaven te rechtvaardigen (Kisbey, 2010, p. 488; Houwelings e.a., 2014). Er is dan ook een tegenstrijdige beweging gaande, waarbij er meer wordt gevraagd van lokale partijen (vanwege de discours van governance), terwijl er tegelijk minder geld beschikbaar is. Dit onderbouwt men met het argument dat op lokaal niveau zaken beter in geschat kunnen worden en daardoor geld bespaard kan worden (Kooiker & Hoeymans, 2013, p.449). Ook burgerinitiatieven krijgen minder geld. Zij zouden zelf een bijdrage

kunnen leveren of via andere wegen geld kunnen verzamelen. Echter, in een tijd dat huishoudens en bedrijven op hun eigen uitgaven moeten bezuinigen, is het volgens Thompson e.a. (2011, p.13) moeilijk voor te stellen dat zij substantiële donaties geven. In zijn onderzoek kwam tevens naar voren dat in Engeland de organisaties die afhankelijk zijn van overheids gelden juist actief zijn in achtergestelde gemeenschappen of actief zijn voor de meest gemarginaliseerde groepen. De gevolgen van bezuinigingen door de zullen daar dan ook het meest gevoeld worden. Als laatste reden waarom de participatiemaatschappij niet gepaard zou mogen gaan met bezuinigingen, is dat er een retoriek ontstaat die de suggestie wekt dat wanneer burgers de steun van de verzorgingsstaat nodig hebben het profiteurs zijn. Zo kondigde de Britse minister van Financiën bezuinigingen op sociale uitkeringen aan met als argument dat teveel burgers het leven van bijstand als een normale levensstijl zijn gaan beschouwen (Winsemius & Steyaert, 2011, p.11).

Al met al kan gesteld worden dat er rondom de ideeën van de participatiemaatschappij heftig gedebatteerd wordt en dat niet per se vaststaat dat een toename van invloed van de burgers in de lokale leefomgeving wenselijk of haalbaar is. Echter, doordat er in de huidige maatschappij een ontwikkeling gaande is naar meer burgerinitiatieven is onderzoek naar dit fenomeen wenselijk.

2.2. DE COÖPERATIE.

Eerder is al vermeld dat burgerinitiatieven steeds centraler zijn komen staan in de discours van de politiek en dat deze burgerinitiatieven centraal staan in dit onderzoek. Deze initiatieven kunnen eenmalig zijn, zoals het organiseren van een buurtbarbecue, maar er zijn ook veel burgers die zich in vaste, formele organisaties verenigen (Boogers & Wijdevan, 2012, p.4). In dat geval wordt de samenwerking vaak in een organisatievorm gegoten. Hierbij kan het gaan om een stichting, een vereniging, een bedrijf, maar ook aan een coöperatie (voor nadere toelichting op deze organisatievormen, zie p.17). Wanneer er voor een coöperatievorm wordt gekozen, spreekt men van een burger, buurt- of dorpscoöperatie.

In deze paragraaf zal eerst gekeken worden naar de coöperatieve organisatievorm in het algemeen. Dit om een beeld te schetsen over wat een coöperatie precies inhoudt en hoe deze zich verhoudt tot andere organisatievormen. Vervolgens wordt uiteengezet hoe de coöperatieve organisatievorm door de jaren heen is gebruikt.

2.2.1. BEGRIPSOMSCHRIJVING: COÖPERATIES

Voordat gekeken kan worden naar de relevantie van de coöperatie in de huidige maatschappij, is het zaak om een begripsomschrijving van een coöperatie te geven. Er zijn verschillende definities van een coöperatie gegeven:

'A co-operative is an autonomous association of persons united voluntarily to meet their common economic, social, and cultural needs and aspirations through a jointly-owned and democratically-controlled enterprise.' (Novkovic, 2008, p. 2169).

'Een coöperatie is een vrijwillige contractuele organisatie van personen die wederzijdse eigendomsbelangen hebben om zo zichzelf van stoffelijk voordeel te voorzien op een niet-winstgevende basis' (Galle, 1994, p.10).

In beide definities komt naar voren dat personen zich op vrijwillige basis organiseren in een coöperatie waarbij een gemeenschappelijk behoefte wordt aangepakt door stoffelijke voordelen te

realiseren, zonder winstbejag naar te streven. Ook komt naar voren dat de leden de eigenaars zijn en daarmee de belangrijkste stakeholders. Volgens de theorie staan de waarden zelfredzaamheid, democratie, zelfverantwoordelijkheid, gelijkheid, rechtvaardigheid, onderlinge solidariteit en samenwerking hierbij centraal, waardoor een hiërarchische machtsverhouding niet wenselijk zou zijn (Somerville, 2007, p.5; Gijssels e.a., 2011, p.16; Novkovic, 2008, p.2169; Steunpunt Coöperatief Ondernemen, 2008, p.3). Om de specifieke rol van de leden binnen coöperaties te duiden, zijn drie principes geformuleerd. Ten eerste 1) 'member owner principle' waarbij de coöperatie het eigendom is van de leden. De leden van de coöperatie zouden hiermee ook diegenen zijn die het financieren. Ten tweede 2) het 'member control principle' – wat aangeeft dat de leden van de coöperatie de controle hebben over de coöperatie. En als laatste 3) het 'member benefits principle', dat stelt dat het beleid en activiteiten van de coöperatie ten voordele van de leden dient te gebeuren (Gijssels e.a. 2011, pp.28-29). Leden hebben dus zowel een rol als investeerder, doordat ze geld, tijd en competenties inzetten in de coöperatie, als een rol als gebruiker, doordat ze diensten en producten afnemen om in hun behoeften te voorzien (Steunpunt Coöperatief Ondernemen, 2008, p.2). Deze dubbele rol van leden zou zorgen voor stabiliteit in aandeelhouderschap – iemand is meer gebonden aan zijn/haar aandelen dan in een bedrijf - en een lokale verankering van de activiteiten (van Opstal, 2011, p. 2). De mate waarin deze principes in de praktijk strikt opgevolgd worden, kan verschillen (Winsemius & Steyaert, 2011, p.11).

Wie de leden van een coöperatie zijn, kan verschillen. Op basis van het ledenbestand kunnen in hoofdlijnen vier coöperaties onderscheiden worden.

Ten eerste bestaat de consumenten-/verbruikerscoöperatie waarbij een specifieke vraag gebundeld wordt. Men eist een kwaliteitsvolle dienst met een voor hen gewenste prijs/kwaliteit verhouding (van Opstal, 2010, p.9). Hierbij kan gedacht worden aan inkoop-, wooncoöperaties en bewonerscoöperaties (de Hoog, 1998, p.10). Ten tweede bestaan werknemers-/productiecoöperaties. Werknemers richten ze op of nemen een bestaand initiatief over waarmee ze een aanbod willen realiseren, arbeid voor zichzelf willen creëren en die arbeid participatief willen organiseren (van Opstal, 2010, p.9). Dit soort coöperaties zijn zeldzaam in Nederland (de Hoog, 1998, p.10). Een mooi voorbeeld kan gevonden worden in de coöperatie Mondragon in Baskenland, waarbij arbeiders zelf de eigenaar van industriële bedrijven zijn geworden. De derde coöperatie die onderscheiden kan worden is de bedrijfscoöperatie. Doelen die men daarmee voor ogen heeft zijn: het realiseren van schaalvoordelen, het gezamenlijk afstemmen tussen vraag en aanbod of het investeren in de opleiding en vorming van het personeel. Als laatste bestaat de multi-stakeholderscoöperatie. Hierbij kunnen verschillende groepen gezamenlijk in een coöperatie zitten (van Opstal, 2010, p.9). Dit kunnen naast gebruikers ook andere organisaties, zoals middenveldorganisaties, werknemers en lokale overheid lid zijn (Steunpunt Coöperatief Ondernemen, 2010, p.3). Bovendien is het hierbij mogelijk dat andere lokale actoren financieel of in natura investeren (van Opstal, 2010, p.9). De coöperaties die ingezet kunnen worden om de ideeën van de doe-democratie te bewerkstelligen zijn vooral multi-stakeholderscoöperaties of consumentencoöperaties (de Hoog, 1998, p.10).

Nu een begripsomschrijving van de coöperaties gegeven is, zal de coöperatie nog afgezet worden tegenover andere organisatievormen. In dit geval het bedrijf, de vereniging en de stichting (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2013, p.7). Al deze organisatievormen

kunnen bruikbaar zijn om een als groep een gemeenschappelijke behoefte aan te pakken, echter de grootste verschillen zitten in de rol van de leden en de besluitvorming.

Zo is bij een bedrijf de controle over de te nemen beslissingen niet in handen van leden, maar van de aandeelhouders. Tevens geldt hierbij niet het principe van één man heeft één stem, maar is de macht van een individuele aandeelhouder afhankelijk van de economische investering die hij/zij heeft gedaan. Bij een vereniging kan in tegenstelling tot de coöperatie, de winst niet verdeeld worden over leden. Als laatste hoeft het bestuur van een stichting, in tegenstelling tot het bestuur van een coöperatie, geen verantwoording af te leggen aan de leden. Verder mag de winst van een stichting alleen gebruikt worden voor het ideële doel dat nagestreefd wordt (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2013, p.7; Grazell, 2010, p.6).

2.2.2. HET GEBRUIK VAN DE COÖPERATIE DOOR DE JAREN HEEN.

De coöperatievorm die beschreven is, bestaat al erg lang. De eerste coöperaties ontstonden gedurende de 19^e eeuw in verschillende sectoren zoals in de consumptie, het spaar- en kredietwezen, de landbouw en in de retail. Ze ontstonden naar aanleiding van de heersende sociale misstanden van die tijd, veroorzaakt door de werking van het vrije marktmechanisme en de industriële revolutie (Voogt, 1998, p.6) werknemers- en verbruikerscoöperaties (Voogt, 1998, p.7). Verder werden vanaf 1870 bedrijfscoöperaties opgericht om de concurrentie met Amerika aan te kunnen blijven gaan (Sangen, 1991, pp. 13 & 16). Veel van de coöperaties die in de loop van de tijd zijn opgericht, bestaan nu niet meer. Ze zijn failliet gegaan, gestopt of overgenomen door anderen (Hoog de e.a., 1998, p. 5). De organisatievorm verdween toen ook voor een paar decennia in de marge van zowel het wetenschappelijke als het publieke debat (De Hoog e.a., 1998, p. 3).

De laatste jaren is de populariteit van de coöperatie echter weer gestegen (zie kader 2.2). Drie groepen richten hierbij de meeste coöperaties op. Ten eerste richten zelfstandige ondernemers coöperaties op om sterker te staan in onzekere tijden. Hierbij gaat het veelal om bedrijfscoöperaties. Een voorbeeld hiervan zijn de recent opkomende broodfondsen. Ten tweede wordt de coöperatieve organisatievorm gebruikt door bedrijven om zo fiscale voordelen te behalen. Als laatste richten burgers en consumenten coöperaties op een gemeenschappelijk (lokaal) belang aan te pakken (Bosma & de Jonge, 2014, pp. 9-11). Hierbij gaat het veelal om consumentencoöperaties. Ook kan het gaan om multi-stakeholderscoöperaties.

Binnen deze derde stroming kan het dus gaan om een vorm waarin een burgerinitiatief gegoten kan worden. De organisatievorm 'coöperatie' wordt hiervoor geschikt gevonden door de democratische besluitvormingsstructuur, waarbij de waarde gelijkheid centraal staat (Gijssels e.a., 2011, p.16). Over het algemeen gaat het bij deze coöperaties om sociale coöperaties, waarbij vaak zorgactiviteiten, activiteiten voor bescherming van de omgeving of trainingsactiviteiten om werkgelegenheden te creëren voor achtergestelde personen, centraal staan (Thomas, 2004, p.243). In de literatuur worden deze sociale coöperaties in de derde sector geplaatst, waarbij ze tussen de private winstgedreven en de publieke sector in worden geplaatst en naast de non-profit organisaties. Dit gebeurt vooral vanwege de alternatieve manier van ondernemen, waarbij het sociale programma van de coöperatie het bedrijf is. Het doel is 'slechts' om te voldoen aan de wensen van de leden (Alter, 2007, p.40; Gijssels & Deneffe, 2010, pp.21-22) en de eventueel gemaakte winst wordt vaak weer in het sociale doel gestopt (Defourny, 2007, p. 6).

Kader 2.2.2. De revival van de coöperatie in Nederland

De coöperatie heeft de laatste jaren aan populariteit gewonnen. In dit kader, zal aan de hand van de gegevens afkomstig van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (november 2013b, pp. 16-17) deze groei geschetst worden. Hierbij dient wel vermeld te worden dat de coöperaties die in 2014 zijn opgericht, niet zijn meegenomen.

Figuur 2.2.1. Tijdlijn oprichting coöperaties in Nederland Figuur 2.2.2. Tijdlijn oprichting burgercoöperaties in Nederland

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2013b, p.16 2013b, p. 16

In totaal waren er in 2013 2660 coöperaties in Nederland, welke in totaal 668.000 leden hadden. Samen waren ze goed voor een omzet van 11 miljard euro. In figuur 2.2.1 is goed te zien dat het aantal van deze coöperaties de laatste jaren (ongeveer sinds 2000) flink stijgt. Zo zijn er tussen 2012-2013 459 coöperaties opgericht. Hiervan zijn 82 coöperaties burgercoöperaties (zie figuur 2.2.2).

In totaal waren er in Nederland in 2013 127 burgercoöperaties. Hiervan zijn er 35 opgericht op het platteland en 92 in de stad. Wanneer vervolgens naar de verdeling van burgercoöperaties per provincie wordt gekeken is op te merken dat het overgrote deel is opgericht in Noord-Brabant (32 coöperaties) en Noord-Holland (29 coöperaties). In Noord-Brabant zijn het veelal zorgcoöperaties in kleine dorpen. In Noord-Holland is een groot deel gevestigd in Amsterdam. In Zeeland (2 coöperaties), Limburg (4 coöperaties), Groningen (3 coöperaties) en Overijssel (3 coöperaties) zijn de minste burgercoöperaties opgericht (zie figuur 2.2.3).

Figuur 2.2.3. Onderverdeling burgercoöperaties per provincie

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2013b, p.16

Om aan te geven waar de burgercoöperaties zich mee bezig houden, heeft het Ministerie van Koninkrijksrelaties een onderverdeling van vijf sectoren gemaakt: voedsel, energie, glasvezel, zorg en leefbaarheid. In de energiesector zijn veruit de meeste burgercoöperaties opgericht (101). Hier ontstonden ook de eerste coöperaties in. Verder zijn er zes coöperaties opgericht rondom de onderwerpen voedsel, glasvezel en leefbaarheid en acht in de zorg.

2.3. DE BUURT- EN DORPSCOÖPERATIE.

De buurt- en dorpscoöperatie is een speciale vorm van een sociale coöperatie. In veel landen in de westerse wereld – Engeland, Duitsland, Italië, Nederland, Amerika, Finland etc. – zijn deze de laatste jaren opgericht op het gebied van duurzame energie, zorg, supermarkten, kinderopvang etc. (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2013, p.20). In deze paragraaf zal een begripsomschrijving van de buurt- en dorpscoöperaties worden gegeven en zal vervolgens worden ingezoomd op de actoren van de coöperaties en hun rol.

2.3.1. BEGRIPSOMSCHRIJVING: DE BUURT- EN DORPSCOÖPERATIE.

In de vorige paragraaf (paragraaf 2.2) kwam naar voren dat het bij een sociale coöperatie gaat om een zelfstandige vereniging, waar mensen vrijwillig aan deelnemen, de leden de belangrijkste stakeholders zijn en er sprake is van collectieve verantwoordelijkheid en een gemeenschappelijke sociale, culturele en economische behoefte. Buurt- en dorpscoöperaties hebben naast deze kenmerken nog als extra kenmerken dat 1) de burgers de initiatiefnemer of de belangrijkste partij zijn (Steunpunt coöperatief ondernemen, 2008, p.3). Dit zou voorkomen dat er allerlei aanbod is dat niet gedragen wordt door de mensen zelf (Thompson e.a., 2011, p.2). *'Burgers zouden niet langer voor de voeten gelopen worden door al de professionals die hun eigen doelen nastreven* (Sprinkhuizen & Scholte, 2011, p.4). Verder 2) ontstaan de buurt- of dorpscoöperaties in een afgebakend gebied zoals een buurt of een dorp én 3) dient het resultaat ten goede te komen aan de eigen woonomgeving (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2013, p.7).

Dat juist de buurt een geschikt schaalniveau zou zijn voor een dergelijke organisatie die hulp, gezelligheid en sociale netwerken kan leveren voor buurtbewoners en daarmee een kritieke rol kan spelen in de transformatie naar de participatiemaatschappij (Haugh, 2011, p.79), past bij het gedachtegoed van de community saved benadering (Wellman & Leighton, 1979, p.373) (zie kader 2.3.1., p.13). Waar aan de ene kant gesteld wordt dat de buurt aan belang heeft verloren, stelt de community saved benadering juist dat het nog steeds een relevante bron is voor solidariteit en support, waardoor bij burenhulp dit niveau nog steeds belangrijk is en aangesproken kan worden (Wellman & Leighton, 1979, p.373). Dat het buurtniveau nog steeds belangrijk is voor de burgers kwam ook in onderzoek van de Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid (WRR) naar voren. Hierin werden vier themavelden onderscheiden waarvoor dit nadrukkelijk het geval was en waarvoor burgerinitiatieven en buurtcoöperaties in de buurt dus kunnen ontstaan (Winsemius & Steyaert, 2011, pp. 9-11). Dit zijn:

- 1) Fysieke inrichting van de buurt: Hierbij gaat het over identiteit, bereikbaarheid en het gebruik van de openbare ruimte. Hierbij kunnen negatieve punten aandrijver zijn van betrokkenheid, zoals een veranderend parkeerbeleid, maar hetzelfde geldt ook voor positieve punten, zoals de komst van een multifunctioneel buurtcentrum.
- 2) Veiligheid: Een sterk netwerk in de buurt kan het veiligheidsgevoel sterk verbeteren en er worden dan ook verschillende initiatieven opgericht om dit te bewerkstelligen. Een voorbeeld kan gevonden worden in de buurtwachten.
- 3) Onderwijs: Zeker wanneer het gaat over opvoedingsondersteuning, kinderopvang- en vrijetijdsvoorzieningen is dit een belangrijk thema in de buurt en kan het betrokkenheid van burgers generen. Zo zie je burgercoöperaties ontstaan waarin de kinderopvang wordt geregeld.

- 4) Het laatste thema waarbij de buurt een meerwaarde heeft voor de burger is de sociale infrastructuur. Hieronder worden opbouw- en welzijnswerk, integratie van migranten, omgaan met kwetsbare groepen en individuen en gezelligheid en onderlinge opvang binnen een buurt gerekend (Winsemius & Steyeart, 2011, p.10). Rondom dit thema zijn al vele burgerinitiatieven of burgercoöperaties opgericht, zoals zorgcoöperaties. Voor dit thema speelt de buurt een grote rol, omdat de buurt voor de kwetsbaardere in de maatschappij – jonge kinderen, lage inkomensgroepen, ouderen en gehandicapten – een belangrijk schaalniveau is (Forrest & Kearns, 2001, p. 2130; van Beckhoven & Van Kempen, 2013, p.17).

Vermeij e.a. (2012, p.255) stellen dat naast de rol van de buurt voor de burger rondom deze thema's, een goede leefomgeving ook steeds belangrijker wordt gevonden aangezien Nederlanders steeds vaker een koophuis bezitten. *'People may dislike their neighbours, they may distrust or fear them, and they may even try to ignore or avoid them. But they cannot escape the effects of sharing space with them'* (Whitehead, 2002, p. 279).

Kader 2.3.1: Belang van de buurt voor de burger in de stad; het debat.

Rondom de relevantie van de buurtgemeenschappen voor sociale netwerken, hulp en gezelligheid in de geïndustrialiseerde stedelijke gebieden zijn in de wetenschappelijke literatuur drie stromingen waar te nemen, namelijk 1) de community lost benadering, 2) de community saved benadering en 3) de community deliberated benadering. Deze drie stromingen zullen kort besproken worden, tevens zal bekeken worden hoe de stromingen zich verhouden tot de participatiemaatschappij en buurtcoöperaties.

- 1) De community lost benadering: Aanhangers van deze benadering hebben een negatief beeld van de stad en geloven dat de gecentraliseerde en bureaucratische structuren van de geïndustrialiseerde stad er toe hebben geleid dat de primaire banden tussen burgers zijn verzwakt. Burgers zouden zich hierdoor niet in de buurt kunnen verzamelen om gezamenlijk behoeften aan te pakken en de participatiemaatschappij zal dan ook geen streven moeten zijn (Wellman & Leighton, 1979, p. 368).
- 2) De community saved benadering: Hierbij wordt verondersteld dat buurtgemeenschappen wel zijn blijven bestaan in de industriële bureaucratische sociale systemen en nog steeds een belangrijke bron vormen voor hulp en gezelligheid (Wellman & Leighton, 1979, p.373). De actieve buurtgemeenschappen zouden als tegengif dienen voor de onpersoonlijke industriële maatschappij. Het krijgen van informele hulp uit de buurtgemeenschap zou meer samenvallen met de lokale behoefte en het individu beschermen tegen bureaucratische claims. Verder zou het kosten besparen en goedkoper zijn dan de formele instituties waar de lost community benadering op doelt (Wellman & Leighton, 1979, p. 375). Vanuit deze benadering zou de participatiemaatschappij wel een streven zijn en ook haalbaar zijn.
- 3) De community liberated stroming: Deze community liberated benadering heeft als overeenkomst met de community lost benadering dat de industriële bureaucratische natuur van steden een verzwakking van de buurtgemeenschap heeft veroorzaakt. Echter, het heeft gemeen met het community saved argument dat de primaire banden bruikbaar, levensvatbaar en belangrijk zijn gebleven. Echter, vanwege structurele en technologische ontwikkelingen, zoals goedkoop transport en communicatie, scheiding werk en wonen en makkelijke sociale en residentiële mobiliteit, hoeven deze banden niet met mensen uit de buurt te zijn, maar kunnen ze afkomstig van verschillende sociale netwerken (Wellman & Leighton, 1979, pp. 376-377). Vanuit deze benadering zouden burgers wel voor gezelligheid, hulp en solidariteit bij elkaar terecht kunnen, alleen gaat het hierbij niet per se om buurtbewoners, maar eerder om gelijkgezinde stadbewoners (Beckhoven & Van Kempen, 2013, p.17).

Al met al past de participatiemaatschappij dus het beste bij het gedachtegoed van de community saved benadering. Al dient vermeld te worden dat de drie benaderingen elkaar niet uitsluiten. Zo kunnen burgers ook in andere netwerken dan de buurt voor hulp, gezelligheid en solidariteit terecht.

In kader 2.2.2. is al verteld dat het ministerie van Binnenlandse zaken en Koninklijke relaties (2013, p.17) de burgercoöperaties heeft ingedeeld per thema, waarbij onderscheid is gemaakt tussen de thema's voedsel, energie, glasvezel, zorg en leefbaarheid. Het thema waarvoor de coöperatie zich inzet, heeft invloed op wat er van de deelnemer wordt gevraagd. Waar een zorgcoöperatie vaak om een meer persoonlijke betrokkenheid van een individu vraagt, is bij duurzame energie een meer zakelijke betrokkenheid voldoende. In dit onderzoek is er daarom voor gekozen om coöperaties rondom één thema te onderzoeken, namelijk 'leefbaarheid'. Deze keuze wordt in hoofdstuk 3 'Methoden en Technieken' verantwoord.

2.3.2. DE ACTOREN

Rondom buurt- en dorpscoöperaties zijn veel partijen direct en indirect betrokken. Hierbij kan onderscheid gemaakt worden tussen burgers en corporate actors (niet-burgers)(zie ook van Marissing, 2008).

BURGERS

Wanneer de principes van een buurt- of dorpscoöperatie die in de theorie naar voren komen, strikt worden opgevolgd, zouden de burgers de rol van eigenaar, controleur en consument van de diensten van de coöperatie vervullen. Hierbij zouden zij de verantwoordelijkheid voor de financiën, het bestuur, de agenda, et cetera, hebben. Wanneer dit wordt vertaald naar coöperaties die zich richten op leefbaarheid, bepalen de leden welke zaken rondom de leefbaarheid als probleem ervaren worden, hoe ze dit aan willen pakken en of daarbij andere partijen betrokken worden. Dit kan bijvoorbeeld gedaan worden tijdens ledenvergaderingen.

Wanneer specifieker naar de rol van individuele burgers binnen de coöperaties wordt gekeken, valt op te merken dat bepaalde aanjagers of initiatiefnemers van groot belang zijn bij het starten en in gang houden van een initiatief (Wijdeven & Hendriks, 2010, p.30). Van de Wijdeven & Hendriks (2010) stellen dat er vier soorten voortrekkers zijn. Namelijk de wijkexperts, de casusexperts, de alledaagse doeners en de projectentrekkers (zie figuur 4.1). De dimensies waarop deze indeling gebaseerd is, is aan de ene kant de aard van de betrokkenheid (meebeslissen versus zelf doen) en aan de andere kant de duur van de betrokkenheid (structurele betrokkenheid versus ad hoc). De wijkexperts en de casusexperts zijn vooral de denkers terwijl de alledaagse doeners en de projectentrekkers vooral de doeners zijn. Van deze laatste groep wordt verondersteld dat ze de voortrekkers van de doe-democratie zijn. De alledaagse doener combineert hierbij de focus op concreet handelen met structurele betrokkenheid over de jaren heen, terwijl een projectentrekker vooral ad hoc en op projectbasis participeert. Aangezien de coöperatie vaak voor langere tijd actief is en leden niet heel makkelijk hun aandeel kunnen verkopen, wordt verwacht dat vooral alledaagse doeners betrokken zijn bij de coöperatie. Echter, er worden ook kortlopende activiteiten aangejaagd binnen een coöperatie, waarbij ook projectentrekkers naar voren kunnen schuiven (Wijdeven & Hendriks, 2010, p.30).

CORPORATE ACTORS

Naast burgers zijn er zoals gezegd ook corporate actors betrokken bij buurt- en dorpscoöperaties. Corporate actors zijn rechtspersonen waarbij de rechten berusten bij de leden (van Marissing, 2008, p.51). Dit gaat dus verder dan alleen professionals of actoren die bezig zijn met de uitvoering van stedelijke vernieuwingsprocessen. Er kan ook gedacht worden aan verenigingen of moskeeën. Deze partijen zijn belangrijk voor de sociale relaties in een buurt en kunnen hiermee indirect invloed hebben op het wel of niet ontstaan van een burgerinitiatief (van Marissing, 2008, p. 51). Ondanks het

feit dat er ook corporate actors zijn die indirect waarde hebben bij burgerinitiatieven, wordt gedurende dit onderzoek alleen gekeken naar corporate actors die directe invloed hebben op burgercoöperaties (voor verantwoording zie hoofdstuk 3).

In de literatuur komen hierbij twee corporate actors naar voren: de professionals en de ondernemers. Als eerste zal naar de rol van een professional bij een burgercoöperatie gekeken. Hierbij kan het gaan om ambtenaren, maar ook om medewerkers van woningcorporaties en welzijnsinstellingen. Daarnaast kunnen ook externe adviseurs hieronder gerekend worden. Naar de rol van deze professionals bij burgerinitiatieven is al behoorlijk wat onderzoek gedaan. Een tweede corporate actor waarvan gesteld wordt dat het een directe rol bij een burgercoöperatie kan spelen is een ondernemer. Hier is minder informatie over beschikbaar.

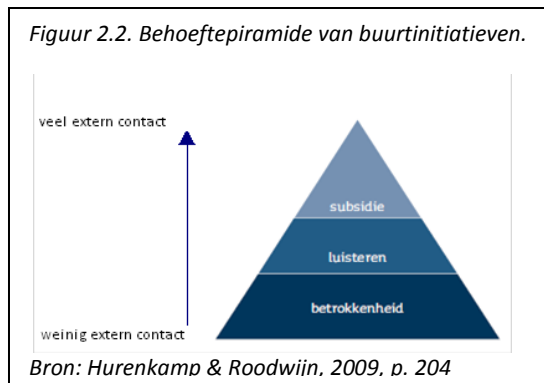
PROFESSIONALS

Met professionals wordt verwezen naar zowel ambtenaren als medewerkers van externe bureaus, wooncorporaties en welzijnsinstellingen bedoeld. Naar de gewenste rol van deze professionals bij burgerinitiatieven is veel onderzoek gedaan (o.a. Wijdeven e.a., 2013; Tankink, 2014; Roodwijn, 2008). De uiterste opvattingen die hierbij worden aangehangen zijn enerzijds dat de overheid zich zoveel mogelijk afzijdig dient te houden om de initiatieven op te laten bloeien waarbij interventie van de overheid de zelfredzaamheid van de burgers kan verzwakken, en anderzijds dat de staat juist heel actief moet interveniëren doordat actieve betrokkenheid van de overheid de initiatieven juist zou laten opbloeien (Wijdeven e.a., 2013, p.28).

De huidige opvatting over de rol van de professionals is hier meestal een middenweg van, waarbij gesteld wordt dat de professional een aanvullende in plaats van invullende rol dient te hebben (van de Wijdeven e.a. 2013, p.28). Burgers blijven zo zoveel mogelijk zelf aan zet, waardoor het meer wordt dan een box waar burgers ideeën in kunnen doen en professionals die het uitvoeren (Van der Zwaard & Specht, 2013, p.52). Professionals zouden kunnen helpen bij het ontwikkelen van competenties van individuen, bij het aanvullen van punten uit het plan het verbinden van netwerken en personen (Vrieling & Van de Wijdeven, 2011, pp. 444-448).

Verder wordt er in het beleid ervan uitgegaan dat de mate waarin deze ondersteunende rol van een professional gewenst is, afhangt van de context. In gebieden waar burgers gemiddeld redelijk hoogopgeleid en proactief zijn, dient de professional het spontane burgerinitiatief alleen te faciliteren wanneer dat nodig is (Wijdeven e.a., 2013, p.28). Echter, bij achterstandswijken wordt er vanuit gegaan dat burgerinitiatieven leiden tot een verbetering van de leefsituatie, maar niet uit zichzelf op kunnen bloeien. Burgers dienen actief verleid te worden tot een initiatief (Wijdeven) e.a. 2013, p.28) (Tankink, 2014, online).

Professionals die rondom alle coöperaties direct of indirect een rol hebben, zijn de ambtenaren, vandaar dat daar nog extra op wordt ingezoomd. In verschillende onderzoeken komt naar voren dat de houding van de overheid ten opzichte van buurtcoöperaties en burgerinitiatieven een grote rol speelt bij het slagen of falen ervan (zie o.a. platform 31, 2011, online; Scanten, 2011, p. 9; Wijdeven e.a., 2013, p.29). Onderstaande behoeftepiramide (figuur 2.2), ontwikkeld door Hurenkamp en Roodwijn (2008), geeft weer wat een initiatief vooral nodig heeft van de overheid. Hieruit blijkt dat een initiatief met weinig extern contact vooral veel behoefte heeft aan betrokkenheid en wanneer de mate van extern contact toeneemt, de behoefte aan subsidie stijgt (Hurenkamp & Roodwijn, 2009, p.204). Een buurtcoöperatie is weinig extern gericht en volgens deze piramide is dus vooral betrokkenheid van de gemeente gewenst.

Toch komt ook naar voren dat een financiële ondersteuning vanuit gemeenten, zeker in de beginfase, een goede stimulans zijn voor burgerinitiatieven. Hiervoor komen steeds vaker bewonersbudgetten beschikbaar (Platform 31, 2011, online). Verder kunnen ook WMO middelen aan de initiatieven worden gekoppeld of subsidies worden gegeven (Scanten, 2011, p. 11).

ONDERNEMERS

De directe rol van ondernemers bij buurt- en dorpscoöperaties heeft te maken met het soort coöperaties. Hierin zijn grofweg drie rollen waar te nemen.

Bij een multi-stakeholderscoöperaties kunnen de ondernemers een onderdeel zijn van het ledenbestand. Wanneer dit het geval is, hebben ondernemers dezelfde rechten en plichten als de burgers (zie p.21). Zij zijn in dat geval dus ook eigenaar, controleur en consument. Voorbeelden van dergelijke coöperaties kunnen gevonden worden in initiatieven waarin lokale boeren en consumenten zich verzamelen om lokaal geteelde producten lokaal te consumeren.

Bij consumentencoöperaties raken ondernemers vaak later bij de buurt- of dorpscoöperatie betrokken. Hierbij kunnen ze ingehuurd worden door de coöperatie voor langdurende of kortlopende taken (Baetens, 2012, p.2). Verder kunnen zij een interessante partij zijn, omdat zij een ondernemendere kijk op de wereld hebben (Baetens, 2013, p.2). Aangezien een buurt- of dorpscoöperatie een sociale onderneming is, kan het nuttig zijn om de kennis en vaardigheden van ondernemers in te zetten in de planvorming van een coöperatie.

Als laatste kunnen ondernemers een rol spelen in de financiering van de coöperatie. In paragraaf 2.1.2. kwam al naar voren dat, met de terugtrekkende en bezuinigende rol van de overheid, ondernemers ook een financiële bijdrage aan dergelijke initiatieven zouden dienen te geven (Thompson e.a., 2011, p.13). Uit onderzoek van Eikenberry & Klover (2004, p.134) blijkt dat deze ondernemers geld geven, wanneer ze verwachten er iets voor terug te krijgen.

2.4. VOORWAARDEN VOOR HET OPSTARTEN EN VITAAAL HOUDEN VAN EEN BUURT- EN DORPSCOÖPERATIE

In voorgaande paragrafen is achtergrondinformatie over de buurt- en dorpscoöperaties gegeven. In deze paragraaf gaat het om de kern van dit onderzoek: de factoren die belangrijk zijn voor het oprichten en vitaal houden van coöperaties. Bekend is dat een deel van de initiatieven niet van de grond komt of waarbij na enige tijd de energie wegebt en het initiatief 'doodbloedt'. De vraag is nu: zijn er vanuit de literatuur bewijzen dat bepaalde factoren hier invloed op hebben? Voor burgercoöperaties is hier nog geen onderzoek naar gedaan. Wel zijn er voor burgerinitiatieven enkele verkennende onderzoeken gedaan (Verba, 1995; Westlund & Westerdahl, 1996; Tonkens, 2010 e.a.), waarin verschillende oorzakelijke factoren aangewezen worden. Van de belangrijkste uitkomsten zal in deze paragraaf een samenvatting gegeven worden. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen factoren die belangrijk zijn om een individuele burger aan een initiatief te binden (zowel in de initiatieffase als later) en organisatorische factoren die belangrijk zijn om het initiatief op te kunnen starten en vitaal te houden. Hierbij gaat het meer om de wisselwerking tussen personen en de structuur binnen de club.

Verder wordt per factor de invloed van de context, voor zover bekend is in de literatuur, bekeken. Hierbij wordt vooral gekeken naar het verschil tussen een dorp en een stad aangezien uit onderzoek van Steenbekkers & Verweij (2013, p.260) naar voren kwam dat, mede door het verschil in sociale cohesie, dorpelingen zich meer actief inspanssen voor lokale kwesties dan stedelingen. Verder wordt ook gekeken naar verschillen in bevolkingskenmerken.

2.4.1. VOORWAARDEN VOOR DE BETROKKENHEID VAN EEN INDIVIDU BIJ EEN BURGERCOÖPERATIE

Zoals gezegd worden eerst de factoren beschreven die de participatie van een individu in een buurtcoöperatie beïnvloeden. Hierbij wordt gebruik gemaakt van het 'Civic Voluntarism Model' van Verba, Schlozman en Brady (1995), dat stelt dat het voor de betrokkenheid van individuen bij participatietrajecten belangrijk is dat een persoon 1) gemotiveerd is, 2) capaciteiten heeft en 3) uitgenodigd wordt. Het model is oorspronkelijk bedoeld voor het verklaren van politieke participatie: het stemmen bij verkiezingen en lid worden van een politieke partij. Echter, het model is ook bruikbaar gebleken bij het onderzoeken van andere vormen van burgerparticipatie (Barkan, 2004, p.215).

MOTIVATIE: 'WILLEN'.

Als eerste stellen Verba e.a. (1996) dat het belangrijk is dat de initiatiefnemers en betrokkenen een motivatie hebben (Mathijssen e.a. 2003, p. 5; Dictus, 2013, p. 25). Lowndes e.a. (2001) onderscheiden vier motieven in de keuze van een burger om te participeren.

- 1) Het onderwerp van het initiatief spreekt ze aan,
- 2) Ze vinden het normaal om te participeren in maatschappelijke organisaties,
- 3) Ze houden er iets aan over, en
- 4) De organisatie van het burgerinitiatief spreekt ze aan.

Ten eerste zouden burgers participeren wanneer het onderwerp van het initiatief hen aanspreekt en ze zich erbij betrokken voelen. Dit zou zeker gelden voor onderwerpen die hun eigen leefwereld raken. Om de onderwerpen te ordenen hebben Westlund & Westerdahl (1996) drie hypothesen

gevormd over de kern van de behoefte. Dit zijn de vacuumhypothese, de influencehypothese en de local-identity hypothese (Satre Ahlander, 2001, p. 420). Bij de vacuumhypothese ontstaat een burgerinitiatief doordat getracht wordt een vacuüm op te vullen bij domeinen waar zowel de overheid als de markt niet in het aanbod kunnen voorzien en waar sociale organisaties niet in staat zijn om de dienstverlening zelf te organiseren (Opstal, van, 2008, p. 82; Satre Ahlander, 2001, p.420). Dit kan verschillende oorzaken hebben:

1. De bezuinigingen van de overheid en de veranderende rol van de overheid (Opstal, van, 2008, p. 92; Westerdahl & Westlund, 1998, p. 199) waar in paragraaf 2.1.2 al op in is gegaan.
2. Een veranderde demografische samenstelling of het verdwijnen van voorzieningen. Dit is vooral het geval in afgelegen gebieden waar jonge mensen uit de regio vertrekken, waardoor na verloop van tijd bepaalde publieke diensten moeten sluiten (Opstal, van, 2008, p.82; Westerdahl & Westlund, 1998, p.82).
3. Een toegenomen vraag naar bepaalde diensten, maar een achterblijvend aanbod (Opstal, 2008, pp. 81-82).
4. Het gebrek aan gepaste dienstverlening, doordat de bevolking heterogener is geworden door intercontinentale migratiestromen en een toename in inkomensongelijkheden, een vergrijzende bevolking en grotere diversiteit aan voorkeuren (Opstal, 2008, pp. 81-83).

Wanneer de context van het dorp of stad wordt meegenomen, kan gesteld worden dat zeker in dorpen in krimpregio's voorzieningen onder druk staan vanwege afnemend draagvlak (Steenbekkers & Vermeij, 2013, p. 247). Echter, doordat ideeën van zelforganisatie ook in de stedelijke gemeenten aan populariteit winnen, kunnen ook daar buurthuizen verdwijnen (Steenbekkers & Vermeij, 2013, p.254).

Verder kan de behoefte van burgers aan meer invloed op de vorm van de taak die traditioneel uitgevoerd wordt door de publieke sector, een motivatie zijn om een initiatief op te richten of erbij betrokken te raken (Satre Ahlander, 2001, p.420). Westerdahl & Westlund (1998, p.201) noemde dit de influence hypothese. Men is niet tevreden over hoe de taak wordt uitgevoerd en ze denken dat ze het beter kunnen (Westerdahl & Westlund, 1998, p.201). Wanneer het voorbeeld van de zorgsector wordt genomen zijn hulpbehoevenden ontevreden over het feit dat er elke keer andere mensen in huis komen en dat er door bezuinigingen minder zorg beschikbaar is. Verder zou de professionele hulpverlening bureaucratisch en onpersoonlijk zijn (Trappenburg, 2013, p.2).

Bij de local-identity hypothese ontstaat de wil om een burgerinitiatief op te richten vanuit een groeiende behoefte aan een lokale en regionale identiteit als een reactie op de globalisering (Satre Ahlander, 2001, p.420). In de huidige tijd van massamigratie en massamedia hebben productie en de markt een mondiale reikwijdte gekregen en hier wil men zich tegen afzetten (Westerdahl & Westlund, 1998, p.202). Volgens deze hypothese kunnen coöperaties dus ontstaan vanuit de behoefte aan een regionale identiteit.

Gekeken naar de context, lijkt een burgerinitiatief in dorpen vooral intermenselijk van aard te zijn (Hurenkamp & Roodwijn, 2009, p.197), zoals de hulp voor burens, bejaarden en gehandicapten, (Steenbekker & Verweij, 2013, p.247). Daarnaast kan het accent ook op de meer praktische zaken liggen zoals behoud van voorzieningen, ontmoetingsgelegenheden of vervoersdiensten (Schonewille e.a., 2011). In steden gaat het vaak over buurt of maatschappelijke kwesties (Hurenkamp & Roodwijn, 2009, p.197). Hierbij kan gedacht worden aan terugdringen van overlast, sociale onveiligheid en spanningen tussen bevolkingsgroepen (Steenbekker & Verweij, 2013, p. 247).

De tweede reden waarom individuen volgens Lowndes e.a. (2001, p.447) kunnen participeren, is dat ze het normaal kunnen vinden om een bijdrage te leveren aan maatschappelijke organisaties of wanneer ze graag hun burgerplicht willen vervullen. Hendriks (2003, pp. 53-54) noemt dit de selectieve burgerlijke gratificaties. Hierdoor gaat het vaak om participanten die ook in andere maatschappelijke organisaties actief zijn (Lowndes e.a., 2001, p.447). Een graadmeter voor deze motivatie kan gevonden worden in de gevoelde verantwoordelijkheid voor de leefbaarheid. Wanneer men zich verantwoordelijk voelt voor zijn leefomgeving zal hij/zij eerder geneigd zijn om zaken zelf op te pakken wanneer dat nodig wordt geacht. Over het algemeen zeggen de Nederlanders deze verantwoordelijkheid te voelen. In dorpen (83% van de bevolking) is dit meer dan in de stad (74% van de bevolking) (Steenbekkers & Verweij, 2013, p. 257).

Ten derde kan een verwachting van een individu, dat hij/zij iets overhoudt aan het participeren een motief zijn om te gaan participeren (Lowndes e.a., 2001, p.447). Hendriks (2003, pp. 53-54) maakt hierbij onderscheidt tussen 1) selectieve sociale gratificaties en 2) selectieve materiële voordelen. Wanneer selectieve sociale gratificaties een rol spelen in de keuze van burgers om te gaan participeren, heeft het verwachte persoonlijk gewin te maken met het vooruitzicht interessante, aardige of belangrijke contacten op te doen, opwindende of spannende gebeurtenissen mee te maken of erkenning te ontvangen (Hendriks, 2003, pp. 53-54). Met selectieve materiële voordelen wordt verwezen naar de verwachting dat het participeren werk, hulp, ondersteuning en andere kleinere en grotere voordelen kan opleveren (Hendriks, 2003, pp. 53-54). Zeker bij een coöperatie kan dit punt van belang zijn door het 'member benefits principle'. Leden worden bevoordeeld met bijvoorbeeld kortingen of met hulp bij bureaucratische problemen. Als laatste kan het persoonlijk gewin, waarvan verwacht wordt dat het opgedaan kan worden met participeren, te maken hebben met ontwikkelingen in de lokale leefomgeving waarvan vermoedt wordt dat het de levenskwaliteit van burgers schaadt (Lowndes e.a., 2001, p.447). Het participeren is in dit geval dus een reactie op een gebeurtenis of actie.

De laatste motivatie, die uit het onderzoek van Lowndes e.a. (2001) naar voren komt, heeft te maken met de manier waarop een burgerinitiatief georganiseerd is. Bij sommige participatiemiddelen zijn burgers sneller geneigd om te participeren dan bij anderen. Zo is het invullen van een vragenlijst vaak geen probleem, maar is het participeren bij openbare vergaderingen vaak niet populair (Lowndes e.a., 2001, pp. 449-450). Verder wordt verwacht dat ook de organisatorische factoren die in paragraaf 2.4.2. behandeld worden, invloed hebben op de motivatie van leden om te participeren.

Deze vier motivaties genoemd door Lowndes e.a. (2001) kunnen aangevuld worden met het verwachte handelingsrendement. Hiermee wordt verwezen naar de verwachting dat het burgerinitiatief het overheidsbeleid daadwerkelijk kan beïnvloeden (Hendriks, 2003, p. 53). Wanneer burgers het gevoel hebben dat ze echt iets kunnen veranderen in de lokale omgeving of aan het beleid, zullen ze eerder geneigd zijn om een coöperatie op te richten dan wanneer ze dit gevoel niet hebben.

CAPACITEIT: 'KUNNEN'

Een vraag of nood zorgt niet automatisch voor een actie of voor het ontstaan van een burgerinitiatief. Verba e.a. (1996) stelt dat het beschikken over capaciteiten hier een voorwaarde voor is. Hierbij gaat het om competenties, tijd en geld (Mathijssen e.a., 2003, p. 8).

Als eerste zouden personen over bepaalde competenties moeten beschikken om te kunnen participeren. Hierbij gaat het voornamelijk om sociaal communicatieve en organisatorische vaardigheden. Met sociaal communicatieve vaardigheden wordt verwezen naar vaardigheden die belangrijk zijn om een groep mensen rondom het initiatief te verzamelen en enthousiast te krijgen. Organisatorische vaardigheden zijn vaardigheden die nodig zijn om als individu een initiatief te kunnen bedenken en uitvoerbaar te krijgen. Echter, uit onderzoek komt ook naar voren dat politiek kapitaal – de vaardigheden en kennis om als individu invloed uit te oefenen op de politiek - (Sørensen & Torfing, 2007, p. 610) en in mindere mate inhoudelijke kennis, bruikbare competenties zijn (Thach & Thompson, 2007, p. 359) (voor meer informatie over deze vaardigheden zie paragraaf 2.4.2. Leiderschap en Autoriteit). Doordat het waarschijnlijker is dat mensen met een hogere sociaaleconomische status over deze competenties beschikken dan mensen met een lagere sociaaleconomische status, is de kans groter dat zij participeren (Barkan, 2004, p. 915). Onderzoeken waar dit naar voren komt, gaan voornamelijk over politieke participatie. De mate waarin deze competenties belangrijk zijn om als individu te kunnen participeren bij burgercoöperaties is niet bekend. Wel is bekend dat ze cruciaal zouden zijn voor de leider van een burgerorganisatie. Bij de organisatorische factor 'leiderschap' (zie paragraaf 2.4.2) zal hier dan ook dieper op worden ingegaan.

Een andere factor die onder de voorwaarde capaciteit valt, is tijd. Tijdgebrek is een veel genoemde verklaring van mensen om niet te participeren of het initiatief te nemen (Flink e.a., 2014, p. 13). Het opstarten van een burgercoöperatie kost veel tijd en de initiatiefnemers dienen vaak voor een langere periode betrokken te blijven (Boshuis, 2013, p.11). Toch komt er in de literatuur ook naar voren dat tijd voor de daadwerkelijk actieve mensen ook weer niet zo'n grote rol speelt (Flink e.a., 2014, p.13). Wanneer de context erbij wordt gepakt, valt op te merken dat op het platteland relatief meer 55-74 plussers wonen, wat tevens de leeftijd is van mensen die over het algemeen meer tijd hebben en meer participeren (Steenbekkers & Verweij, 2013, pp. 57-58). Dit kan invloed hebben op actief betrokkenheid van mensen bij een burgercoöperatie.

De laatste factor die onder de voorwaarde capaciteit valt, is geld. Tijdens oriënterende gesprekken met Lucas Community – een buurtcoöperatie in Amsterdam Osdorp – bleek dat een jaarlijkse contributie van 10 euro voor een deel van de bevolking echt te veel was, wat het draagvlak en de vitaliteit van de coöperatie in gevaar bracht. Verder kan de factor tijd een rol spelen, doordat bij het besteden van tijd aan een burgerinitiatief, het inkomen van een individu eronder kan lijden. Wanneer dit als een probleem ervaren wordt, zal een individu niet gaan participeren (Van Dijk, 2010, p.15). Uit onderzoek van Embrechts (2014, p. 2) komt, vanwege dit punt, naar voren dat mensen met een lage sociaaleconomische status minder snel met een burgerinitiatief komen. Deze mensen zijn alleen bezig met overleven.

Wanneer het verlangen binnen een gemeenschap aanwezig is, maar capaciteit (competenties, tijd of geld) een belemmerende factor is om een coöperatie op te richten, kunnen professionals worden aangetrokken.

UITNODIGING: 'GEVRAAGD WORDEN'

Willen en kunnen zijn cruciale factoren bij burgerparticipatie en het burgerinitiatief. Echter, 'gevraagd worden' zou hierbij ook belangrijk zijn. Vaak begint een deelname van een persoon aan een initiatief simpelweg met het feit dat hij/zij gevraagd wordt (Wijdeven e.a, 2013, p.27).

Hierbij is het belangrijk dat de uitgenodigde partij open staat voor een uitnodiging en dat de uitnodigende partij een duidelijke uitnodiging geeft (Hendriks, 2003, p.54). In de uitnodiging moet

het bestaan van de coöperatie, het waarom van het project en de doelstellingen naar voren komen (Brans e.a, 2007, p. 34). Verder kan het begrip uitnodiging ook breder opgevat worden. Hierbij gaat het over een meer impliciete 'uitnodiging', zoals '*het gevoel krijgen dat bijdragen welkom zijn, dat de deur openstaat en dat participatie in goede aarde valt*' (Wijdeven e.a, 2013, p.27).

Om uitgenodigd te kunnen worden is verbondenheid – sociale cohesie – erg belangrijk. Hiermee wordt verwezen naar de bindingskracht van het systeem (Matthijssen van e.a., 2003, p.11 & p.16; Marissing van e.a., 2004, p. 16). In dit geval bestaat dat systeem dus uit het netwerk van partijen in en rondom een wijk en dorp. De bindingskracht wordt gevormd door gelijkgestemde opvattingen over (ongeschreven) regels in de buurt (normen- en waardencomponent), de mate van sociale participatie via sociale interactie en formele participatie (gedragscomponent) en de identificatie met de buurt (belevingscomponent) (Bolt & Torrance, 2005). Wanneer er sprake is van veel sociale cohesie en er onderling veel contact is tussen burgers, blijkt het uitnodigen van mensen makkelijker. Mensen kennen elkaar en kunnen daardoor persoonlijk aan iemand hulp vragen, waardoor personen eerder over te halen zijn. Dit zou volgens Kang & Kwak (2003, pp. 81-82) resulteren in een grotere participatiegraad. Ook contact tussen burgers en andere partijen, zoals de gemeente, zouden leiden tot meer participatie. Zowel burgers als de andere partijen zouden hierdoor namelijk meer vertrouwen in elkaars kunnen en in elkaars motieven hebben (Chan, 2009, p. 283; Marissing van, 2008, pp. 54-55).

Uit diverse onderzoeken komt naar voren dat dorpsbewoners meer sociale cohesie in de buurt ervaren dan stedelingen (Steenbekkers & Verweij, 2013, p.230; Kloosterman et al. 2011; Vermeij en Mollenhorst 2008). '*Het aandeel bewoners dat rapporteert dat buurtgenoten elkaar nauwelijks kennen, is in stedelijk gebied driemaal zo groot als in kleine dorpen*' (Steenbekkers & Verweij, 2013, p. 230). Hierdoor kan verwacht worden dat een uitnodiging voor een coöperatie in een dorp effectiever is dan een uitnodiging voor een coöperatie in een stad.

Naast verschillen in sociale cohesie tussen een dorp en een stad, blijkt uit verschillende onderzoeken dat ook etnische diversiteit van invloed kan zijn op de sociale cohesie in een lokale woonomgeving (Letki, 2008, p. 104). Zo stellen Alesina & La Ferrara (2002, p.225) dat het een sterke negatieve relatie heeft op het interpersoonlijk vertrouwen. Ook stellen zij dat etnische diversiteit een negatieve invloed heeft op de interactie tussen individuen.

2.4.2. ORGANISATORISCHE VOORWAARDEN

Veel van de literatuur over factoren die van invloed zijn op burgerparticipatie gaan over de eerder genoemde factoren die van belang zijn om een individu te binden aan een coöperatie. Veel minder wordt er gekeken naar organisatorische factoren die belangrijk zouden zijn voor burgerinitiatieven. Hierbij gaat het over de wijze waarop de groep burgers zich intern en extern organiseert om een langdurige samenwerking te realiseren. Rondom burgerinitiatieven en burgercoöperaties is hier nog weinig onderzoek naar gedaan. Toch kan verwacht worden dat deze factoren bij een buurt-, wijk of dorpscoöperatie wel degelijk een rol spelen, doordat het hierbij gaat om een groep die zich voor langere tijd wilt binden (Schermer & Quint, 2008, p. 24). In de wetenschappelijke literatuur is al wel behoorlijk wat onderzoek gedaan naar organisatorische factoren die belangrijk zijn voor vrijwilligersorganisaties. Aangezien het leveren van een bijdrage aan een coöperatie ook veelal gebeurt op vrijwillige basis, zal deze literatuur ook meegenomen worden in dit theoretisch kader. Waar Knoke & Prensky (1984) 1) de interne structuur, 2) het leiderschap en de autoriteit en de 3) effectiviteit en visie aanmerkten als belangrijke organisatorische factoren voor vrijwilligers-

organisaties, voegde Horton Smit (2000) er voor organisaties die bottom-up ontstaan nog het vierde element aan toe, namelijk de autonomie ten opzichte van andere organisaties. Deze vier organisatorische principes worden als basis gebruikt in deze paragraaf.

ORGANISATIESTRUCTUUR.

Als eerste wordt naar de factor 'organisatiestructuur' gekeken. Grofweg zijn er twee soorten organisatiestructuren te ontdekken. Ten eerste de horizontale of platte organisatie en ten tweede de verticale of lijnorganisatie. De horizontale of platte organisatie kenmerkt zich door een grote mate van gelijkheid tussen medewerkers. Deze medewerkers zouden het productieproces van begin tot einde moeten kunnen overzien. Een dergelijke platte organisatie zou beter te realiseren zijn bij organisaties met voornamelijk hoogopgeleide medewerkers. Zij hebben weinig sturing nodig op inhoud én werken graag als zelfstandige individuen in een organisatie. Bij een dergelijke platte organisatiestructuur past het later genoemde democratisch leiderschap. Een verticale of lijnorganisatie wordt gekenmerkt door een hiërarchische bevelstructuur. De mensen onderaan de lijn moeten doen wat de personen hoger op de lijn zeggen (Schermer & Quint, 2008, p.81). Hierbij past het later genoemde autoritair leiderschap.

Wanneer gekeken wordt naar de principes van de coöperatie waarin democratie, solidariteit en gelijkheid hoog in het vaandel staan (zie paragraaf 2.4.1), kan verwacht worden dat een buurt-, wijk-, of dorpscoöperatie een horizontale organisatiestructuur dient te hebben (Butterfoss e.a. 1993, p. 324). In onderzoek van Butterfoss e.a. (1993, p.324) komt naar voren dat open communicatie zelfs het meest essentiële ingrediënt is voor het behoud van een klimaat van samenwerking bij burgerinitiatieven. Het helpt de focus op het gemeenschappelijk doel te houden, vergroot het vertrouwen, versterkt de uitwisseling van capaciteiten en geeft leden de mogelijkheid om hun opvatting over geplande activiteiten te uiten.

LEIDERSCHAP EN AUTORITEIT

Als tweede wordt gekeken naar de factor 'leiderschap en autoriteit'. Binnen elke organisatie zijn er leden die meer verantwoordelijkheden of taken hebben (Stogdill, 1950, p. 2). Deze leiders zijn binnen elke groep belangrijk voor het opstellen en bereiken van het gemeenschappelijk doel (Knoke & Prensky, 1984, p.10; Boshuis, 2013, p.11) en het geven van richting aan een organisatie (Kotter, 1997). De neuzen van de medewerkers dienen dezelfde kant op te staan, waarvoor deze medewerkers geïnspireerd en gemotiveerd dienen te worden (Stewart, 2006, p.7). Naar efficiënt leiderschap is de laatste decennia veel onderzoek gedaan. Hierbij ging het vooral om leiderschap in de private sector. Veel minder onderzoek is er gedaan naar leiderschap van publieke of non-profit organisaties (Thach & Thompson, 2007, p.357), vrijwilligersorganisaties of burgerinitiatieven (Boshuis, 2013, p.4). De beschikbare literatuur waarvan verwacht wordt dat het relevant is voor burgercoöperaties wordt uiteengezet. Hierbij komen eerst de leiderschapstijlen aan bod. In tweede instantie wordt gekeken naar de competenties die een leider dient te beschikken voor effectief leiderschap.

Als eerste komen er in de literatuur verschillende (contrasterende) leiderschapstijlen naar voren. Zo wordt er onderscheid gemaakt tussen het taakgericht leiderschap en mens- of groepsgericht leiderschap (Den Hartog e.a., 2004, p. 133). Een taakgericht leider legt de nadruk op de taken die moeten worden uitgevoerd. De focus ligt dus niet zo zeer op de mensen die de taken dienen uit te

voeren. Met mens- of groepsgerichte leiderschap ligt de nadruk wel op deze mensen. Alle medewerkers weten wat ze dienen te doen. Als leider is het dan taak om de motivatie omhoog te brengen en hoog te houden, samenwerking te bevorderen en de teamgeest te ontwikkelen (Schermer, 2008, p. 237). Door Knoke & Prensky (1984, p.14) wordt gesteld dat bij vrijwilligersorganisaties collegiaal en verbindend leiderschap wenselijk is. Dit zou kunnen duiden op een mensgerichte leiderschapsstijl.

Daarnaast bestaat het onderscheid tussen de democratische en autoritaire leiderschapsstijlen. Tussen dit continuüm kan het participatief leiderschap nog worden geplaatst. Een democratisch leider laat alle beslissingen nemen of bekrachtigen door de medewerkers. Verder is het beleid hierbij in feite een uitwerking van de ideeën van de medewerkers. Een participatief leider betreft de medewerkers ook actief in het vaststellen van het beleid. Vanuit de medewerkers worden problemen gesignaleerd en ideeën voor oplossingen opgedaan. Met deze input worden de organisatiedoelen en werkwijze geformuleerd. Nog steeds is de input van medewerkers dus bepalend, echter van bovenaf wordt bekeken wat er met de input wordt gedaan. Als laatste worden bij autoritair leiderschap de doelen en het beleid van bovenaf bepaald om vervolgens naar beneden uitgedragen te worden. Wanneer de literatuur rondom burgerinitiatieven en vrijwilligerswerk erbij wordt gepakt, kan opgemaakt worden dat bij dergelijke organisaties een democratische leiderschapsstijl gewenst is (o.a. Knoke & Prensky, 1984, p.14; Huygen e.a., 2012, p.14; Gijssels e.a., 2011, p.30). Dit past ook bij de eerder genoemde platte organisatiestructuur.

Naast de verschillende leiderschapsstijlen, is ook al onderzoek gedaan naar de competenties waar een leider over zou moeten beschikken. Thach en Thompson (2007, p. 359) maken hierbij onderscheid tussen organisatorische en sociaal communicatieve vaardigheden en inhoudelijke en technische kennis (Thach & Thompson, 2007, p. 359). Voor leiders van burgerinitiatieven blijkt daarnaast het beschikken over politiek kapitaal belangrijk te zijn (Sørensen & Torfing, 2007, p. 610). Op deze verschillende competenties wordt kort ingezoomd.

Bij de organisatorische vaardigheden gaat het om besluitvaardigheid en het vermogen om een visie te vormen en doelen neer te zetten (Thach & Thompson, 2007, p. 359; Baetens, 2013, p.2). In verschillende onderzoeken komt naar voren dat deze vaardigheden belangrijk zijn voor een leider van een vrijwilligersorganisatie of een burgerinitiatief (Thach & Thompson, 2007, p.359; Baetens, 2013, p.2). Vaak bestaat er namelijk genoeg animo onder de burgers, maar mist men het gevoel over welke richting het initiatief op moet gaan (Boshuis, 2013, p.14).

Bij de sociaal communicatieve vaardigheden gaat het om het kunnen binden van personen aan de organisatie, waarbij competenties als kunnen netwerken, kunnen samenwerken en enthousiastmerend vermogen belangrijk zijn. Voor leiders van vrijwilligerswerk zouden deze vaardigheden erg belangrijk zijn, aangezien medewerkers geen financiële bijdrage voor hun werkzaamheden krijgen (Thach & Thompson, 2007, p.353; Knoke en Prensky, 1984, p.10). In het onderzoek van Baetens, 2013, p.1) wordt voor leiders van burgerinitiatieven dezelfde conclusie getrokken. Om de betrokkenheid van externe partijen te realiseren – voor het krijgen van subsidies, vergunningen of andere vormen van ondersteuning - zijn deze vaardigheden ook belangrijk (van de Wijdeven e.a., 2012, p.22).

Met de inhoudelijke kennis wordt verwezen naar kennis die nodig is voor de boekhouding en administratieve taken, kennis over de wetgeving en kennis betreffende het onderwerp van de coöperatie (Knoke & Prensky, 1984, p.10). Knoke en Prensky (1984) stellen dat deze kennis minder

van belang is voor een leider van een vrijwilligersorganisatie. Ook in de literatuur rondom leiders van burgerinitiatieven komt deze kennis minder naar voren.

De laatste competentie waarvan in de literatuur naar voren komt dat hij belangrijk is voor een leider van een burgerinitiatief is politiek kapitaal. Hierbij wordt gerefereerd aan de mogelijkheid om op politiek vlak mee te kunnen door eerder opgedane ervaringen in interactieve politieke processen. Verschillende facetten blijken hierbij belangrijk; namelijk de mogelijkheid om toegang te vergaren in de besluitvormende macht (endowment), de capaciteiten om het verschil te maken in deze processen (empowerment) en het zelfvertrouwen als politieke actor (political identity) (Sørensen & Torfing, 2007, p. 610). Knoke & Prenskey (1984, p.10) stellen dat dit, samen met de sociaal communicatieve vaardigheden, de belangrijkste vaardigheden van een leider van een burgerinitiatief zijn.

VISIE EN EFFECTIVITEIT

Als derde stellen Knoke & Prenskey (1984) dat de visievorming en effectiviteit van de organisatie belangrijke organisatorische elementen zijn.

In paragraaf 2.4.1. is al genoemd dat intrinsieke motivatie belangrijk is om een individu aan een burgerinitiatief te binden. Echter, naast deze individuele motivatie is een gemeenschappelijke motivatie of gemeenschappelijk doel ook belangrijk. Butterfoss e.a. (1993, p.321) noemt dit zelfs het belangrijkste element in coalitievorming. Een gemeenschappelijk doel dient ervoor te zorgen dat de individuele belangen of conflicten opzij worden gezet (Butterfoss e.a., 1993, p.321; Kreuter, 2000, 53). Wanneer er te weinig samenhang is, kunnen individuele belangen van een lid een goede samenwerking tegenwerken. *'Divergenties tussen het particulier eigenbelang en het gemeenschappelijk groepsbelang zullen in het beste geval de duurzaamheid van de samenwerking ondermijnen en in het slechtste geval het tot stand komen van een coöperatief scenario beletten'* (Bondt, de & Kesteloot, 1986, p.355). Wanneer gekozen is voor een breed gemeenschappelijk doel, is er meer kans op een groter draagvlak. Echter, het risico dat doelen te ambitieus zijn en niet bereikt worden, is hierdoor ook groter (Kreuter, 2000, p. 50). Hier dient een balans tussen gevonden te worden. Verder blijkt uit onderzoek van Pattivina e.a. (2006) dat urgentie omtrent het gemeenschappelijk doel wenselijk te zijn. Burgers zouden namelijk meer participeren als het om een acuut probleem gaat of wanneer het probleem de burgers direct raakt (vb. onveiligheidsgevoel in een bepaalde wijk). Het eerder genoemde motief 'persoonlijk gewin' speelt hier een rol in (zie paragraaf 2.4.1)

Met de effectiviteit van een organisatie wordt verwezen naar de output van de vooraf gestelde doelen. Hierbij gaat het om de vraag: leveren de gerealiseerde diensten en producten voordelen op voor de organisatie of aan de omgeving van de organisatie? (Knoke & Prenskey, 1984, p.10). Wanneer naar de organisatievorm van de coöperatie wordt gekeken, waar de leden een centrale rol vervullen (zie paragraaf 2.2.1), spelen de voordelen van de leden naar verwachting een grote rol hierin. Naast het feit dat het belangrijk is dat er resultaten behaald worden door de coöperatie, komt in verschillende onderzoeken naar voren dat het in het begin belangrijk is dat deze resultaten snel worden behaald. Hierbij gaat het om de zogenaamde 'quick wins' (Kreuter e.a., 2000; Wijdeven e.a., 2013; De Hoog, 1998), waarbij het moet gaan om aansprekende resultaten. De motivatie en trots van de leden zou door deze 'quick wins' worden versterkt en ook de geloofwaardigheid van de coöperatie naar de buitenwereld toe, zou worden vergroot. Wanneer deze 'quick wins' niet behaald worden zal de energie snel wegebben en zal het initiatief doodbloeden. Kreuter e.a. (2000, p.54) stellen dat na het behalen van deze 'quick wins' moeilijkere taken kunnen

worden aangepakt. Ook het uitdragen van de resultaten aan de buurt is. Dit kan er namelijk voor zorgen dat een positieve stemming in de wijk wordt gecreëerd, waardoor meer mensen aan willen haken bij het initiatief of de coöperatie (Wijdeven e.a., 2013, p.27). Ook zou de kans hierdoor groter zijn dat burgers zelf weer met nieuwe ideeën komen (Hoog de e.a., 1998, p.15).

AUTONOMIE TEN OPZICHTE VAN ANDERE ORGANISATIES.

Zoals gesteld noemde Horton Smith (2000, p. 2) een vierde organisatorische factor welke van belang zou zijn voor het opstarten en vitaal houden van een burgerinitiatief, namelijk de autonomie van het initiatief ten opzichte van andere organisaties. De burgers dienen een grote mate van zelfstandigheid en autonomie in de organisatie te hebben. Andere instanties mogen niet een te dikke vinger in de pap te hebben (Huygen e.a., 2012, p.14; Gijssels e.a., 2011, p.39). Wanneer een burgerinitiatief te veel met de overheid of private partijen zou samenwerken, zou het gevaar bestaan dat het initiatief eigenlijk niets anders is dan een uitvoerende organisatie van plannen van dergelijke partijen (Hogg & Baines, 2011, p.345). Tevens komt uit onderzoek van Scanten (2011, p.9) naar voren dat wanneer burgers meer ruimte krijgen voor een burgerinitiatief, er een spiraal omhoog ontstaat. Bewoners blijken dan steeds meer op eigen kracht te kunnen. Naast besluitvormende autonomie kan autonomie ook gevonden worden in het bezit over een gebouw. Dit eigenaarschap kan een gevoel van trots en maakbaarheid versterken en daardoor een enorme positieve kracht zijn (Scanten e.a., 2011, p.17).

Echter, in de literatuur wordt ook gesteld dat burgerinitiatieven niet gebaat zijn bij totale autonomie en grenzeloosheid. Zelforganisatie zou namelijk de neiging hebben tot naïviteit. *'Autonome initiatieven kunnen onderuit gaan als er geen correctie plaatsvindt op tendensen die de zelforganisatie ondermijnen'* (Huygen e.a., 2012, p. 34). Verder komt uit onderzoek van Thompson e.a. (2011, p.2) naar voren dat autonomie in achterstandswijken helemaal niet wenselijk is, doordat door een tekort aan capaciteiten, initiatieven op de lange termijn vaak niet duurzaam blijken te zijn. Hierdoor zou samenwerking met andere partijen gewenst zijn. Eerder is al gesteld dat een professional hier vier rollen in kan aannemen – ter herinnering: 'burgerkracht aanvullen', 'Empoweren van initiatiefnemer(s)', 'Institutioneel verbinden' en 'Vitaliseren van de wijkgemeenschap'. Verder kwam ook al naar voren dat een corporate actor geld beschikbaar kan stellen aan een coöperatie (Tonkens, 2010, pp. 36-37).

2.5. CONCLUSIE

Er zijn nu veel factoren genoemd die volgens de theorie bepalend zijn bij het opstarten en vitaal houden van een buurt-, wijk-, of dorpscoöperatie. Deze variabelen vormen de leidraad van het onderzoek. Om alles nog kort samen te vatten is een tabel gemaakt met de belangrijkste uitkomsten uit de literatuur. Er is hierbij gekozen voor een tabel in plaats van een conceptueel model aangezien zo beter weergegeven kan worden wat elke factor inhoudt en hoe het zich verhoudt tot kenmerken van de lokale context (zie tabel 2.1). Verder is een tabel wenselijk aangezien het om een exploratief onderzoek gaat en de tabel dus de factoren aangeeft die verkregen zijn uit de literatuur, maar waarvan nog onderzocht dient te worden of deze factoren daadwerkelijk invloed hebben op het opstarten en het vitaal houden van een coöperatie. Tevens kunnen vanuit de empirie nog nieuwe factoren naar voren komen.

Tabel 2.1. Samenvattende tabel theoretisch kader

Participatiemaatschappij →	Burgerinitiatief	→	Buurt-, wijk- en buurtcoöperaties
Overkoepelende noemer	Bepalende factor	Kern	Invloed van de omgeving
Bepalende factor voor de medewerking van het individu	Motivatie	<ul style="list-style-type: none"> - Binding met onderwerp - Burgerplicht vervullen - Persoonlijk gewin: selectieve sociale gratificaties, selectieve materiële gratificaties - Binding met de organisatievorm - Verwachte handelingsrendement 	
	Capaciteit	<ul style="list-style-type: none"> - Geld - Tijd - Vaardigheden 	<ul style="list-style-type: none"> - Dorpen groter aandeel gepensioneerden dus meer tijd - Een hoge sociaaleconomische status vergroot kans op benodigde vaardigheden. - Stedelingen net iets hoger opgeleid
	Invitatie	<ul style="list-style-type: none"> - Uitgenodigd worden <ul style="list-style-type: none"> o Sociale cohesie werkt bevorderend - Voelen dat bijdragen welkom is 	<ul style="list-style-type: none"> - Dorp meer sociale cohesie dan stad - Raciale diversiteit vormt een bedreiging voor de sociale cohesie
Organisatorische factoren die van belang zijn om een coöperatie op te richten en vitaal te houden	Organisatiestructuur	<ul style="list-style-type: none"> - Platte organisatiestructuur 	<ul style="list-style-type: none"> - Is beter te realiseren, wanneer de coöperatie bestaat uit hoogopgeleide mensen
	Leiderschap en autoriteit	<ul style="list-style-type: none"> - Taakgericht versus mensgericht? - Democratisch - Competenties: voornamelijk sociaal communicatieve vaardigheden, organisatorische vaardigheden en poilitiek kapitaal. In mindere mate inhoudelijke kennis. 	
	Visie en effectiviteit van de coöperatie	<ul style="list-style-type: none"> - Gemeenschappelijk doel: versterkt binding. - Urgentie werkt stimulerend. 	<ul style="list-style-type: none"> - Stad kortdurende onderwerpen/ dorp langdurende onderwerpen - Dorp intermenselijk en praktische zaken / stad buurt en maatschappelijke kwesties
	Autonomie ten opzichte van andere partijen	<ul style="list-style-type: none"> - Resultaten behalen: quick wins versterkt interne vertrouwen en motivatie en externe geloofwaardigheid - Eigen beslissingen kunnen nemen en eigen gebouw in bezit. - Niet helemaal autonoom, leidt tot naïviteit. 	

HOOFDSTUK 3. DE METHODOLOGISCHE VERANTWOORDING

Dit hoofdstuk geeft inzicht in de methoden die gedurende dit onderzoek zijn gebruikt. Ten eerste wordt gekeken naar de methoden en technieken die zijn gebruikt, waarbij onderscheid gemaakt is tussen de data verzameling en de data analyse. Ten tweede wordt de keuze voor de onderzochte cases verantwoord en als laatste zal een korte inleiding op deze cases worden gegeven.

3.1. DE METHODEN EN TECHNIEKEN

3.1.1. DE DATAVERZAMELING

In hoofdstuk 1 was de volgende centrale vraagstelling geformuleerd voor dit onderzoek:

Welke factoren zijn volgens direct betrokkenen van buurt- en dorpscoöperaties belangrijk om een individu aan de buurt-, wijk- of dorpscoöperatie te binden en welke organisatorische factoren zijn volgens hen belangrijk om een dergelijke coöperatie op te starten en vitaal te houden?

Om deze hoofdvraag te beantwoorden is eerst literatuuronderzoek gedaan, waarna vervolgens voor het empirisch onderzoek gebruik gemaakt is van een kwalitatieve onderzoeksstrategie met een multiple-casestudy design. Hierbij is gekozen voor semigestructureerde interviews als onderzoeksmethode.

Tijdens het literatuuronderzoek is de huidige literatuur over de participatiemaatschappij, het burgerinitiatief en de buurt- en dorpscoöperaties uiteengezet. Deze stap is noodzakelijk om het onderzoek in een wetenschappelijke context te zetten. Tevens zorgt het ervoor dat de onderzoeker bij het afnemen van interviews al voorkennis heeft over mogelijke factoren die belangrijk zijn bij het opstarten en vitaal houden van coöperaties. Dit maakt doorvragen makkelijker.

De keuze om bij het empirische gedeelte voor een kwalitatieve onderzoeksstrategie te kiezen is gemaakt op basis van twee argumenten. Ten eerste staan de processen rondom de buurt- en dorpscoöperaties centraal gedurende dit onderzoek. Er wordt gekeken hoe deze coöperaties ontstaan en hoe het initiatief vanuit een idee werkelijkheid is geworden. Bij het onderzoek naar deze processen staan gedragingen, belevingen en producten van de betrokkenen centraal. Kwalitatief onderzoek is bruikbaar om deze ervaringen te beschrijven en te interpreteren (Boeije e.a., 2009, p.399). Met een kwalitatieve onderzoeksmethode kan tevens meer worden doorgevraagd op achterliggende redenen voor bepaalde keuzes, waardoor beter ingezoomd kan worden op deze gedragingen en belevingen. Een kwantitatieve methode, waarbij bijvoorbeeld gebruik gemaakt wordt van een vragenlijst, zal hier minder inzicht kunnen geven. Het tweede argument waarom bij dit onderzoek gekozen is voor een kwalitatieve onderzoeksstrategie, komt voort uit het feit dat het verkennend onderzoek is. Er is nog weinig bekend over factoren die van belang zijn voor het opstarten en vitaal houden van buurt-, wijk- en dorpscoöperaties. Dit doordat het concept coöperatie lang in de marge van de maatschappelijke en wetenschappelijke debatten verdwenen is en bij onderzoek naar burgerinitiatieven geen onderscheid is gemaakt tussen individuele kortlopende initiatieven en grotere langdurende initiatieven. Hierdoor is onderzoek vooral gericht op de betrokkenheid van initiatiefnemers en andere kartrekkers. Verwacht kan worden dat bij langdurende initiatieven als coöperaties meer factoren een rol spelen. Vanwege dit exploratieve karakter is een

flexibele en beperkte structuur gewenst. Er wordt in dit onderzoek niet vastgehouden aan de eerder genoemde variabelen die gevonden zijn in de literatuur (Bryman, 2012, p.384 en p.403). Zo kan ingegaan worden op thema's waarvan pas tijdens het gesprek blijkt dat ze van belang zijn voor het opstarten en vitaal houden coöperaties (Elzinga & Schwenke, 2014, p. 18). Het verhaal van de geïnterviewde staat dus centraal (Soderverg, 2006, p. 398).

Het onderzoeksdesign levert een kader voor de verzameling en analyse van de data. In dit onderzoek is, zoals gezegd, gekozen voor een multiple-casestudy design (Bryman, 2012, p. 74). Hierbij zijn voor drie cases een gedetailleerde en intensieve analyse uitgevoerd (Bryman, 2012, p. 66). Per case is met verschillende betrokkenen (zie tabel 3.1) interviews afgenomen, om zo een beter inzicht te krijgen in de complexe processen rondom het ontstaan en vitaal houden van de coöperaties. De gegevens die per case verkregen zijn, worden dan vergeleken om de theorievorming te vergroten (Bryman, 2012, 74). De verantwoording van de keuze van de cases volgt in paragraaf 3.2.

De onderzoeksmethoden die gebruikt zijn gedurende dit onderzoek zijn semigestructureerde diepte-interviews en openvragenlijsten

Bij de semigestructureerde interviews ligt *'de inhoud van de vragen, de manier van vragen stellen, de volgorde waarop de vragen gesteld zijn en de mogelijke antwoorden die gegeven kunnen worden... niet of slechts gedeeltelijk van te voren vast'* (Boeije e.a., 2009, p.267). Hier is voor dit onderzoek voor gekozen zodat de onderzoeker een geringe sturende rol heeft tijdens de gesprekken en de geïnterviewde de ruimte gegeven wordt om te vertellen wat hij/zij belangrijke factoren vindt bij burgercoöperaties. De prioriteit ligt zo bij de beleving en motivaties van geïnterviewden in plaats van bij vooraf vastgestelde criteria (Bryman, 2012, p.212). Wel is er gekozen om te werken met een topiclijst (zie bijlage 2). De interviewer heeft zo enige houvast wat fijn is aangezien de interviewer nog weinig ervaring heeft met het afnemen van interviews. Verder kunnen resultaten zo beter in een kader geplaatst worden. Deze topiclijst is opgesteld aan de hand van de inzichten verkregen uit het literatuuronderzoek en is door middel van een testinterview getest. Op basis van opvallende data die na het afnemen van de eerste interviews naar voren kwamen, is de topiclijst verfijnd en aangepast.

De structuur van de topiclijst ziet er als volgt uit. Eerst is gevraagd naar de rol van de geïnterviewde bij de coöperatie. Dit om de respondent op zijn gemak te stellen en als onderzoeker meer inzicht te krijgen in het perspectief van de desbetreffende geïnterviewde. Vervolgens is naar het proces van opstarten en vitaal houden van de coöperatie gekeken. Vragen die hierbij belangrijk zijn, zijn: Wat heeft er toe geleid dat de coöperatie nu bestaat? Welke keuzes zijn gemaakt? Welke lessen zijn geleerd? En Wat kunnen andere coöperaties van jullie aanpak leren? In het derde gedeelte is specifiek gekeken naar de al door de respondent genoemde factoren die invloed hebben op het opstarten en vitaal houden van coöperaties om zo meer verdieping te krijgen. Tevens zijn nog niet behandelde factoren die wel in de literatuur naar voren kwamen kort behandeld. Hierbij was het zaak om als interviewer geen sturende rol te hebben. Alleen de factoren die volgens betrokkenen belangrijk zijn bij het opstarten en vitaal houden van een burgercoöperatie, zijn immers van belang voor dit onderzoek. In het laatste gedeelte is gevraagd naar de betekenis die de respondenten aan de lokale context en omgeving toedienen bij het oprichten en vitaal houden van de coöperaties. Tijdens de interviews is getracht om zo veel mogelijk door te vragen. Tevens zijn antwoorden van respondenten samengevat en voorgelegd om miscommunicatie te vermijden en de betrouwbaarheid van het onderzoek te vergroten.

In totaal zijn er vijftien semigestructureerde interviews afgenomen met direct betrokkenen van de drie coöperaties (zie tabel 3.1.). Hierbij is gestreefd om mensen met verschillende

perspectieven en functies hun visie te laten geven op de coöperatie. Getracht werd om zo een zo breed mogelijk beeld te krijgen van de zienswijze van de betrokkenen van een coöperatie over factoren die invloed hebben op het opstarten en het vitaal houden van dergelijke organisaties. Het aantal van vijftien interviews is enerzijds vanwege praktische redenen gekozen. In de tijd die beschikbaar was voor het onderzoek was dit haalbaar. Anderzijds kwam er na het afnemen van deze vijftien interviews geen nieuwe informatie meer naar voren. Er was verzadiging opgetreden. De respondenten zijn met behulp van de sneeuwbalmethoden benaderd. Hierbij wordt eerst contact gelegd met een of enkele personen van de organisatie, waarna via hen andere personen benaderd worden (Bryman, 2012, p.418). Hiervoor is gekozen, aangezien vaak op de website van een coöperatie maar van één persoon de contactgegevens staan. Hij/zij vormde de toegang tot de rest.

De interviews zijn face-to-face afgenomen in een rustige ruimte. Bij de meeste gevallen vond het interview plaats in de ruimte van de coöperatie. In andere gevallen is het interview bij de respondenten thuis afgenomen of in het kantoor van de organisatie. Op deze manier konden de geïnterviewden vrij praten en kon een vertrouwensband worden opgebouwd, waarin persoonlijke verhalen en visies naar voren konden komen.

Tabel 3.1: De respondenten per coöperatie

Coöperatie	Naam	Rol met betrekking tot de coöperatie
Coöperatie Esbeek	Initiatiefnemer	Initiatiefnemer en bestuurslid
	Kartrekker	Financiën en herbestemming Esbeekse kerk
	Kartrekker	Werkgroep Senioren & werkgroep Zorg en Welzijn
	Kartrekker	Dorpsondersteuner
	Kartrekker	Bestuur: pr & communicatie
	Medewerker gemeente Hilvarenbeek (afdeling beleid en projecten)	Geldschietter en ondersteuning bieden aan de coöperatie.
	Coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier	Initiatiefnemer
Kartrekker		Bestuurslid, werkgroep energie
Kartrekker		Bestuurslid, werkgroep Zaaizeven (moestuinen)
Medewerker gemeente Haarlem (Groene Mug)		Geldschietter en ondersteuning bieden aan de coöperatie
Wijkcoöperatie Afrikaanderwijk	Kartrekker	Oorspronkelijk lid van Freehouse, bestuur Wijkkeuken en aanjager van nieuwe projecten.
	Kartrekker	Ondernemer in de wijk; ingehuurd door Freehouse voor conceptontwikkeling Wijkwaardenhuis. Nu bestuurslid en trekker van de jongerencoöperatie
	Kartrekker	Oorspronkelijk lid van Freehouse, nu trekker voor projecten rondom ondernemers en detailhandel in de wijk
	Medewerker Vestia	Eigenaar van de gebouwen en potentiële opdrachtgever voor de coöperatie
	Medewerker Stichting DOEN	Geldschietter

Zoals verteld is er, naast deze interviews, ook gebruik gemaakt van open vragenlijsten (zie bijlage 3). Deze zijn ingevuld door zes leden van coöperatie Esbeek en coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier. Hiervoor is gekozen, aangezien ten eerste niet voldoende tijd was om veel leden te interviewen, maar hun inbreng wel belangrijk werd geacht. Ten tweede werd verwacht dat

leden, maar rondom enkele onderwerpen beraagd konden worden, zoals de motivatie om betrokken te raken, de motivatie om betrokken te blijven en de visie op de manier waarop de coöperatie georganiseerd is of activiteiten georganiseerd worden. Verwacht werd dat dit ook in een openvragenlijst beraagd kon worden. Er zijn geen vragenlijsten onder leden van Afrikaanderwijkcoöperatie verspreid, omdat deze coöperatie pas net in de vorm van een coöperatie bestaat en verwacht kan worden dat leden nog niet voldoende kennis hebben over de organisatie om een mening te geven. Wel is met enkele leden een informeel gesprek gehouden, om wel hun beweegredenen om lid te worden te achterhalen.

3.1.2. DE DATA-ANALYSE

De interviews zijn opgenomen met een dictafoon en getranscribeerd. De overtuiging die hierachter zit, is dat de onderzoeker zich op deze manier volledig kon richten op het interview en niet wordt afgeleid door het maken van notities. Tevens kon op deze manier de data nauwkeurig en volledig worden gereproduceerd. Het transcriberen vond zo snel mogelijk na het afnemen van het interview plaats. Kennis die in eerdere interviews is opgedaan kan zo meegenomen worden in latere interviews (Bryman, 2012, p.567).

Om de data verkregen via deze interviews te analyseren, is gebruik gemaakt van het analyseprogramma NVivo. In drie rondes zijn codes toegekend aan verschillende fragmenten van de interviews. Deze rondes vonden plaats gedurende het iteratieve proces van dataverzameling en data-analyse. Gedurende de eerste ronde heeft er open codering plaatsgevonden. De gegevens die tot dan toe verzameld waren, zijn nauwkeurig gelezen waarbij codes per onderwerp zijn toegewezen. Hierbij is nog niet voor relevantie geselecteerd. In de tweede ronde zijn de volgende interviews gecodeerd. Dit is gedaan via axiaal coderen, waardoor er meer structuur is aangebracht in de codes. Aan het einde van deze fase ontstond een codeboom met codes en subcodes. In de laatste fase wordt de codeboom verder gestructureerd waarbij tevens is gezocht naar verbanden tussen codes. Deze fase heet selectief coderen (Van Staa & Evers, 2010, p.6). De definitieve codeboom (zie bijlage 4) die hieruit volgde is gebruikt voor het resultatenhoofdstuk.

3.2. VERANTWOORDING KEUZE CASES

Zoals gesteld is voor dit onderzoek gekozen voor een multiple casestudy design, waarbij drie cases zijn onderzocht. De coöperaties die gedurende dit onderzoek zijn bekeken zijn: 'coöperatie Esbeek' (gemeente Hilvarenbeek), 'Afrikaanderwijkcoöperatie' (gemeente Rotterdam) en 'Duurzaam Garenkokerskwartier' (gemeente Haarlem). De keuze voor deze cases vloeide voort uit de volgende overwegingen.

Als eerste is de keuze gemaakt om gedurende dit onderzoek drie cases te onderzoeken. Deze keuze is gemaakt, aangezien vanuit de literatuur verwacht kan worden dat twee omgevingskenmerken sterke invloed hebben op het opstarten en vitaal houden van een coöperatie, namelijk: het verschil tussen stad en dorp en het verschil tussen een buurt met gemiddeld bekeken inwoners met een hoog sociaaleconomische status en een buurt met gemiddeld gezien inwoners met een laag sociaaleconomische status. Om deze factoren mee te kunnen nemen in dit onderzoek, is ervoor gekozen om drie cases, rondom deze twee kenmerken te selecteren. Waar enerzijds getracht is om een coöperatie in een dorp met relatief veel hoogopgeleide mensen af te zetten tegen een

coöperatie in een buurt (stad) met ook een relatief hoogopgeleide bevolking, is anderzijds getracht deze buurt in de stad weer af te zetten tegen een buurt met een relatief laagopgeleide bevolking.

Als tweede is er bij de selectie van de cases gekozen voor 'exemplifying' cases. Dit houdt in dat er gekeken is naar de omstandigheden en condities van alledaagse of gewone coöperaties (Bryman, 2012, p.70). Deze keuze is gemaakt, omdat er nog weinig bekend is over burgercoöperaties in het algemeen en over factoren die invloed hebben op het opstarten en vitaal houden van deze organisaties. Het is dus goed om eerst te proberen een algemeen beeld te schetsen van de ontwikkeling van burgercoöperaties.

Als derde is de keuze gemaakt om buurt- en dorpscoöperaties met eenzelfde doel te onderzoeken, omdat zo beter een vergelijking gemaakt kan worden tussen coöperaties in de verschillende contexten. Wanneer coöperaties met uiteenlopende doelen bekeken worden kan het zijn dat er vervuiling in de data optreedt, aangezien verschillen dan ook te maken kunnen hebben met de variëteit aan onderwerpen die behandeld worden. Zo is het lastig om een zorgcoöperatie te vergelijken met een coöperatie om duurzame energie in de woonomgeving aan te bieden en een coöperatie om een supermarkt in leven te houden. Het doel dat is gekozen, is de verbetering van de leefbaarheid. Het gaat dus om de coöperaties waarbij de startvraag was: 'Hoe kunnen wij onze leefomgeving verbeteren?'. Het antwoord op deze vraag kan wel per coöperatie verschillen, aangezien al eerder bleek dat binnen verschillende contexten diverse onderwerpen bewoners aanspreken (Hurenkamp & Roodwijn, 2009, p.197; Steenbekker & Verweij, 2013, p.247). Wat de overeenkomst tussen de coöperaties in de leefbaarheid is, is dat het vaak om wat abstractere projecten gaat, waarvan de realisatie met een groep burgers vaak een grotere uitdaging is.

Na deze keuze diende er een selectie gemaakt te worden tussen de coöperaties rondom leefbaarheid. Allereerst werd het hierbij belangrijk gevonden dat er cases geselecteerd werden die voldeden aan de definitie die in het theoretisch kader opgesteld is, dus dat de burgers de belangrijkste stakeholders zijn en het is opgericht in en voor de eigen omgeving. Vanwege de populariteit van de term was dit bij sommige coöperaties niet het geval. Als tweede was het voor het onderzoek belangrijk dat de coöperaties al enige tijd bestonden (minimaal een half jaar). Op deze manier hebben de betrokkenen meer inzicht in factoren die het vitaal houden van een coöperatie beïnvloeden. Als laatste is er gestreefd coöperaties te vinden die nog niet veel onderzocht zijn. Bij oriënterende gesprekken bij coöperatie Lucas Community in Amsterdam – een coöperatie die door vele al bekeken is – bleek dat zij al behoorlijk 'interview-moe' waren. Dit kan ten kosten gaan van de kwaliteit van het interview en het onderzoek. Tevens kan een participant in zijn meningen en zienswijzen al gevormd zijn door voorgaande onderzoeken waardoor deze minder 'puur' zijn.

Echter, vanwege de recente opkomst van het fenomeen en de grote maatschappelijke en wetenschappelijke interesse erin, bleek het erg lastig om coöperaties te vinden die aan deze drie voorwaarden voldeden en tegelijkertijd verschillende qua context. De drie coöperaties die het best aan de voorwaarden voldeden waren coöperatie Esbeek, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier en Afrikaanderwijkcoöperatie.

3.3. INLEIDING OP DE ONDERZOCHE COÖPERATIES

In deze paragraaf zal een korte inleiding worden gegeven op de drie coöperaties. Hierbij wordt in eerste instantie een schets gegeven van de bevolkingskenmerken van de wijk, buurt of het dorp. Dit doordat in de theorie al naar voren kwam dat deze kenmerken invloed kunnen hebben op de buurt- en dorpscoöperaties, waardoor deze informatie als achtergrondinformatie voor het resultatenhoofdstuk kan worden gebruikt. Vervolgens wordt ingezoomd op de coöperatie.

3.3.1. COÖPERATIE ESBEEK

Esbeek is een dorpje in Noord-Brabant en behoort tot de gemeente Hilvarenbeek (zie figuur 3.1.). Het ligt aan de grens met België en is gelegen tussen Tilburg en Eindhoven. Het dorp heeft 1200 inwoners (CBS statline, 2014).

Vergeleken met het gemiddelde van Nederland wonen er in Esbeek iets meer kinderen van 0-15 jaar (20% t.o.v. 17% landelijk). Het aandeel 15-25 jarige is daarentegen iets kleiner in Esbeek (9 t.o.v. 12 % landelijk) (CBS Statline, 2014; zie bijlage tabel 1.1.). Bij de andere leeftijdsklassen – 25-45 jaar, 45-65 jaar en >65 jaar – is het percentages (ongeveer) gelijk aan het gemiddelde van Nederland. Het percentage allochtonen, zowel westerse als niet-westerse, ligt in Esbeek lager dan gemiddeld in Nederland (westers: 3% t.o.v. 9%, niet-westers: 1% t.o.v. 12%) (CBS statline, 2014; zie bijlage tabel 1.2). Het aandeel hoogopgeleide mensen in

Esbeek is hoger dan gemiddeld voor Nederland (35,4% van de mensen in Esbeek ten opzichte van 22,2 % gemiddeld in Nederland, heeft een opleiding van HBO of WO niveau).

Al met al kan gesteld worden dat Esbeek een klein dorp is, met een hoogopgeleide autochtone hoogopgeleide bevolking met een voor Nederland gemiddelde leeftijdssamenstelling.

DE COÖPERATIE

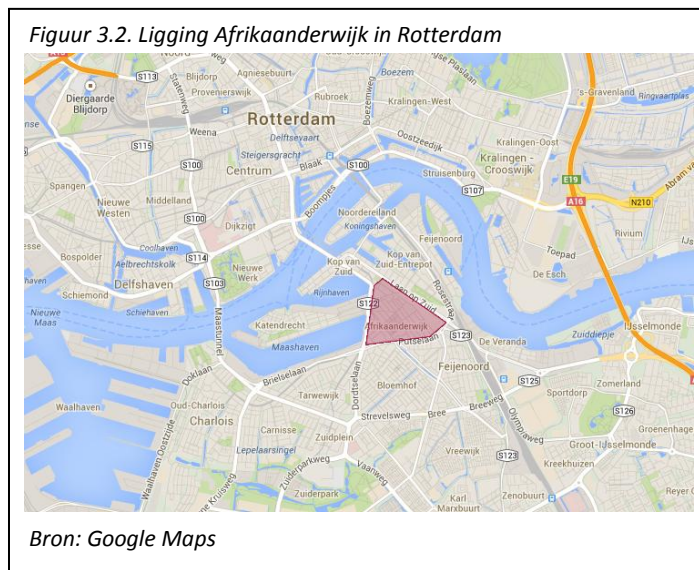
De coöperatie Esbeek is in 2007 opgericht om de vergrijzing van het dorp tegen te gaan en de leefbaarheid te vergroten. Het streven van de coöperatie is ervoor te zorgen dat Esbeek een actief dorp blijft met goede voorzieningen voor jong en oud (Movisie, 2007, online). De aanleiding voor het oprichten van de coöperatie was de dreigende verkoop van het laatste café in het dorp, welke diende als een belangrijke ontmoetingsplek. In omliggende dorpen zagen Esbekenaren dat het dorpscafé na verkoop soms verdween of vervangen werd door een onaantrekkelijk wokrestaurant. Hierdoor besloten een aantal Esbekenaren de mogelijkheid te onderzoeken om zelf het café en de bijbehorende zalen te kopen (Movisie, 2011, p.12). Dit bleek mogelijk en was het begin van de coöperatie. Hierbij werd meteen gesteld dat het niet bij de koop van het café moest blijven. Om de leefbaarheid echt veilig te stellen en te verbeteren diende ook meer zaken te worden aangepakt. Hiervoor zijn vijf werkgroepen opgericht: 1) senioren, 2) wonen, zorg & welzijn, 3) starterswoningen, 4) Schuttershof (naam van het café en activiteitencentrum 5) herbestemming Esbeekse kerk. Met deze werkgroepen heeft de coöperatie de afgelopen jaren 24 starterswoningen gebouwd, een café aangekocht en een zalencentrum verbouwd om eigenhandig de voorzieningen in het dorp op peil te houden. Ook worden er activiteiten rondom ouderen georganiseerd, zoals samen sporten,

samen koffie drinken en samen eten. Als laatste is er ook een dorpsondersteuner in dienst genomen om de bewoners van Esbeek te helpen bij kleine en grote zorgtaken. Momenteel zijn ze bezig met de herontwikkeling van de kerk naar een brede school en het bouwen van een familiehuis voor de aller oudsten (Movisie, 2007, online).

Momenteel heeft de coöperatie 600 leden. Dit zijn allemaal burgers. Om lid te worden hoeft men geen jaarlijkse contributie te betalen. Wel kan men aandelen van de coöperatie kopen. Bedragen variëren van €100 tot €5000. Dit biedt geen extra stemrecht.

Belangrijke extern betrokken partijen zijn de gemeente Hilvarenbeek, de provincie Noord-Brabant en de Heidenmaatschappij.

3.3.2. AFRIKAANDERWIJKCOÖPERATIE (ROTTERDAM).

De Afrikaanderwijk is een arbeiderswijk in het Rotterdamse deelgebied Feijenoord (zie figuur 3.2). Er wonen 8770 inwoners.

Het was een van de eerste wijken in Nederland waarvan de meerderheid van de bevolking van niet-Nederlandse afkomst was. Ook nu is dat voor 86% van de inwoners van Afrikaanderwijk nog het geval. Hiervan is 79% afkomstig uit een niet-westers land (CBS statline, 2014) (zie bijlage, tabel 1,4). Een derde van de bevolking geeft daarnaast aan moeite te hebben met de Nederlandse taal (29%)

(Deelgemeente Feijenoord & Vestia Feijenoord, 2009, p.13).

Wanneer naar de leeftijdsopbouw van de inwoners van de Afrikaanderwijk wordt gekeken valt op te merken dat er t.o.v. het Nederlands gemiddelde relatief veel jonge mensen wonen. Het aandeel kinderen (0-15 jaar) en jongeren (15-25 jaar wonen) ligt namelijk hoger, en het aandeel 45-65 jarigen en >65 jaar ligt lager (zie bijlage, tabel 1.3). Als laatste hebben de bewoners van de Afrikaanderwijk relatief gezien een laag opleidings- en inkomensniveau (gemeente Rotterdam, online). 67% van de bewoners heeft een opleidingsniveau onder MBO en het van de jongeren tussen de 17 en 23 jaar is 20% vroegtijdig schoolverlater. Ook het inkomensniveau is hierdoor laag. 29% van de bevolking woont onder de armoedegrens (Deelgemeente Feijenoord & Vestia Feijenoord, 2009, p.14).

Al met al kan gesteld worden dat Afrikaanderwijk een multiculturele wijk is met een relatief jonge bevolking. De bevolking is laag opgeleid.

DE COÖPERATIE

Op 17 januari 2014 is de Afrikaanderwijkcoöperatie officieel opgericht. Het heeft als doel de lokale duurzame productie, culturele ontwikkeling en kennisuitwisseling te stimuleren om zo van de Afrikaanderwijk een sterker en kapitaalkrachtiger gebied te maken. Deze coöperatie is voortgekomen uit een kunstenaarsinitiatief, met Jeanne van Heeswijk als initiatiefnemer. Dit initiatief is al in 1998

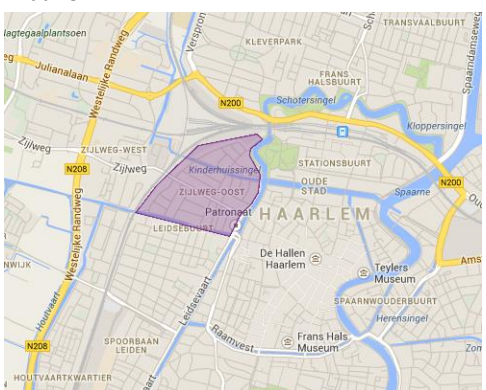
ontstaan (kartrekker, 2014). In de eerste periode, welke duurde van 1998-2008, was het initiatief vooral gericht op onderzoek doen. De hoofdvraag hierbij was: ‘Hoe kun je lokale culturele productie inzetten om een wijkeconomie te versterken?’. Vanaf 2008 is Stichting Freehouse opgericht om de resultaten van dit onderzoek in praktijk te brengen. Als locatie is toen de Afrikaanderwijk gekozen. Dit omdat hier een voldoende concrete uitdaging zou liggen met de wekelijkse markt die niet goed liep. Tevens zouden er goede samenwerkingspartners in het gebied zijn, zoals Vestia. In 2013 is een jaar lang geprobeerd om de kwaliteiten van de Rotterdamse wijk zichtbaar te maken aan de buurt zelf, aan de gemeente en op nationaal en internationaal niveau. Ondernemers uit de wijk kregen daarbij de kans om een jaar een product van hun winkel te showen in een grote stelling in het Gemaal (gebouw in de Afrikaanderwijk). Tevens zijn ze toen begonnen met het initiëren van de eerste projecten om met de kwaliteiten van de bewoners de lokale economie te versterken. Dit waren het naaiatelier en de wijkkeuken. Na dit jaar is de keuze gemaakt om Afrikaanderwijkcoöperatie op te richten. Dit om de al gerealiseerde projecten een duurzame basis te geven en een juridisch kader te bieden aan volgende projecten. De coöperatie dient daarmee een opstap te bieden voor scholing, een betaalde baan of het ondernemerschap. De winst die door de coöperatie gemaakt wordt, wordt geïnvesteerd in de wijk (Freehouse, online). Oud medewerkers van stichting Freehouse hebben nu nog de grootste rol in deze coöperatie. Dit doen zij veelal op vrijwillige basis. Verder zijn al wel enkele mensen uit de buurt aangetrokken om ook een actieve rol te spelen in de coöperatie. Uiteindelijk is het streven dat de coöperatie verzelfstandigd en Stichting Freehouse daardoor een kleinere rol krijgt ten opzichte van de burgers.

De partijen die lid kunnen worden zijn ondernemers, burgers en andere partijen die actief zijn in het gebied. Dit maakt het een multi-actor coöperatie (zie paragraaf 2.2.1, p. 18). Om lid te worden hoeft geen contributie betaald te worden, wel wordt verplicht om één keer per jaar een product van een ander lid van de coöperatie te kopen. Momenteel zijn er 30 ondernemers en enkele andere partijen in het gebied lid

Externe direct betrokken partijen van deze coöperatie zijn woningcorporatie Vestia en Stichting DOEN. Stichting Doen is een organisatie die opgericht en begunstigd is door de Nationale Postcode Loterij, Bank Giro Loterij en de Vrienden Loterij en heeft als doel het ondersteunen van maatschappelijke initiatieven.

3.3.3. DUURZAAM GARENKOKERSKWARTIER (HAARLEM).

Figuur 3.3. Ligging van de buurt Zijlweg-Oost in Haarlem

Bron: Google Maps

Coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier is opgericht in en voor de wijk Zijlweg-Oost in het stadsdeel Haarlem ZuidWest in Haarlem. Deze buurt wordt ook wel het Garenkokerskwartier genoemd (zie figuur 3.2). Het is een kleine buurt ten westen van het centrum met veel oude gebouwen en een hoge bevolkingsdichtheid (85% van het oppervlak is bebouwd) (Buurtmonitor, 2013).

In de buurt Zijlweg-Oost wonen relatief weinig 65 plussers ten opzichte van het landelijk gemiddelde (11% t.o.v. 16% en Nederland). De leeftijdsgroep 25-45 jaar is dan weer bovengemiddeld vertegenwoordigd in Zijlweg-Oost (32% t.o.v. 26% landelijk) (zie bijlage, tabel 1.5). Het aandeel

allochtonen is kleiner in Zijlweg-Oost ten opzichte van het landelijke gemiddelde (20 t.o.v. 21% landelijk). Dit geldt zeker voor het aandeel niet-westerse allochtonen (6% t.o.v. 12% landelijk) (CBS Statline, 2012) (zie bijlage, tabel 1,6). Als laatste kan genoemd worden dat het gemiddelde huishoudensinkomen hoger ligt dan het modaal inkomen van Nederland (€40.000 t.o.v. €33.000 modaal inkomen in 2011) (buurtmonitor, 2011). Hieruit kan opgemaakt worden dat de bevolking relatief hoogopgeleid is.

DE COÖPERATIE

Op 27 april 2013 is de buurtcoöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier opgericht. Net als coöperatie Esbeek is dit een consumentencoöperatie. Het doel van de coöperatie is het verrijken van de wijk voor jong en oud. De aanleiding voor het oprichten van de coöperatie kan gevonden worden in de aankoop van het pand het Seinwezen door een ondernemer. Hierbij had de koper de intentie om er een multifunctioneel gebouw van te maken, waar ondernemers konden werken, burgers samen konden komen en culturele avonden georganiseerd konden worden. Bij het doel 'het gebouw terug te geven aan de buurt' nodigde hij mensen uit de buurt uit om samen te praten over een initiatief om de leefomgeving in de buurt gezamenlijk te verbeteren. Hier kwam de coöperatie uit voort. Binnen de coöperatie zetten ze zich in voor het verbeteren van de wijk op het vlak van onder andere zorg, leefbaarheid, sociale cohesie, groen en duurzame energie (stichting Doen, online). Rondom deze thema's zijn al projecten rondom zonnepanelen, isolatie van kelders, moestuinen, buurtborrels en reparatiecafés geïnitieerd.

De partij die lid kan worden van de coöperatie zijn de burgers. Hiervoor dienen ze een jaarlijkse contributie betalen. Momenteel is dit €10,-, echter wanneer de kwaliteit van de geleverde diensten verbeterd of het aanbod groter wordt zal het bedrag stijgen. Verwacht wordt dat dit in 2016 €25,- is. Momenteel zijn er 130 leden.

Belangrijke externe direct betrokkenen van deze coöperatie zijn de organisatie het Seinwezen, het communicatiebureau van de initiatiefnemer, Stichting DOEN en de Groene Mug (gemeente Haarlem). De Groene Mug is een afdeling van de Gemeente Haarlem die zich als doel heeft gesteld de gemeente Haarlem in 2050 klimaatneutraal te krijgen.

HOOFDSTUK 4. RESULTATEN EMPIRISCH ONDERZOEK

In dit hoofdstuk zullen de resultaten die verkregen zijn uit de interviews met de direct betrokkenen van de drie coöperaties - coöperatie Esbeek, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier en Afrikaanderwijkcoöperatie - besproken worden. Tevens zal informatie verkregen via de vragenlijst en gesprekken met leden worden meegenomen.

In dit hoofdstuk wordt eerst gekeken naar de factoren die van invloed zijn op de betrokkenheid van het individu. Een buurt- of dorpscoöperatie wordt gevormd door een groep individuen. Getracht wordt om antwoord te krijgen op de vraag: Wat zorgt er voor dat een individu zich wil verbinden aan een dergelijk initiatief en daarin een bepaalde rol wil aannemen? Factoren die hierbij aan bod komen zijn motivatie, capaciteit en uitnodiging.

In het tweede gedeelte wordt gekeken naar de organisatorische factoren die van belang zijn voor het opstarten en vitaal houden van coöperaties. Hierbij wordt gekeken naar de wijze waarop de groep zich intern en extern organiseert om langdurige samenwerking te realiseren. Factoren die hierbij aan bod komen zijn 'organisatiestructuur', 'leiderschap en autoriteit', 'visie en effectiviteit' en 'autonomie ten opzichte van andere partijen'.

4.1. VOORWAARDEN VOOR DE BETROKKENHEID VAN EEN INDIVIDU IN DE COÖPERATIE.

In deze paragraaf staat de vraag 'Welke factoren zijn belangrijk om betrokkenheid van een individu aan de coöperatie te generen?' centraal. In het theoretisch kader kwam naar voren dat motivatie, uitnodiging en hierbij belangrijke factoren zijn. Ook in het empirisch onderzoek kwamen deze factoren naar voren. Ze zullen dan ook in de opeenvolgende paragrafen behandeld worden. De rol die een individu in de coöperatie speelt, blijkt invloed te hebben op de aard en mate van belang van deze factoren. Hierbij kan onderscheid gemaakt worden tussen de initiatiefnemer, de overige kartrekkers en het lid. Een initiatiefnemer is de persoon die als eerste met de wens kwam om het desbetreffende onderwerp zelf aan te gaan pakken en daar actief mee aan de slag te gaan. Kartrekkers zijn personen die een sterk bepalende rol op zich hebben genomen binnen de coöperatie. Het kan hierbij gaan om mensen die in de eerste initiatieffase samen met de initiatiefnemer het idee hebben uitgewerkt en gepresenteerd aan de wijk. Verder kan het gaan om personen die in een latere fase een trekkende rol binnen de coöperatie of bij een project hebben gekregen. De laatste rol die individuen kunnen spelen in een coöperatie is het lid. Hierbij gaat het om de overige leden die geen kartrekkende of initiatief nemende rol hebben, waarbij nog onderscheid gemaakt kan worden tussen passieve leden en leden die binnen activiteiten wel actief een bijdrage leveren.

4.1.1. MOTIVATIE

Motivatie is de factor waarvan in dit onderzoek naar voren komt dat het de belangrijkste factor is voor het generen en bestendigen van betrokkenheid van een individu bij een burgercoöperatie. Dit geldt zowel voor initiatiefnemers, kartrekkers als voor leden. Gerefereerd aan de andere factoren capaciteit en uitnodiging (paragraaf 4.1.2. & 4.1.3.) kan gesteld worden dat mensen nog zo veel

uitnodigingen kunnen krijgen of capaciteiten kunnen hebben, maar als ze geen motivatie hebben, zullen ze niet betrokken raken bij de coöperatie.

De motivatie van een individu aan de coöperatie is dus belangrijk om in eerste instantie een individu te binden aan de coöperatie. In dit onderzoek komen vijf primaire motivaties naar voren.

1. Men verwacht dat ze er persoonlijk iets uit kunnen halen (“*what’s in it for me?*”).
2. Men vindt de idealen en onderwerpen mooi en goed.
3. Men vindt de manier waarop het georganiseerd is mooi.
4. Men heeft het geloof dat de coöperatie daadwerkelijk een verandering te weeg kan brengen.
5. Men wilt een bijdrage leveren aan de maatschappij

De verhouding waarin deze vijf motivaties naar voren komen blijkt te verschillen per rol die een individu speelt in de coöperatie.

Zo komt bij initiatiefnemers de primaire motivatie vooral voort uit de wil om iets met het onderwerp ‘leefbaarheid in hun directe omgeving’ te doen (motivatie 2), het geloof dat het op een bepaalde manier georganiseerd moet worden (motivatie 3) en het geloof dat de coöperatie daadwerkelijk een verandering teweeg kan brengen (motivatie 4). Ze zien een probleem of wens, waarbij ze het geloof hebben dat, wanneer het lokaal georganiseerd wordt, dit aangepakt kan worden en de coöperatie een bijdrage kan leveren aan de woonomgeving. Zo vertelde de initiatiefnemer van coöperatie Esbeek over de binding met het onderwerp:

‘Er was nog wel een kerk, niet echt een voorziening en een café. De rest was weg... Het idee dat het café ook weg zou gaan vonden we heel erg’ (initiatiefnemer, coöperatie Esbeek).

Dit geeft aan dat het onderwerp leefbaarheid hem erg aan het hart gaat. In het volgende citaat komt naar voren dat hij het ook belangrijk vond dat ze het als burgers zelf deden.

‘En...er heerst hier ook een stemming van de gemeente is niets en kan helemaal niets enzovoort. Toen hebben wij gezegd van we gaan helemaal niet naar de gemeente, we gaan het gewoon zelf doen’ (initiatiefnemer, coöperatie Esbeek).

Bij de initiatiefnemer van coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier komt naast de interesse voor het onderwerp (motivatie 2) en de wil om het bottom-up te organiseren (motivatie 3) toch ook een persoonlijke motivatie (motivatie 1) naar voren: het in praktijk brengen van duurzaamheid, het thema waar de initiatiefnemer met zijn communicatiebureau over communiceert. De reden dat deze motivatie hier wel terugkomt, kan gevonden worden in het feit dat dit bureau nauw verbonden is met de coöperatie. Hoe deze rol eruit ziet en wat voor invloed dit op de coöperatie heeft komt in paragraaf 4.2.4. ‘Autonomie van de coöperatie ten opzichte van andere partijen’ naar voren.

In de motivatie van kartrekkers spelen de motivaties ‘binding met het onderwerp en de doelen’ (motivatie 2) en ‘binding met de manier waarop het georganiseerd is’ (motivatie 3) ook een belangrijkere rol. Echter, bij de coöperaties Esbeek en Duurzaam Garenkokerskwartier is bij alle kartrekkers het persoonlijk gewin (motivatie 1) wel de eerste aanleiding geweest om betrokken te raken bij de coöperatie. Dit geldt dus niet voor de kartrekkers van Afrikaanderwijkcoöperatie, hier wordt later op ingezoomd. Onder de genoemde verwachte persoonlijke voordelen vallen voornamelijk 1) voordelen die ze verwachten te krijgen wanneer de activiteit gerealiseerd is of coöperatie opgericht is en 2) voordelen omtrent het opdoen van lokale sociale contacten. Dit tweede persoonlijke voordeel wordt vooral genoemd door kartrekkers die net in het dorp of in de buurt zijn gaan wonen. Dit geldt voor zowel coöperatie Esbeek als coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier.

Een kartrekker van coöperatie Esbeek vertelde bijvoorbeeld het volgende over zijn motivatie om lid te worden:

'Nou voor mij was het meer een hele praktische overweging. Ik ben in dit dorp komen wonen. Ik wilde echt naar een klein dorp toe. Ik kwam uit de stad. En ik dacht bij mezelf van ja als ik oud wil worden in een dorp moet ik me er ook veilig en thuis voelen. Dus ik moet ook investeren om geïntegreerd te raken in het dorp' (kartrekker, coöperatie Esbeek).

Het verwachte persoonlijke gewin rondom het opdoen van sociale contacten komt hier duidelijk naar voren. In tweede instantie zorgden de motivaties 'binding met het onderwerp' (motivatie 2), de 'binding met de manier waarop de coöperatie georganiseerd is' (motivatie 3) en 'de wil om een bijdrage te leveren aan de maatschappij' (motivatie 5) ervoor dat kartrekkers van coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier en coöperatie Esbeek niet alleen lid wilden zijn, maar ook een trekkende rol wilden hebben. Een voorbeeld waarbij de motivatie 'de wil om een bijdrage te leveren aan de maatschappij' duidelijk naar voren komt als reden voor een kartrekkende rol wordt geschetst in onderstaand citaat.

Ik heb mij in de afgelopen jaren op heel veel terreinen maatschappelijke functies gehad in Esbeek ook daar buiten. Bestuurlijke functies met namen...In verenigingen, voorzitter van voetbalclub heel lang. Voorzitter van het kerkbestuur ben ik heel wat jaren geweest. In het bestuur van de carnaval. In het bestuur van de stichting die het sportveld organiseert. Dat soort zaken. En daar buiten heb ik een actieve carrière die een beetje aan het afbouwen is. Ik ben vastgoedmakelaar geweest door de jaren heen...Ik geloof er in dat als je deel uitmaakt van een gemeenschap je kennis en ervaring daar voor in moet zetten' (kartrekkers coöperatie Esbeek)

Wanneer dan naar de motivatie 'binding met de manier waarop de coöperatie georganiseerd is' (motivatie 3) van de kartrekkers van beide coöperaties wordt gekeken, is opvallend dat de kartrekkers van Duurzaam Garenkokerskwartier vooral zeggen dat ze het mooi vinden dat lokaal zaken opgepakt worden, terwijl de kartrekkers van coöperatie Esbeek expliciet zeggen dat de professionele manier waarop de coöperatie was opgezet ze aantrok. Verschillen hierin kunnen te maken hebben met het feit dat bij coöperatie Esbeek meer aan de organisatorische voorwaarden is voldaan (zie paragraaf 4.2). Om het verschil weer te geven zijn worden van beide coöperaties een citaat van een kartrekker getoond. Te beginnen met die van een kartrekker van coöperatie Esbeek:

Maar de professionele manier waarop toen der tijd dit de aankoop van dit gebouw geregeld werd sprak mij aan. Hoe dat aangepakt werd en hoe open en hoe communicatief (kartrekker, coöperatie Esbeek).

Het woord professioneel valt hierbij op. In het volgende citaat van een kartrekker van coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier komt naar voren dat hij qua organisatie vooral de wens heeft dat zaken lokaal georganiseerd worden en dat dat hem aantrok in het idee van de coöperatie.

Ik ben in '84 in deze wijk binnen gekomen. Ik heb een huis gekocht, niet dit huis maar een ander. En ik had wel zoiets van wil ik me thuis voelen in de wijk moet ik er wel iets meer van weten. En wil ik er iets voor doen.... Dus toen heb ik me aangemeld voor de wijkraad... Dat was dus tussen '85 en '90. Toen ben ik in 2000, was ik zelfstandige. Toen werd ik uitgenodigd voor een ondernemersborrel in de wijk...die gingen met elkaar zo eens gewoon van gedachten wisselen en toen vroegen we ons ook af van wat kunnen wij nu als adviseurs voor de wijk betekenen. Toen hebben we wat brainstorms gedaan, daar kwamen een hele hoop leuke ideeën uit. Daar werd ik heel enthousiast van, maar tegelijkertijd had ik ook zo iets van we hebben allemaal ideeën... maar geen vervolg... Toen was dit <de coöperatie> voor mij de derde herkansing (kartrekker, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier).

Bij Afrikaanderwijkcoöperatie bleek, zoals gezegd, het persoonlijk gewin (motivatie 1) niet terug te komen in de motivatie van kartrekkers om actief betrokken te raken bij de coöperatie. Zij noemden alleen de motivaties 'binding met het onderwerp' (motivatie 2), 'binding met de manier waarop de coöperatie georganiseerd is' (motivatie 3) en 'de wil om een bijdrage te leveren aan de maatschappij' (motivatie 5) als reden voor hun actieve betrokkenheid bij de coöperatie. De motivatie is op basis van idealistische grondslag ingestoken. Dit komt naar voren in het volgende citaat:

'Je moet mensen vinden die eigenlijk niet geldbelust zijn. Die dat ook vanuit het sociale denken vanuit een goed doel dingen willen bewerkstelligen. Uiteindelijk willen mensen toch centjes zien. En ik denk dat het hem daar voornamelijk inziet. Dat mensen ... gewoon echt een doel willen verwezenlijken zonder daar echt iets voor terug te hoeven krijgen' (kartrekker, Afrikaanderwijkcoöperatie).

Dat juist bij deze coöperatie deze idealistische grondslag zo belangrijk wordt gevonden, heeft te maken hebben met het feit dat deze coöperatie geïnitieerd is met externe trekkers. Volgens verschillende respondenten is het zeker dan wenselijk dat de kartrekker heel duidelijk voelt en uitdraagt dat het voor de desbetreffende gemeenschap gedaan wordt en niet voor eigen doeleinden of doeleinden van een externe organisatie. In Afrikaanderwijk gebeurt dit volgens diverse respondenten goed (o.a. Medewerker Vestia en medewerker Stichting DOEN).

In de motivatie van de leden om betrokken te raken bij de coöperatie staat de verwachting op persoonlijk gewin centraal. Net als bij de voordelen die door kartrekkers van coöperatie Esbeek en coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier werden genoemd, gaat het hierbij om 1) de voordelen die ze verwachten te krijgen bij realisatie of afname van een dienst of product en 2) voordelen omtrent het opdoen van lokale sociale contacten.

Bevolkingskenmerken van en de sociale cohesie in de lokale omgeving lijken invloed te hebben op de aard van en mate waarin dit persoonlijk gewin terugkomt in de motivatie van leden. Afrikaanderwijk is een wijk met een lage levensstandaard, waardoor de financiële en materiële voordelen, waarvan verwacht wordt dat het lidmaatschap ze op kunnen leveren, sterk naar voren komen in de motivatie van leden. Een kartrekker van Afrikaanderwijkcoöperatie verwoordde dit op de volgende manier:

'Je moet je voorstellen dat die mensen allerlei vertegenwoordigers over de vloer krijgen. Allemaal met een goed verhaal en allemaal willen ze iets verkopen. Ze zijn eigenlijk heel erg huiverig om daar iets in te beslissen. Ze hebben nu iets van dit heb ik geregeld, dat gaat prima en ik ga daar nu niet van afwijken. Veiligheid staat echt voorop' (kartrekker, Afrikaanderwijkcoöperatie).

In de buurt het Garenkokerskwartier en het dorp Esbeek woont een welgesteldere bevolking en hier komt kostenbesparing dan ook minder naar voren als belangrijk persoonlijk gewin. Hier lijkt sociale cohesie een grotere aanjager te zijn voor het nagestreefde persoonlijk gewin.

In de buurt het Garenkokerskwartier is er weinig sociale cohesie, waardoor mensen elkaar niet echt kennen. Het opdoen van sociale contacten wordt hier dan ook als belangrijk persoonlijk gewin gezien. Zo vertelde een lid van deze coöperatie

'Ik ben toegetreden vanwege de mensen die erbij betrokken zijn... Ik woon ook alleen, dus meer mensen in je eigen buurt kennen is een motivatie geweest' (lid, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier).

In Esbeek is er juist veel sociale cohesie. Echter, ook dit speelt een rol in het persoonlijk gewin dat leden noemen bij hun motivatie om lid te worden. Mensen voelen zich prettig in het dorp door de binding met de bevolking en de omgeving. Het behouden van deze sociale cohesie wordt belangrijk

gevonden, doordat het noodzakelijk is om als individu prettig te kunnen blijven wonen in Esbeek. Het feit dat dit bedreigd zou worden door het verdwijnen van voorzieningen, heeft er toe geleid dat burgers gemotiveerd werden om zelf een initiatief op te zetten om dit te vermijden. Dit persoonlijk gewin hangt dus sterk samen met de binding met het onderwerp (motivatie 2) en is reactief op maatschappelijke ontwikkelingen.

De mate waarin leden gemotiveerd zijn om een actieve bijdrage te leveren aan een activiteit van de coöperatie is afhankelijk van de motivaties 'binding met onderwerp' (motivatie 2) en 'binding met de manier waarop het georganiseerd is' (motivatie 3). Een voorwaarde hiervoor is wel dat de desbetreffende individu over de benodigde capaciteiten dient te beschikken (zie paragraaf 4.1.3). Wanneer deze twee motivaties te weinig naar voren komen, zal de prioriteit van het individu bij andere bezigheden liggen. Een voorbeeld waar dit het geval is, kwam naar voren in een gesprek met een lid van coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier.

'Ik doe al ander vrijwilligerswerk waar meer mijn hart ligt (lid, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier).'

Bij coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier en bij Afrikaanderwijkcoöperaties bleken ze meer moeite te hebben met mobiliseren van actieve betrokkenheid van leden dan bij coöperatie Esbeek. Bij coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier lijkt dit te maken met een te weinig gedragen gemeenschappelijk doel (voor meer informatie zie paragraaf 4.2.1). Bij Afrikaanderwijkcoöperatie blijken vooral de capaciteiten van de lokale bevolking een rol te spelen in de terughoudende houding van de leden (voor meer informatie zie paragraaf 4.1.3).

Positieve feedback

Voor de continuering van de betrokkenheid van een individu is het, naast deze primaire motivatie om betrokken te raken, ook belangrijk dat de motivatie bestendigd wordt door positieve feedback. Wanneer zij dit niet krijgen, is te zien dat de energie weg ebt. Dit geldt voor zowel initiatiefnemers en kartrekkers als voor leden. Vanuit dit onderzoek kunnen drie soorten positieve feedback worden onderscheiden: 1) krijgen van support, 2) opdoen van sociale contacten en 3) het bewerkstelligen van persoonlijk gewin. Voor het krijgen van positieve feedback 1 en 3 blijken verschillende organisatorische factoren, die later aan bod komen, belangrijk te zijn.

Te beginnen met het krijgen van de support. Dit blijkt voor zowel initiatiefnemers, kartrekkers als leden belangrijk te zijn. Hierbij gaat het zowel om interne support als externe support. Te beginnen met de interne support. Kartrekkers en initiatiefnemers blijken behoefte te hebben aan het vertrouwen en support van verschillende actoren. Een van deze actoren zijn de leden. Voor het continueren van de kartrekkende of initiatief nemende rol, is het belangrijk dat een individu van de leden het gevoel krijgen dat het werk wat ze doen mooi en goed is. Verder dienen ze het gevoel te krijgen dat de leden bereid zijn om de activiteiten van de trekkers te ondersteunen. Als laatste blijkt het belangrijk te zijn dat ze het gevoel krijgen dat de tijd en moeite die ze in de coöperatie stoppen wordt gezien. Een kartrekker van Duurzaam Garenkokerskwartier vertelde dat dit soms wordt gemist.

'Ik ben nu twee jaar actief, ja nu twee jaar. Hoelang ga je door? Maar dat hebben wel meerdere mensen in de coöperatie. Want je bent best veel tijd kwijt, maar dat wordt gewoon niet gezien. Het is gewoon lastig' (kartrekker, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier).

Ook voor leden blijkt het krijgen van support voor geleverde diensten of voor de aanwezigheid belangrijk voor de continuering van de betrokkenheid. Hierbij gaat het om de support van initiatiefnemers en kartrekkers. De organisatorische factor 'leiderschap' (paragraaf 4.2.4) blijkt hier op in te kunnen springen. Daar zal later dan ook dieper op in worden gegaan.

Voor de continuering van de motivatie van een individu blijkt het ook belangrijk te zijn dat ze positieve support van externe partijen ontvangen. Hierbij kan het gaan om de overheid, maar ook om maatschappelijke organisaties of (internationale) onderzoeksinstituten. Het versterkt het gevoel van eigen waarden en trots. De initiatiefnemer van coöperatie Esbeek vertelde hier het volgende over:

'Dus er zijn best heel veel mensen allerlei gemeenten et cetera die hier kwamen kijken en dat geeft natuurlijk wel, externe belangstelling, geeft wel interne betrokkenheid. Dat vinden mensen leuk, we doen ook mee met een internationaal project mee. En dat vinden mensen geweldig' (initiatiefnemer, coöperatie Esbeek).

Het opdoen van sociale contacten blijkt ook als positieve feedback gezien te worden. Hierbij is een individu met een andere motivatie dan het opdoen van sociale contacten lid geworden van de coöperatie, maar wordt een toename van sociale contacten in de buurt als een positief neveneffect gezien van het lidmaatschap, wat de motivatie versterkt. Dit werd ten eerste genoemd door de kartrekkers en initiatiefnemers van coöperatie Esbeek en coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier. Waarschijnlijk doordat de kartrekkers en initiatiefnemers van deze coöperaties, in tegenstelling tot de meeste kartrekkers en initiatiefnemers van Afrikaanderwijkcoöperatie, woonachtig zijn in de omgeving waarin de coöperatie is opgericht. Opgedane contacten raken zo de leefwereld en sociale binding van een individu in de wijk. Dit kwam ook in onderstaand citaat naar voren:

'Het is leuk dat je elkaar tegenkomt op straat ... van he hoi, he hoi, en hoe gaat het? Dus je voelt je minder alleen, je hebt meer binding. En dat vind ik wel heel leuk...Je spreekt ook andere mensen natuurlijk, maar dit is wel van de buurt' (Kartrekker, Duurzaam Garenkokerskwartier).

De mate waarin de sociale positieve feedback naar voren kwam bij de kartrekkers van beide coöperaties verschilt. Bij coöperatie Esbeek werd het genoemd door individuen die pas kort in het dorp woonde, terwijl het bij coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier individuen waren die al langer woonachtig zijn in de buurt. Verschillen hierin hebben te maken met het eerder genoemde verschil in sociale cohesie tussen beide locaties.

Ten tweede wordt de sociale positieve feedback door de leden van coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier genoemd. Waar eerder al naar voren kwam dat enkele personen lid zijn geworden van de coöperatie, omdat ze de verwachting hadden dat het zou kunnen bijdrage aan sociale contacten, geven ook andere mensen aan dat deze sociale contacten een mooi neveneffect is van de coöperatie, wat de continuering van de betrokkenheid versterkt. Het feit dat dit juist bij coöperatie Garenkokerskwartier wordt genoemd heeft weer te maken met de sociale cohesie in de buurt.

De laatste positieve feedback die door alle betrokkenen van de coöperaties belangrijk wordt gevonden is het behalen van gestelde doelen en realiseren van mooie projecten. Hier zal bij de organisatorische factor 'visie en effectiviteit' op in worden gegaan (paragraaf 4.2.2.).

4.1.2 UITNODIGING

Naast motivatie blijkt ook het krijgen van een uitnodiging belangrijk voor de betrokkenheid van een individu. Gesteld wordt dat mensen niet zo maar lid worden en niet zo maar iets doen. Men moet hier letterlijk voor worden uitgenodigd door de coöperatie in zijn algemeen of persoonlijk door initiatiefnemers, kartrekkers of andere leden. Welke bijdrage er van een persoon wordt gevraagd, blijkt invloed te hebben op hoe deze uitnodiging eruit hoort te zien. Vandaar dat voor deze factor onderscheid wordt gemaakt in de uitnodiging voor een actieve rol – dit kan een kartrekkende rol zijn, maar ook een actieve rol van een lid – en een uitnodiging voor lidmaatschap (passief).

Uitnodiging voor een actieve rol.

Wanneer mensen uitgenodigd moeten worden voor een actieve rol, blijkt de persoonlijke benadering het best te werken. Dit geldt zowel voor de uitnodiging voor een kartrekkende rol als voor de uitnodiging voor een (eenmalige) bijdrage aan een activiteit van een lid.

Voor een kartrekkende rol is een persoonlijke uitnodiging belangrijk, omdat mensen zich welkom en gewaardeerd moeten voelen in een vaak hechte en kleine groep van kartrekkers. Door een uitnodiging te geven, worden wellicht mensen actief die zichzelf nog niet in die rol hadden gezien. Een kartrekker van coöperatie Esbeek vertelde hierover:

'Ook wel een beetje van ik ben eigenlijk geen Esbeekse en dat speelt hier echt een rol in het dorp hoor. Je hoort er bij of niet. Nouja dat ik in het bestuur mag komen zitten vind ik wel heel bijzonder' (kartrekker, coöperatie Esbeek).

Opvallend is dat het krijgen van een uitnodiging voor een kartrekkende rol sterk afhankelijk is van de capaciteiten die een persoon bezit. Bij alle drie de coöperaties zijn kartrekkers niet uitgekozen op basis van vriendschappen, maar op basis van de kennis en vaardigheden die iemand bezit, welke een bijdrage zouden kunnen leveren aan de coöperatie (voor meer informatie zie paragraaf 4.1.3). Zo vertelde een kartrekker van coöperatie Esbeek over zijn uitnodiging:

'Binnen de coöperatie hebben ze mij vrij snel erbij betrokken toen dit gebouw is aangekocht vanwege mijn zakelijke achtergrond <vastgoed>. Vervolgens is er een hoofdactiviteit gekomen, een belangrijk item waarbij er gezegd wordt herbestemming van de kerk en daarvoor hebben ze mij gevraagd of ik in die desbetreffende commissie deel wil nemen. En ja dat is op dit moment in de vorm van een van de kartrekkers' (kartrekker, coöperatie Esbeek).

Wanneer bij een activiteit de bijdrage van een lid gewenst is, vindt de uitnodiging vaak via twee stappen plaats: 1) eerst wordt het lid geïnformeerd over de activiteit, 2) vervolgens wordt gevraagd of hij of zij mee wil helpen aan deze activiteit. Dit is mooi verwoord door de initiatiefnemer van coöperatie Esbeek:

'Als hier bijvoorbeeld wordt bepaald dat de veranda wordt aangebouwd, dan doen wij een algemeen bericht, kom we gaan de veranda verbouwen, of schilderen. Dat is nog meer dat mensen het weten, maar dan wil je mensen over de streep trekken. Dat zijn twee verschillende dingen. Je weet dat het eraan komt, en vervolgens ga je mensen bellen, benaderen of aanspreken' (initiatiefnemer, coöperatie Esbeek)'.

Het daadwerkelijk uitnodigen van mensen om mee te helpen, gebeurt bij alle coöperaties vooral persoonlijk. Mensen voelen zich dan eerder aangesproken en stemmen eerder toe.

'Als je gewoon een papiertje in de bus krijgt van de kroeg moet verbouwd worden en kom je helpen? Nou waarschijnlijk niet. Maar als Piet aan de deur komt en die zegt dan van volgens mij kun jij heel goed schilderen als jij nou eens dan en dan komt en dan drinken we daarna met zijn allen een pilsje. Dan is het heel anders dan is het heel persoonlijk' (kartrekker, coöperatie Esbeek).

Echter, opvallend aan deze persoonlijke uitnodiging voor een actieve rol van een lid of kartrekker is dat sociale cohesie leidt tot een andere uitnodiging. Bij coöperatie Esbeek, een dorp met veel sociale cohesie, is deze uitnodiging voornamelijk afkomstig van de initiatiefnemer of kartrekkers. Daarentegen dient de uitnodiging bij coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier, een buurt met weinig sociale cohesie, vooral af te komen van de straatgenoot of burens en andere communicatiebronnen. De initiatiefnemer van coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier vertelde daarover:

'Wie ben ik dat ik bij Pietje aanbel van kom je ook?' (Initiatiefnemer, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier).

Ten eerste zorgt een sterke sociale cohesie ervoor dat bij initiatiefnemers en kartrekkers bekend is wie er in de wijk, buurt of het dorp wonen, wat persoonlijk uitnodigingen mogelijk maakt. Een kartrekker van coöperatie Esbeek die eerst woonachtig was in Tilburg, vertelde het volgende over haar visie op de relatie tussen sociale cohesie en de uitnodiging:

'Nou ja dat je in ieder geval weet die wonen hier. Toen ik in de Reeshof <Tilburg> woonde en ik kwam mensen tegen, geen idee of ze daar woonden of verdwaald waren... Je kent mensen niet dus je kunt ze ook moeilijk aanspreken, persoonlijk aanspreken...En hier ken ik mensen natuurlijk wel van gezicht' (kartrekker, coöperatie Esbeek).

Daarnaast zorgt sociale cohesie ervoor dat van meer mensen bekend is wat de competenties en krachten zijn. Dit maakt gericht uitnodigen makkelijker. Tevens is meer bekend over de persoonlijke thuissituatie. Hierdoor kan beter bekeken worden wanneer een uitnodiging gewenst is en begrip getoond worden wanneer iemand even geen aandacht besteed aan een activiteit. Een kartrekker van coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier liep vanwege dit punt tegen moeilijkheden aan:

'Maar een ervan was erg ziek geworden, en haar moeder was ook overleden. Ja weet je die buurtmoestuin het boeit me gewoon even niet. Dat snap ik ook. Maar er zijn gewoon heel veel factoren, maar die weet je gewoon niet het is geen vriendin' (kartrekker, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier).

Als laatste wordt gesteld dat sociale cohesie er toe kan leiden dat mensen de uitnodiging sneller aannemen. De initiatiefnemer van coöperatie Esbeek vertelde dat iedereen al wist wie hij was en dat mensen hierdoor begrepen dat hij goede intenties had, waardoor ze hem ook vertrouwde.

Mede door het feit dat de uitnodiging van de initiatiefnemers en kartrekkers van coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier minder bereik heeft, wordt bij deze coöperatie ook gebruik gemaakt van andere communicatiemiddelen om actieve betrokkenheid van leden te krijgen. Hierbij gaat het om e-mail, Facebook en flyers. Echter, verschillende kartrekkers vertelden dat het hierbij lastig is om te bepalen wanneer er voldoende geïnformeerd is of wanneer te weinig of te veel gecommuniceerd wordt. Het volgende citaat schetst deze straggeling:

'We hebben het op verschillende manieren geïnformeerd... Maar hoe vaak ga je door. Je kan ook drammerig overkomen... Ik denk dan ook als je mee wilt doen zet je het in je agenda en anders niet' (kartrekker, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier).

Uitnodiging voor lidmaatschap (passief).

De mate waarin een uitnodiging voor passief lidmaatschap belangrijk wordt gevonden, lijkt af te hangen van de bevolkingskenmerken van de lokale woonomgeving, of de kartrekkers van binnen of buiten de lokale omgeving komen en van eerder opgedane ervaringen van de burgers met burgerkracht. Wel geldt voor alle coöperaties dat de zichtbaarheid van de coöperatie een belangrijke 'uitnodiging' is voor individuen om lid te worden van de coöperatie.

Bij de Afrikaanderwijkcoöperatie is het persoonlijk uitnodigen van een individu voor het lidmaatschap belangrijk. Eerder kwam al naar voren dat voor een individu uit de Afrikaanderwijk het verwachte persoonlijk gewin erg zwaar meeweegt in de keuze om lid te worden, doordat men graag in hun veilige haven blijft vanwege een lage levensstandaard (zie paragraaf 3.1.1). Dit persoonlijk gewin moet dan ook duidelijk naar voren komen in de uitnodiging. Met een persoonlijke uitnodiging kan hier beter op in worden gesprongen. Zo vertelde een kartrekker van Afrikaanderwijkcoöperatie:

'Die 'what's in it for me' dat doe je niet via de e-mail of wat voor kanaal. Dat doe je echt persoonlijk. Dan ga je ook kijken naar zijn of haar persoonlijke situatie en daar probeer je dan een doorvertaling in te maken van wat het voor die persoon kan betekenen om lid te worden van de wijkcoöperatie' (kartrekker, Afrikaanderwijkcoöperatie).

Daarnaast lijkt ook het feit dat de Afrikaanderwijkcoöperatie geïnitieerd is door een externe partij invloed te hebben op het feit dat een persoonlijk uitnodiging hier gewenst is. Men heeft meer wantrouwen, doordat niet bekend is wat achterliggende motieven zijn. Voor meer informatie, zie paragraaf 4.2.4 'autonomie ten opzichte van andere partijen'. Naast de persoonlijke uitnodiging kwam in het interview naar voren dat ook de zichtbaarheid van de coöperatie in de wijk belangrijk is bij de invitatie van individuen bij de coöperatie. Hier schort het volgens een kartrekker van Afrikaanderwijkcoöperatie nu nog aan.

'Je kunt mensen op straat aanspreken en vragen ken je de Afrikaanderwijk coöperatie en dan is het van nee' (kartrekker, Afrikaanderwijkcoöperatie).

De zichtbaarheid van de coöperatie is voor de uitnodiging belangrijk, omdat het in een persoonlijk gesprek fijn is als mensen er al over gelezen hebben of van gehoord hebben. Men heeft dan al achtergrondinformatie en daardoor hebben ze wellicht al iets gelezen wat ze aantrok. De kartrekkers en initiatiefnemers van coöperatie Afrikaanderwijk zijn nu bezig met het maken van een plan om deze zichtbaarheid te vergroten.

Bij coöperatie Esbeek en coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier is een intensieve persoonlijke uitnodiging veel minder nodig bij het verleiden van mensen om lid te worden van de coöperatie. Hier hebben de coöperaties in oprichting folders verspreid onder de bevolking en een informatieavond georganiseerd om mensen meer te vertellen over hun ideeën. Bij beide coöperaties waren mensen toen snel enthousiast en had de coöperatie al snel een grote groep leden. Mensen hebben hier meer bewegingsvrijheid (door een hogere levensstandaard) om een initiatief 'uit te proberen' dan bij Afrikaanderwijkcoöperatie. Verder speelt bij coöperatie Esbeek mee dat het dorp al een geschiedenis heeft met burgerkracht en daar positieve ervaringen mee heeft opgedaan. Verschillende respondenten gaven aan dat men hierdoor nu minder uitnodiging nodig had. Men had meer vertrouwen dat de ideeën van de coöperatie bewerkstelligd konden worden. Een voorbeeld van een eerdere ervaring omtrent burgerkracht en het effect op de keuze om lid te worden bij de coöperatie kwam naar voren in een interview met een kartrekker:

'De manage is ook gewoon door mensen gebouwd van he we hebben een manage nodig wie gaat er mee bouwen? We leggen geld bij elkaar wie heeft er nog grond over of een schuurtje, nou en dan gaan we een manage bouwen...Daar wilde ik nu ook deel van uitmaken' (kartrekker, coöperatie Esbeek).

Toch komt bij beide coöperaties wel naar voren dat bepaalde groepen meer uitnodiging verdienen. Bij coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier gaat het hierbij om 'minder progressieve' mensen. Net als bij de uitnodiging voor een actieve bijdrage dienen deze mensen persoonlijk van burens of andere straatgenoten een invitatie te krijgen. Bij coöperatie Esbeek komt niet naar voren dat minder progressieve meer uitnodiging nodig hebben. Wellicht komt dit doordat de coöperatie naar eigen zeggen al een gegeven is in het dorp en het zijn nut al bewezen heeft. Wel wordt hier gesteld dat er activiteiten geregeld dienen te worden die ook de jongere bevolking blijft trekken (voor meer informatie zie paragraaf 4.2.3. 'visie en effectiviteit').

4.1.3. CAPACITEITEN: COMPETENTIES, TIJD EN GELD

De derde factor die van belang zou zijn voor de betrokkenheid van een individu bij een coöperatie is capaciteit. Deze factor kan onderverdeeld worden in: competenties, tijd en geld.

Alle drie de capaciteiten blijken vooral belangrijk wanneer een individu een kartrekkende of initiatief nemende rol apprecieert. In de keuze om lid te worden, blijken deze capaciteiten minder mee te spelen. De drie capaciteiten zullen achtereenvolgens worden besproken.

Competenties

Voor passief lidmaatschap of leden die sporadisch een bijdrage leveren aan de coöperaties blijken competenties geen voorwaarde te zijn voor een uitnodiging. Hierbij wordt verwacht dat iedereen, ongeacht competenties een kleine of grote bijdrage kan leveren aan de coöperatie. Deze houding komt in onderstaand citaat naar voren:

'Mijn zoon heeft capaciteit om de bouw van dit spul en de verbouwing te organiseren. Daar heeft hij zijn tijd ingestoken en te organiseren. Die heeft minder tijd gestoken in het tegels leggen en schilderen en timmeren. Daar heeft een broer van mij weer wat in gedaan. En een broer van mij heeft veel capaciteiten rondom timmerwerk. Die heeft met een aantal mensen die hele bar in elkaar gezet. Iedereen heeft zijn eigen capaciteiten' (kartrekker, coöperatie Esbeek).

Wanneer een individu een initiatief nemende rol of kartrekkende rol wil aannemen, blijken de competenties wel belangrijk te zijn.

Bij het aannemen en behouden van een initiatief nemende rol zijn vooral de lokale kennis en sociaal communicatieve vaardigheden van een individu doorslaggevend. Bij de lokale kennis gaat het verder dan alleen het politiek kapitaal waar in het theoretisch kader over is gesproken (zie paragraaf 2.4.2). Volgens respondenten moet men ook weten wat er in een lokale omgeving speelt en waar behoefte aan is. Voor meer informatie, zie paragraaf 4.2.3. Sociaal communicatieve vaardigheden zijn belangrijk, omdat een initiatiefnemer burgers en andere partijen (zoals gemeente en welzijnsorganisaties) moet binden aan het initiatief. Wanneer dit niet gebeurt, zal de coöperatie niet van de grond komen. Dit zal er toe leiden dat de motivatie van de initiatiefnemer om een dergelijk initiatief op te zetten afneemt, doordat te weinig positieve feedback wordt ontvangen (paragraaf 4.1.1). De initiatief nemende rol van de persoon kan daardoor komen te vervallen.

Om een uitnodiging voor een kartrekkende rol te krijgen, blijken de competenties van het individu complementair te moeten zijn aan de competenties van andere kartrekkers of aan die van de

initiatiefnemer. De kartrekkers zijn dan ook niet geselecteerd op basis van vriendschappen. De competenties die hierbij veelal belangrijk blijken te zijn, zijn organisatorische vaardigheden en inhoudelijke kennis. Echter kunnen individuen ook op basis van de lokale kennis of communicatieve vaardigheden worden uitgenodigd.

Meer informatie over deze competenties kan gevonden worden in paragraaf 4.2.2. 'leiderschap en autoriteit', aangezien de competenties vooral belangrijk blijken te zijn voor het gewenst leiderschap.

Tijd en geld

Naast deze competenties zijn tijd en geld de twee andere capaciteiten waarvan in de literatuur naar voren kwam dat ze bepalend zijn voor de betrokkenheid van een individu. Deze twee factoren worden samengenomen, aangezien uit de interviews blijkt dat ze erg met elkaar verweven zijn als het gaat om de invloed op de betrokkenheid van het individu. Weer geldt bij deze capaciteiten dat ze voornamelijk invloed hebben op het aannemen van een actieve rol als initiatiefnemer of kartrekker. Hierbij kan gesteld worden dat wanneer een individu niet over voldoende geld beschikt om in de basisbehoeften (eten, onderdak, inkomen voor de huur, veiligheid) te kunnen voorzien, de factoren tijd en geld een directe rol spelen in de keuze om wel of geen initiatief nemende of katrekkende rol op zich te nemen. Wanneer hier wel aan voldaan wordt, blijkt deze factoren geen directe invloed te hebben. Wel kan tijd dan een indirecte rol spelen in de keuze om een initiatief nemende of katrekkende rol aan te nemen. Geld kan daarnaast indirect invloed hebben op de betrokkenheid van alle individuen, ongeacht rol in de coöperatie.

Als eerste zal gekeken worden naar de directe invloed van de factoren tijd en geld, wanneer niet in de basisbehoefte is voorzien. In Afrikaanderwijk wonen veel mensen die niet voldoende inkomen hebben om in hun basisbehoeften te voorzien. Verschillende respondenten die betrokken zijn bij deze coöperatie geven aan dat mensen hierdoor ook geen tijd hebben om zoiets als een coöperatie op te richten of er actief een bijdrage aan te leveren. Een medewerker van Vestia vertelde hierover:

'De problematiek die er gewoon dagelijks is. Dat lijdt af. Je hebt je eigen individuele problematiek op huishoudniveau. Dus het overleven, met weinig geld, veel kinderen, veel ziekten. Daarnaast is de veiligheid verslechterd in de wijk. En ik denk dat dat een groot verschil maakt met de wijken waar het wel gewoon goed gaat' (Medewerker, Vestia).

Gesteld wordt dat overleven al zoveel tijd en energie kost dat men geen tijd over heeft om zich echt te richten op een actieve rol binnen de coöperatie. De respondenten verwachten niet dat de factoren tijd en geld een grote invloed hebben op een passief lidmaatschap van individuen bij de coöperatie. Voor eventuele belemmeringen zijn immers passende oplossingen te vinden. Zo hebben ze bij Afrikaanderwijkcoöperatie geen jaarlijkse contributie ingesteld, maar dienen de leden elk jaar één product af te nemen van een ander lid.

Bij de coöperaties Esbeek en Duurzaam Garenkokerskwartier, twee coöperaties in gebieden waar het overgrote deel van de bevolking wel aan de basisbehoeften kan voorzien, hebben de factoren tijd en geld vaak een indirecte invloed op de actieve betrokkenheid (kartrekker of initiatiefnemer) van een individu bij een coöperatie.

Te beginnen met tijd. Deze factor heeft in deze gebieden veelal een indirecte rol, doordat men meer of minder motivatie kan hebben om de schaarse tijd die beschikbaar is, in te zetten voor een trekkende rol bij de coöperatie. In paragraaf 4.1.1 'motivatie' kwam al naar voren dat kartrekkers

en initiatiefnemers over het algemeen meer binding met het onderwerp en organisatievorm hebben dan leden. Dit is dan ook belangrijk in de keuze om een groter aandeel van de tijd in te zetten voor de coöperatie. Het is een kwestie van prioriteiten stellen. Men heeft een druk leven er zijn veel zaken waar energie in gestoken kan worden, waardoor de keuze wordt gemaakt om alleen actief betrokken te zijn bij zaken die echt belangrijk of leuk worden gevonden.

Om dit te illustreren kan een voorbeeld gegeven rondom ouders met jonge kinderen. Over hen wordt veelal gezegd dat de factor tijd ervoor zorgt dat zij geen voortrekkersrol kunnen spelen. Daarentegen vertelde een kartrekker van coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier (moeder van twee jonge kinderen):

'En veel mensen zeiden ook va: ja doe je dat ook nog? Naast je werk en je kinderen en je studie? En jeetje hoe doe je dat? Maar juist dat gaf mij heel veel energie. Ik was er wel veel tijd aan kwijt maar het leverde me ook veel op. Ik vond het gewoon echt heel leuk om te doen' (Kartrekker, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier).

Hieruit blijkt dus dat een individu bij voldoende motivatie, zijn/haar spaarzame tijd in wilt zetten voor de coöperatie. Echter wanneer de prioriteit ergens anders ligt, mensen te weinig tijd hebben om een coöperatie op te starten of om echt een actieve rol te hebben in de coöperatie. Het volgende citaat illustreert dit:

'Ik wil naar eigen mogelijkheden meehelpen. Dit heeft te maken met het verdelen van mijn tijd en het stellen van prioriteiten (gezin, werk, mantelzorg, etc.) (lid, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier).

Ook de factor geld kan indirect een invloed hebben op de betrokkenheid van de individuen, doordat het kan leiden tot irritaties tussen leden onderling of tussen leden en kartrekkers.

Tussen leden onderling kan geld voor irritaties zorgen wanneer enkele personen menen dat ze een voorkeursbehandeling verdienen en geen geld voor een activiteit hoeven te betalen. Een kartrekker van coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier gaf hierbij het volgende voorbeeld:

'Nouja met het reparatiecafé zijn ook broeken gemaakt van mensen die hier <seinwezen> werken en die hebben niet betaald terwijl een kleine vergoeding wordt gemaakt... En bij het reparatiecafé gaan ze ook de buurt opruimen met troeptrimmen...Nou toen had zij gezegd <vrouw die het troeptrimmen geeft> ik betaal niet want ik geef het troeptrimmen al. Nou dat maakt het lastig.. Dat is een irritatie' (kartrekker, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier).

Irritaties kunnen er uiteindelijk toe leiden dat een individu zijn/haar lidmaatschap bij de coöperatie opzegt. Deze irritatie is vooral zichtbaar bij coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier, doordat dit de enige coöperatie is waar leden voor veel activiteiten dienen te betalen.

Ook tussen leden en kartrekkers kan geld voor irritatie zorgen, wat de betrokkenheid van een individu in gevaar kan brengen. Zo stellen kartrekkers van coöperatie Esbeek dat het niet wenselijk is om voor elke activiteit geld te vragen van de leden, aangezien leden hier niet op zitten te wachten. Verder blijken bij coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier irritaties rondom de financiële verplichting jegens het Seinwezen te bestaan. In paragraaf 4.2.4. 'autonomie ten opzichte van andere partijen' wordt hier verder op ingegaan.

4.1.4. CONCLUSIE: VOORWAARDEN VOOR BETROKKENHEID INDIVIDU

In deze paragraaf is de invloed van de factoren motivatie, capaciteit en uitnodiging op de betrokkenheid van een individu besproken.

Motivatie blijkt de allerbelangrijkste factor om de betrokkenheid van een individu te krijgen en te bestendigen. Hierbij komt de motivatie van een initiatiefnemer voort uit de wil om iets met het onderwerp te doen en dat lokaal te organiseren. Ook bij kartrekkers zijn deze motivaties terug te vinden. Ook de motivatie 'een bijdrage willen leveren aan de maatschappij' kwam hierbij naar voren. Bij de coöperaties Esbeek en Duurzaam Garenkokerskwartier, waar de kartrekkers woonachtig zijn in het doelgebied, speelt tevens het persoonlijk gewin een rol in de motivatie. Hierbij gaat het om het opdoen van sociale contacten en het feit dat ze verwachten dat de geleverde diensten uiteindelijk hun dagelijks leven kunnen verbeteren. Bij Afrikaanderwijkcoöperatie, waar externen de kartrekkers zijn, kwam dit persoonlijk gewin niet naar voren. Het zou ook belangrijk zijn dat externe kartrekkers hier niet door gedreven worden, aangezien dat argwaan zou creëren. Bij minder actief betrokken leden blijkt vooral het persoonlijk gewin een grote rol te spelen in de betrokkenheid. Wat het persoonlijk gewin dan inhoudt hangt af van de context. Sociale cohesie en bevolkingskenmerken lijken hier invloed op te hebben.

De factor uitnodiging is een voorwaarde om deze motivatie om te zetten in een lidmaatschap of actieve rol in de coöperatie. Hierbij is voor actieve rol in de coöperatie een persoonlijke uitnodiging gewenst. De factor capaciteit is hier weer een voorwaarde voor. Voor een meer passieve rol in de coöperatie hangt het belang van de (persoonlijke) uitnodiging af van de context. Wanneer in een omgeving veelal proactieve hoogopgeleide mensen wonen of wanneer er in de omgeving al ervaring is opgedaan met het gezamenlijk oppakken van een burgerinitiatief, blijken een informatiefolder en informatieavond voldoende om mensen te overtuigen lid te worden. Een voorwaarde hierbij is dat men voldoende motivatie uit deze folder en informatieavond krijgt. In een context met veel armere mensen die hun hoofd net boven water weten te houden, dienen mensen actiever uitgenodigd te worden. Hierbij dient het persoonlijk gewin dat een eventueel lidmaatschap oplevert ook duidelijker naar voren te komen.

De capaciteiten (competenties, tijd en geld) blijken vooral een voorwaarde om een initiatief nemende rol aan te nemen of, zoals al is verteld, een voorwaarde om een uitnodiging voor een kartrekkende rol te krijgen en aan te nemen. Om deze uitnodiging te krijgen zijn de competenties lokale- en inhoudelijke kennis en sociaal communicatieve en organisatorische vaardigheden bepalend. Rondom tijd en geld kan gesteld worden dat voor een initiatief nemende of kartrekkende rol een individu in zijn/haar basisbehoefte moet kunnen voorzien om voldoende tijd en energie over te houden om op vrijwillige basis een trekkende rol binnen de coöperatie op zich te nemen.

4.2. ORGANISATORISCHE VOORWAARDEN BIJ EEN COÖPERATIE

Waar in de eerste paragraaf gekeken is naar factoren die belangrijk zijn voor de betrokkenheid van een individu bij een coöperatie, wordt in deze paragraaf gekeken naar de organisatorische factoren die van belang zijn voor het opstarten en vitaal houden van de coöperaties.

In dit empirisch onderzoek komt naar voren dat de factoren 'organisatiestructuur', 'leiderschapsstijlen' en 'visie' hierbij het belangrijkste zijn voor het creëren van een duurzame basis voor de coöperatie. Wanneer deze basis is gerealiseerd, is het belangrijk dat er doelen behaald worden (zie factor effectiviteit). Het belang van de factor 'autonomie van de coöperatie ten opzichte van andere partijen' blijkt tweedelig. Enerzijds wordt bestuurlijke autonomie tot op zekere hoogte belangrijk gevonden. Anderzijds zou financiële autonomie niet wenselijk zijn. De factoren worden achtereenvolgend behandeld.

4.2.1. ORGANISATIESTRUCTUUR

Rondom de organisatiestructuur komen drie punten naar voren, die door betrokkenen van de coöperaties belangrijk worden gevonden. Dit zijn 1) een open sfeer en een 2) open communicatie en 3) een democratische besluitvorming. Deze drie punten kunnen gekoppeld worden aan een platte organisatiestructuur. Dit wordt dan ook wenselijk gevonden door betrokkenen van de coöperaties.

Als eerste zou het belangrijk zijn dat coöperatie open staat voor ideeën van de leden. Deze ideeën zouden zelfs een centrale plek in de coöperatie moeten hebben. Dit wordt belangrijk gevonden, omdat de gedachte achter een buurt-, wijk-, en dorpscoöperatie is dat het de belangen behartigt voor de lokale omgeving, waardoor de behoefte van lokale partijen centraal dient te staan. Verder komt als reden naar voren dat leden met mooie ideeën kunnen komen waar de kartrekkers of initiatiefnemers zelf niet aan zouden denken, maar welke wel de visie van de coöperatie dienen. Een voorbeeld van zo'n idee kwam in het gesprek met een kartrekker van Afrikaanderwijkcoöperatie naar voren:

Wij hebben de reputatie dat we overal voor open staan en dat vind ik ook leuk ...Ik denk dus verder dat het ook heel belangrijk is dat je niets uitsluit. Ik had niet kunnen bedenken dat we een jongen met kinderwagens zouden helpen. Dat je het zo opbouwt dat je open bent voor alles wat je tegen komt en dat je daar ook op in kunt spelen (kartrekker, Afrikaanderwijkcoöperatie).

Ook een open communicatie tussen initiatiefnemers en kartrekkers en leden wordt belangrijk gevonden. Leden kunnen zo elke stap die gezet wordt volgen, zodat door hen een oordeel over de genomen stappen gevormd kan worden, wat weer belangrijk is voor het derde punt: democratische besluitvorming. Tevens zou het belangrijk zijn voor de binding van leden met de coöperatie. Dit wordt geschetst door het volgende citaat:

'Want wat ik nu al in enige mate zie is dat het nieuwtje er al een beetje af is...Dus we zullen naar een veel beter communicatiemodel moeten. We zitten nu met een van de ondernemers van de wijk, die in het communicatieadvies zit. We moeten eigenlijk werken aan een perfecte pr-machine...En er moet een goed samenhangend pakket zijn waarvan men denkt: oh leuk, dat weten we ook weer... De komende maand staat dit en dit op het programma. Dus dat is heel cruciaal dat dat goed gaat zodanig dat je die aandacht erbij houdt' (kartrekker, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier).

Bij coöperatie Esbeek en coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier worden hiervoor allerlei communicatiemiddelen gebruikt, zoals een nieuwsbrief, een website, flyers en facebook. Bij de keuze

van deze communicatiemiddelen dient dan rekening gehouden te worden met de prijs, de moeite die het kost en het bereik van elk communicatiemiddel. Zo stelde een kartrekker van coöperatie Esbeek dat het Kleppemenneke - het plaatselijke krantje waar de coöperatie nieuws items inzet – vooral gelezen wordt door ouderen, terwijl de website en facebook meer gevolgd worden door jongeren.

Bij Afrikaanderwijkcoöperatie hebben ze nog niet echt gewerkt aan de open communicatiestructuur. Dit kan te maken hebben met het feit dat zich pas net georganiseerd hebben in een coöperatieve vorm, waarbij leden invloed hebben. Eerder is met stichting Freehouse wel activiteiten opgezet, waarbij de betrokken burgers veel invloed hadden. Echter, nu ze met de coöperatie partijen van heel de wijk willen betrekken in hun organisatie, merken ze dat de zichtbaarheid van de coöperatie moet verbeteren. Onderstaand citaat illustreert dit:

'Als je hier in de wijk loopt heb je geen idee dat er verderop een wijkcoöperatie zit en wat zo'n wijkcoöperatie doet' (kartrekker, Afrikaanderwijkcoöperatie).

Om dit te bewerkstelligen willen ze in eerste instantie gaan werken met posters en flyers. Hoe deze eruit horen te zien, daar verdelen de meningen nog over. Door allen werd het wel belangrijk gevonden dat eerst goed in woorden weer wordt gegeven wat de coöperatie doet:

'Want als je zo'n campagne gaat voeren dan moet het ook gelijk goed zijn. Anders krijg je de stempel oninteressant' (kartrekker, Afrikaanderwijkcoöperatie).

Het laatste punt rondom de organisatiestructuur van de coöperaties, dat naar voren komt, is een democratische besluitvorming. De belangrijkste redenen die hiervoor gegeven worden is 1) dat is dat er gezamenlijk beslissingen genomen dienen te worden en 2) dat de leden het bestuur moeten kunnen controleren. Onderstaand citaat laat zien dat deze behoefte meetelde in de beslissing om de organisatievorm 'de coöperatie' te kiezen.

'Aan het einde van het boekjaar besluiten de deelnemers allemaal gezamenlijk als er een batig saldo is. Hoe gaan we dat onder elkaar verdelen of laten we het als werkkapitaal, buffer, reserve in de organisatie zitten? Dat vind ik een veel sympathieker ondernemingsvorm dan een bv. Een stichting is per definitie ondemocratisch. ...het stichtingsbestuur... wordt niet gecontroleerd door eventuele begunstigden' (kartrekker, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier).

4.2.2. LEIDERSCHAP EN AUTORITEIT

De tweede organisatorische factor die besproken wordt, is 'leiderschap en autoriteit'. Deze factor hangt, zoals in de literatuur naar voren kwam (zie Schermer & Quint, 2008, p.81), sterk samen met de eerder besproken factor 'organisatiestructuur'. Gedurende dit onderzoek worden onder leiders de initiatiefnemer en de kartrekkers verstaan.

Leiderschap wordt door betrokkenen van buurt-, wijk-, en dorpscoöperatie wenselijk gevonden, omdat het gevaar bestaat dat als niemand verantwoordelijk wordt gemaakt ideeën op niets uitlopen, doordat men niet verder komt dan praten. Een kartrekker van coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier vertelde over een eerdere ervaring:

'Toen hebben we wat brainstorms gedaan, daar kwamen een hele hoop leuke ideeën uit. Daar werd ik heel enthousiast van, maar tegelijkertijd had ik ook zo iets van we hebben allemaal ideeën. En de ene is nog creatiever dan de ander, maar wie gaat de ideeën nu uitvoeren. Het was weer zoiets van een bepaald enthousiasme, maar geen vervolg' (kartrekker, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier).

Verder zou het belangrijk zijn dat een groep individuen het voortouw neemt, omdat maar heel weinig mensen mee willen praten over welke stappen er gezet moeten worden. De meeste mensen worden pas enthousiast als duidelijk is wat er van ze verwacht wordt.

Verschillende respondenten vinden de leiders zo belangrijk bij het opstarten en vitaal houden van een buurt-, wijk-, of dorpscoöperatie, dat het door hen aangemerkt wordt als succesfactoren.

Maar hoe dient dit leiderschap er dan uit te zien? Dat is de volgende vraag. Hiervoor wordt eerst gekeken naar de leiderschapsstijl. In tweede instantie wordt gekeken naar de competenties die een leider zou moeten beschikken.

LEIDERSCHAPSTIJL: MENSGERICHT EN DEMOCRATISCH

Gekeken naar de leiderschapsstijl, blijkt een mengeling tussen een democratisch en participatief leiderschap wenselijk te zijn. Daarnaast wordt ook een mensgerichte leiderschapsstijl erg belangrijk gevonden.

Als eerste blijkt dus een combinatie van een democratische en participatieve leiderschapsstijl gewenst. Democratisch leiderschap komt naar voren in het feit dat bij de drie coöperaties alle grote beslissingen door de leden genomen of bekrachtigd dienen te worden. Hierbij gaat het over beslissingen betreffende toekomstige projecten of beslissingen over de begroting. Een voorbeeld van een gelegenheid waar leden beslissingen kunnen nemen is de ledenvergaderingen. Dit komt in onderstaand citaat naar voren:

'We hebben de coöperatie, een coöperatie bestaat uit leden en we hebben eens in de zoveel tijd een ledenvergadering en daarin kunnen allerlei zaken besloten worden. Als de meerderheid ervoor is, dan kunnen we kijken hoe we dat kunnen uitzetten' (kartrekker, Afrikaanderwijkcoöperatie).

Een ander kenmerk van een democratische leiderschapsstijl is dat de ideeën van leden centraal dienen te staan in het bepalen van de organisatiedoelen en werkwijze. In veel gevallen lijkt aan dit kenmerk te zijn voldaan. Zo stelde een kartrekker van coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier:

'De bewoners doen het meeste, die komen ook met ideeën, maar je moet het idee moet wel ergens in ingebed krijgen' (initiatiefnemer, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier).

Verder kan een mooi voorbeeld gevonden worden bij coöperatie Esbeek, waarbij ze leden letterlijk verschillende opties lieten zien, waarna ze vervolgens mochten bepalen waar ze behoeften aan hadden. Het volgende citaat schetst dit proces:

'Nou met een bus van een best wel een aantal ouderen uit het dorp zijn ze naar verschillende projecten geweest. Om te kijken van wat er allemaal is en wat ze zouden willen hier in het dorp. Toen zijn ze eigenlijk onder andere in Elsendorp geweest. Dat is in zuidoost Brabant. En die werken al jaren met een dorpsondersteuner en daar hadden ze zoiets van nou dat zouden wij ook wel willen. En toen ben ik 1 oktober 2012 begonnen' (kartrekker, coöperatie Esbeek).

Toch lijkt in sommige gevallen ook een participatieve leiderschapsstijl gewenst te zijn. Dit komt vooral tot uiting bij de coöperatie Esbeek en coöperatie Afrikaanderwijk. Factoren die hier invloed op lijken te hebben zijn complexiteit van de projecten en de competenties en het wereldbeeld van de lokale gemeenschap.

Bij coöperatie Esbeek wordt complexe en langdurende projecten opgepakt. Veel mensen zouden er hierbij niet op zitten te wachten om bij elke keuze een mening te moeten geven.

Leiderschap dat gestoeld is op problemen van leden, maar waarvan de werkwijze bepaald wordt door de leiders zelf lijkt hierbij gewenst. Dit komt in het volgende citaat naar voren:

'Daar heb ik een nadrukkelijke mening over en een nadrukkelijke ervaring. Kijk bepaalde dingen moet je in een klein comité doen. De echt beleidsmatige dingen. Zeg maar alles wat met voorbereiden te maken heeft, met lange termijn, zoals die kerk daar zijn we al twee jaar mee bezig. Dat is totaal niet interessant voor een heleboel mensen. Het wordt pas interessant als het concreet wordt. Als je zegt nou we gaan bouwen, zo gaan we het doen en dit verwachten we van jullie' (initiatiefnemer, coöperatie Esbeek).

Bij Afrikaanderwijkcoöperatie wordt participatief leiderschap ook wenselijk gevonden bij de complexere projecten. Tevens wordt verondersteld dat het voor de bewoners, welke over minder organisatorische competenties beschikken en een minder groot wereldbeeld hebben om ideeën voor oplossingen op te doen, lastig is om oplossingen aan te dragen voor behoeften uit de lokale gemeenschap. Onderstaand citaat toont deze instelling van de kartrekkers van Afrikaanderwijkcoöperatie:

'Nou ik denk ook met de achtergrond denk ik. Als de wereld heel klein is, en voor veel mensen speelt de wereld zich hier af, dan komen ze niet altijd in contact met kennis of informatie die toegang kunnen bieden voor mogelijkheden' (kartrekker, Afrikaanderwijkcoöperatie).

Toch blijft een open houding en platte organisatiestructuur hierbij wel wenselijk, doordat ideeën van dergelijke burgers niet onderschat moeten worden. Het volgende citaat geeft weer dat kartrekkers van Afrikaanderwijkcoöperatie zien dat in deze wijk zaken al langer op een bepaalde manier worden aangepakt en dat deze methoden nu in aan het opkomen zijn in de mainstream. Dit duidt erop dat er zeker van ze geleerd kan worden.

Geïnterviewde: 'Ik vind het ook heel interessant om te kijken hoe mensen hier structuren organiseren. Hoe ze hier bijvoorbeeld betaalsystemen opzetten. Ze hebben hier een spaarsysteem, een groep mensen allemaal geld in leggen maandelijks. Als er een iemand een probleem heeft mag hij aanspraak maken op de pot.'

Interviewer: 'Net als de broodfondsen die je nu ziet?'

Geïnterviewde: 'Ja, ja, en dat is nu helemaal hip en vinden mensen helemaal leuk. Maar hier doen ze dat al lang. Daar kunnen we ook van leren, als je kijkt hoe je dingen lokaal organiseert moet je ook kijken hoe mensen dat al doen en hoe je daar ook het beste van twee werelden bij elkaar kunt schuiven' (kartrekker, Afrikaanderwijkcoöperatie).

Naast deze democratische en participatieve leiderschapstijl, wordt ook een mensgerichte leiderschapstijl erg belangrijk gevonden. Wanneer de taken verdeeld zijn, dient veel aandacht besteed te worden aan de mensen die de taken uitvoeren om de motivatie omhoog te brengen en hoog te houden en de teamgeest te ontwikkelen. Hierbij is het ten eerste belangrijk dat een leider de leden het gevoel geeft dat hun bijdrage en aanwezigheid gewaardeerd en gekoesterd wordt. Eerder bleek al dat dit gevoel belangrijk is voor het aantrekken en vasthouden van de leden bij de coöperatie (zie 'positieve feedback' paragraaf 4.1.1.). In een gesprek met een medewerker van de Groene Mug (Gemeente Haarlem) kwam naar voren dat deze leiderschapstijl soms even wennen is voor kartrekkers.

'Hij zei zelf ook professioneel gezien ben ik een andere leider dan hier... Professioneel gezien, als ik een taak aanneem dan wordt ik erop afgerekend en dan ben ik dus kei hard. Maar ik heb hier gezien dat als ik dat hier doe dat mensen dan zeggen, joh doe het lekker zelf. Dus een hele andere manier van werken. Veel empathischer, veel zachter, veel breder, veel meer naaster. Iedere stap vooruit is een goede, veel waardering' (medewerker, Groene Mug, gemeente Haarlem).

Bij coöperatie Esbeek wordt, naast de persoonlijke aandacht van de leiders, ook door het publiceren van gemaakte foto's op de website en in de nieuwsbrief getracht mensen te belonen voor het werk dat ze verrichten.

Een mensgerichte leiderschapstijl is ook belangrijk bij het stimuleren van individuen om persoonlijk te groeien en te groeien in de coöperatie. Ook dit is belangrijk om de energie vast te houden. Tevens kan het er toe leiden dat een individu zich belangrijk voelt binnen de coöperatie en ook aan meer activiteiten een bijdrage wil leveren. Voor een leider is de eigenschap bescheidenheid hierbij gewenst. Probeer niet altijd zelf dingen te regelen, maar stimuleer mensen in hun ideeën. Een mooi voorbeeld hiervan kan gevonden worden in onderstaand citaat.

'We gaan een foto maken <voor een fotowedstrijd>. En iemand zei al oh mijn buurman is fotograaf dan vraag ik die. Mijn man is dat ook, maar dat zeg ik niet. Ik zeg ja goed zo leuk! Vraag je buurman maar en sturen jullie het dan op? Dat probeer ik dan' (kartrekker, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier).

Een voorbeeld van een initiatief waar dit mis ging kwam van een medewerker van de gemeente Haarlem. Ter verduidelijking, dit gaat niet over coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier.

'Er ontstond een hele leuke e-mailwisseling waar vragen uit werden gezet, Het ging op zich helemaal nergens naar toe, maar er was wel commitment...die energie kun je meenemen, gebruiken, groter maken en koesteren. Wat hij deed was: leuke discussie maar ik hou mij hier graag buiten want ik vind niet dat mij dit als leider aangaat. Ik houd de grote lijn in het oog en dit is voor mij nog niet gericht genoeg. Waardoor de consequentie was dat daarna de discussie stopte. Een soort onbedoeld gevolg.' (Medewerker, gemeente Haarlem).

Bij Afrikaanderwijkcoöperatie komt verder nog naar voren dat de externe leider in deze coachende rol het goede voorbeeld dient te geven. Men dient mee genomen te worden in de leidersrol en bij het opzetten van projecten, zodat op den duur genoeg mensen verzameld of 'opgeleid' zijn die het stokje over kunnen nemen wanneer de tijd rijp is. Het feit dat dit bij Afrikaanderwijkcoöperatie zo duidelijk naar voren komt, heeft te maken met het feit dat er nu nog sprake is van externe initiatiefnemers en kartrekkers, terwijl het wel een doelstelling is dat de coöperatie op den duur verzelfstandigd. Om dit te kunnen bewerkstelligen dienen toekomstige leiders nog competenties te ontwikkelen.

COMPETENTIES VAN EEN LEIDER

Naast de leiderschapstijlen, blijken zeker ook de competenties van leiders belangrijk te zijn voor het opstarten en vitaal houden van buurt-, wijk- en dorpscoöperaties.

Eerder is al aangegeven dat voor een initiatief nemende of kartrekkende rol sociaal communicatieve vaardigheden, organisatorische vaardigheden, inhoudelijke kennis en lokale kennis belangrijke competenties zijn. Deze competenties blijken belangrijk voor het bewerkstelligen van de andere organisatorische factoren.

De sociaal communicatieve vaardigheden blijken erg belangrijk te zijn voor het binden van individuen aan de coöperatie en het aannemen van een mensgerichte leiderschapstijl. Deze vaardigheden worden dan ook door verschillende respondenten aangegeven als succesfactor. Onder de sociaal communicatieve vaardigheden vallen: 1) het vermogen om te netwerken, 2) het hebben van overtuigingskracht en 3) het kunnen samenwerken.

Bij het vermogen om te netwerken hoort het kunnen binden van personen uit allerlei hoeken van de gemeenschap (waaronder burgers, ondernemers, gemeentes, woningcorporaties en

welzijnsorganisaties). Belangrijk hierbij is dat men zowel de taal van de burgers spreekt als de taal van de professionals. Zo is volgens alle voor de coöperatie Esbeek geïnterviewde personen het netwerkend vermogen van de initiatiefnemers cruciaal geweest in de startfase van de coöperatie. Een citaat waarin dit naar voren komt is:

'Nou laat ik beginnen met te stellen dat Piet een ongelooflijker netwerker is. Piet heeft iedereen aan zijn kont hangen. Hoe hij het voor elkaar krijgt weet ik niet, maar het is echt een ongelooflijke netwerker. Ik vind het echt een kei op dat gebied. Hij weet iedereen aan zich te binden' (Kartrekker, coöperatie Esbeek).

Ook de initiatiefnemers van de andere twee coöperaties bleken uitstekende netwerkers te zijn.

Om de mensen te kunnen binden, blijkt het ook belangrijk dat leiders overtuigingskracht hebben. Het kunnen overtuigen van mensen en het enthousiasmeren van groepen zorgt ervoor dat er een sterke motivatie rondom de coöperatie ontstaat en bij deelnemers het geloof in de coöperatie wordt vergroot. Hierbij is het belangrijk dat de persoonlijke meerwaarde voor een individu, wat vast hangt aan een lidmaatschap bij de coöperatie, wordt achterhaald. Bij de motivatie (zie paragraaf 4.1.1) bleek namelijk al dat voor leden persoonlijk gewin een belangrijke motivatie voor betrokkenheid is. In paragraaf 4.2.3. 'visie en effectiviteit', wordt gekeken in hoeverre hier op wordt ingespeeld bij de drie coöperaties.

Ten derde wordt het 'kunnen samenwerken' genoemd als belangrijke (sociaal communicatieve) vaardigheid voor een leider. Eigen successen dienen ondergeschikt te zijn aan de successen van de coöperatie. Hierbij is het ook belangrijk dat anderen een kans wordt gegund om het gevoel te hebben belangrijk te zijn. In paragraaf 4.1.1. kwam al naar voren dat dit een belangrijke positieve feedback is voor zowel initiatiefnemers en kartrekkers als voor leden, wat weer belangrijk bleek voor de continuering van de betrokkenheid. Onderlinge communicatie blijkt erg belangrijk in deze samenwerking. Een kartrekker van coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier gaf aan dat dit niet altijd goed gebeurde in deze coöperatie, wat soms spanningen opleverde tussen kartrekkers. De betrokkenheid van individuen kan hierdoor onder druk komen te staan. Het volgende citaat vormt een voorbeeld van deze spanning en de gevolgen ervan:

'Nou dan stuur je een mailtje naar het zonne-energie gebeuren om een borrel samen te doen. En dan reageren ze niet. En dan denk ik op een gegeven moment van dan doen we het. En je had een mail moeten sturen! En dan denk ik ja, nouja misschien een foutje van mij kant. En misschien zijn ze daar nu nog boos over dat weet ik niet, en die zijn nu allemaal afgehaakt' (kartrekker, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier).

Naast deze sociaal communicatieve vaardigheden blijkt het ook belangrijk te zijn dat initiatiefnemers en kartrekkers over organisatorische vaardigheden beschikken. Hier kunnen 1) ondernemersgeest en 2) oplossend vermogen onder worden geplaatst. Bij Afrikaanderwijkcoöperatie zijn het juist deze organisatorische vaardigheden waarvan gezegd wordt dat de bewoners van de lokale gemeenschap ze missen, waardoor het vinden van een geschikte leider lastig is. Hierdoor zou inbreng van een externe partij wenselijk en noodzakelijk zijn. Ook verwacht men hier moeilijkheden wanneer de coöperatie overgedragen zou worden aan de burgers. Gebrek aan mensen met voldoende organisatorische vaardigheden wordt gewijd aan het lage opleidingsniveau en de hoge werkloosheidscijfers. In het dorp Esbeek en de buurt het Garenkokerskwartier wonen wel veel professionals en ondernemers die in hun werkveld de kans krijgen om deze vaardigheden te ontwikkelen.

De eerste organisatorische competentie die van belang is voor een leider, is de ondernemersgeest. De initiatiefnemer en de kartrekkers moeten vanuit de maatschappij kansen

kunnen zien en dat weten te vertalen naar een initiatief. Er dient dus een stip aan de horizon gezet te kunnen worden. Dat deze stip aan de horizon belangrijk wordt gevonden komt naar voren in het volgende citaat:

‘.. het feit dat er een aantal goede mensen[zijn] die gewoon weten dat met alleen zo’n gebouw kopen je er niet komt. Mensen hadden hier in geïnvesteerd, sommige 4000-5000 euro, vanuit hun eigen spaarcentjes in dit gebouw. Dus er wordt wel een verwachting neergelegd van het moet niet zo zijn dat over 5 jaar mijn geld weg is. Hoe meer hier gedronken wordt, hoe meer de investeringen waard worden’ (kartrekker, coöperatie Esbeek).

De mate waarin dit alles is gelukt bij de drie coöperaties, wordt besproken in paragraaf 4.2.1 ‘visie en effectiviteit’.

Verder bleek het probleemoplossend vermogen een belangrijke organisatorische vaardigheid te zijn voor de leiders van een coöperatie. Alle respondenten vertelden over tegenslagen en dat een trekker daar tegen moet kunnen. Deze moet dan flexibel genoeg zijn om een andere weg te vinden om het doel te bereiken. Een medewerker van Vestia gaf hierbij het volgende voorbeeld betreffende de kartrekkers van Afrikaanderwijkcoöperatie:

‘En ze willen eigenlijk dat het werk wat in de wijk is door bewoners van de wijk wordt gedaan, waardoor het geld in de wijk blijft. Ze hebben in eerste instantie aan ons gevraagd van zou het voor het onderhoud kunnen. Dat zit zo verweven in functies, processen, efficiëntie, dat besteed je niet zomaar uit. Maar toen kwamen ze met het idee van de schoonmaak. Toen dachten we, nou dat zouden we wel als pilot kunnen proberen’ (Medewerker Vestia, Afrikaanderwijkcoöperatie).

Voor dit probleemoplossend vermogen is het doorzettingsvermogen van de leiders ook een belangrijke competentie. Alles kost veel energie en tijd. Daar moet een initiatiefnemer of kartrekker tegen kunnen. Een medewerker van Stichting DOEN vertelde dat het hun ervaring is dat het organiseren van zaken bij een burgerinitiatief altijd twee keer zo lang duurt dan de betrokkenen zelf schatten. Dit geldt zeker wanneer de coöperatie bij het bereiken van zijn doelen afhankelijk is van externe partijen, bij wie het opbouwen van vertrouwen meer tijd kost.

Naast deze vaardigheden blijken ook lokale kennis en inhoudelijke kennis competenties te zijn die van belang zouden zijn voor een leider van een coöperatie.

Lokale kennis wordt door alle respondenten essentieel gevonden voor een kartrekkende of initiatief nemende rol. Hierbij wordt ten eerste gerefereerd naar politiek kapitaal, wat inhoudt dat leiders een lokaal netwerk dienen te hebben, met ingangen bij verschillende instanties. Ten tweede verwijst het naar het feit dat een leider feeling dient te hebben met de behoefte van de lokale bevolking. Hetzelfde geldt voor de manier waarop zaken georganiseerd dienen te worden, ook hier dient de bevolking zich prettig bij te voelen. Het belang van deze lokale kennis voor initiatiefnemers en kartrekkers, geldt zowel voor de leiders die woonachtig zijn in de lokale omgeving (coöperatie Esbeek en coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier) als voor de externe leiders van Afrikaanderwijkcoöperatie. Immers:

‘Geen wijk is hetzelfde en een blauwdruk is dus niet gewenst’ (initiatiefnemer, Afrikaanderwijkcoöperatie).

Bij coöperatie Esbeek is opvallend dat verschillende respondenten aangeven dat het, vanwege deze lokale kennis, belangrijk is dat de kartrekkers en initiatiefnemers (voor een langere tijd) woonachtig zijn in het dorp, zodat ze in het dorp verweven zijn. Betrokkenen rondom wijkcoöperatie Afrikaanderwijk en een medewerker van Stichting DOEN stellen dat dit niet noodzakelijk is. Wanneer er niet genoeg organisatorische vaardigheden of inhoudelijke kennis in de bevolking beschikbaar is,

kan een externe de rol van initiatiefnemer of kartrekker vervullen, mits er voldoende tijd en aandacht wordt besteed aan het ontwikkelen van die lokale kennis. In Afrikaanderwijk is dit volgens alle respondenten gebeurd. Zo vertelde de medewerker van Stichting DOEN over de kartrekkers van Afrikaanderwijkcoöperatie:

'Wat ik heel goed vind is dat ze echt die wijk tot op de bot kennen. Tot in de haarvaten. Het is niet zomaar van we gaan iets doen in een achterstandswijk. Die projecten heb je ook' (medewerker, Stichting DOEN).

Naast deze lokale kennis werd gedurende de interviews over het belang van inhoudelijke kennis voor de initiatiefnemers en kartrekkers gesproken. Deze competentie lijkt minder belangrijk te zijn voor een leider van een coöperatie. Echter, wel kwamen hierbij tegenstrijdige antwoorden naar voren. Enerzijds gaven enkele initiatiefnemers en kartrekkers aan dat inhoudelijke kennis niet noodzakelijk is. Zo vertelde de initiatiefnemer van coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier:

'Alle technische dingen kun je wel inhuren en vragen. Het gaat echt om de softte competenties <hiermee wordt verwezen naar sociaal communicatieve vaardigheden en lokale kennis> die heel belangrijk zijn voor de buurtcoöperaties' (Initiatiefnemer, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier).

Dit wordt ook bevestigd door het feit dat de kartrekkers van Afrikaanderwijkcoöperatie die van het eerste uur betrokken zijn bij het initiatief, vanwege een verschuivende focus van het initiatief, niet altijd over de inhoudelijke kennis beschikken van de onderwerpen waar ze mee bezig zijn. Waar het in eerste instantie echt een cultuur- en kunstenaarsinitiatief was, zijn ze nu actief in meerdere sectoren om de lokale economie van de Afrikaanderwijk te stimuleren. Hier blijken de organisatorische vaardigheden de belangrijkste meerwaarde van een leider te zijn.

'Mijn kwaliteiten zitten erin om zoiets op te zetten en mensen erbij te zoeken om het uit te voeren. In uitvoerende zin.. ik kan niet koken, ik kan niet naaien. Ik kan heel weinig' (kartrekker, Afrikaanderwijkcoöperatie).

Anderzijds zijn op, een enkele uitzondering na, alle kartrekkers van de drie coöperaties mede vanwege hun inhoudelijke kennis van een onderwerp dat van belang zou zijn voor de coöperatie geselecteerd als kartrekkers. Daarnaast kan het ook gaan om kennis betreffende pr of juridische zaken. Dit wijst er op dat inhoudelijke kennis toch belangrijk wordt gevonden. Dat kennis over duurzame energie voor een kartrekker van coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier een aanjager was komt in het volgende citaat naar voren:

'Ze nodigde toen vervolgens allemaal mensen uit en ja die mensen kennen weer andere mensen, dus op een of andere manier haakte ik ook aan bij het initiatief. Mijn professie is duurzame energie. Dus ze vroegen aan mij, heb je energie ideeën voor de wijk' (kartrekker, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier).

4.2.3. VISIE EN EFFICIËNTIE VAN DE COÖPERATIE

Het bepalen van een visie en het bewerkstelligen van resultaten blijken vanuit dit onderzoek belangrijke factoren voor de coöperatie te zijn. Waar het opstellen van de visie vooral belangrijk blijkt te zijn voor het bewerkstelligen van betrokkenheid van individuen en voor het stimuleren van de samenwerking tussen de individuen, blijkt het behalen van efficiëntie belangrijk voor het behouden van deze betrokkenheid.

BREED GEDRAGEN VISIE

Het bepalen en creëren van een visie blijkt een essentiële stap voor de coöperatie. Deze visie moet breed gedragen zijn door de bevolking. Ten eerste wordt dit belangrijk gevonden, omdat een coöperatie volgens de respondenten een organisatie voor de buurt, wijk of het dorp dient te zijn en daardoor zoveel mogelijk mensen profijt moeten kunnen hebben van de coöperatie. Ten tweede zou het belangrijk zijn, doordat een groter ledenbestand in veel gevallen er toe kan leiden dat er meer voordelen behaald kunnen worden op de diensten en producten die geleverd worden door de coöperatie. Om dit breed gedragen doel te realiseren zou de visie breed geformuleerd moeten zijn zodat veel personen, ongeacht leeftijd of etniciteit, er iets er uit kunnen halen wat hun motivatie prikkelt. Echter, hieronder dienen wel concrete subdoelen geformuleerd te worden, omdat doelen anders te weinig aantrekkelijk zijn, doordat het persoonlijk gewin niet duidelijk genoeg naar voren komt en het doel tevens onbereikbaar wordt geacht. De initiatiefnemer van coöperatie Esbeek vertelde hierover:

'Je moet het in een halve zin kunnen uitleggen. Als je zeg maar vijf minuten nodig hebt om uit te leggen hoe het zit, dan werkt het niet' (initiatiefnemer, coöperatie Esbeek).

Bij Afrikaanderwijkcoöperatie is het bij het formuleren van dit breed gedragen doel vooral belangrijk dat gezocht wordt naar de gemeenschappelijke noemer tussen verschillende etnische bevolkingsgroepen en verenigingen. Per (etnische) groep worden al activiteiten georganiseerd, maar voor de gehele wijk gebeurt er weinig, doordat er tussen de verschillende groepen weinig sociale cohesie is. Om toch verschillende groepen te betrekken is het goed de algemene noemer tussen die groepen te zoeken en daar de winst voor een individuele groep in te vinden en te benadrukken. Alle groepen moeten zich kunnen identificeren met de coöperatie. Dat dit geen makkelijke opgave is komt in het volgende citaat naar voren:

'Wat je eigenlijk niet moet doen is dat je per groep de benadering gaat zoeken. Je zou hier makkelijk in kunnen vervallen, omdat je denkt van je moet toch eigenlijk die vertrouwensband en zichtbaarheid creëren. Maar dan krijg je onderling weer heel veel gedoe. ...dat is toch wel zo'n mechanisme in zo'n wijk met verschillende culturen die eigenlijk niet samen kunnen komen' (kartrekker, Afrikaanderwijkcoöperatie).

In het dorp Esbeek en de buurt het Garenkokerskwartier woont een homogener bevolking met veel autochtone hoogopgeleide mensen. In het zoeken naar de gemeenschappelijke noemer speelt etniciteit dus geen rol. Hier draait het meer om het overbruggen van leeftijdsverschillen.

'Daarom hebben we dus voor deze formule gekozen. Hier <de woonkamer> voelen ouderen zich thuis, dat is hun plaats. ...Die oude mensen willen ook gewoon tegen een gereduceerd tarief de koffie kunnen drinken...maar een jongere wil in een café, gewoon een kroeg zitten. Daarom is er ook gekozen voor een uitbater in het andere gedeelte' (initiatiefnemer, coöperatie Esbeek).

Om deze breed gedragen visie te bewerkstelligen, is het erg belangrijk dat het bij de wijk, buurt of het dorp past. Er moet genoeg draagvlak onder de bewoners zijn en hiervoor moeten mensen het belang van de coöperatie zien en voelen. De competentie 'lokale kennis' van de leider is hierbij erg belangrijk.

'Je kunt niet zomaar appels gaan verkopen in een wijk waar ze alleen peren lusten bijvoorbeeld om een gek voorbeeld te geven' (kartrekker, Afrikaanderwijkcoöperatie).

Aangezien het doel dus bij de gemeenschap moet passen, wordt het belangrijk gevonden dat er voldoende tijd genomen wordt om deze behoefte te onderzoeken. Dit is bij alle drie de coöperaties dan ook gebeurd. Bij coöperatie Esbeek en coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier duurde deze fase zes maanden en bij Afrikaanderwijkcoöperatie zes jaar. Het grote verschil hiertussen heeft te maken met het feit dat Afrikaandercoöperatie door een externe organisatie is geïnitieerd, waarvan de medewerkers de wijk nog moesten leren kennen en tevens het vertrouwen van verschillende partijen in de wijk nog gewonnen moest worden. Van dit laatste is het volgende voorbeeld gegeven:

'Bijvoorbeeld toen we op de markt bezig waren, toen we daar kwamen hadden al die marktmensen zo iets van ach weer zo'n meisje dat zo'n project komt doen en over twee weken zien we je niet meer... Als je serieus genomen wilt worden kun je het niet maken om dan om 9 uur te komen en alleen als het goed weer is. Dan moet je ook gewoon het spel spelen volgens hun regels zegmaar' (kartrekker, Afrikaanderwijkcoöperatie).

Bij coöperatie Esbeek en coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier hebben ze de behoefte van de bevolking voornamelijk onderzocht met behulp van enquêtes en gesprekken met kartrekkers. Bij coöperatie Afrikaanderwijk deden ze dit vooral door veel te praten en door zelf ervaringen op te doen in de wijk.

Bij de ene coöperatie is dit doel meer zichtbaar en urgent dan bij de ander. Deze urgentie lijkt stimulerend te werken voor een coöperatie, mits de bevolking over voldoende capaciteiten beschikt (competenties en in basisbehoeften kan voorzien, zie paragraaf 4.1.3).

In Esbeek, een dorp met een bevolking met benodigde competenties, was de urgentie rondom het onderwerp voelbaar. Men had bij omliggende dorpen al gezien wat er kan gebeuren als het café vervangen wordt door een wok restaurant. Men had hierdoor het gevoel dat hun leefwereld werd bedreigd. Deze angst was dus al een bindende factor en betrokkenheid bij de coöperatie. Mede vanwege deze urgentie bleken er snel mensen met voldoende capaciteiten gemobiliseerd te kunnen voor een kartrekkende rol of voor uitvoerende taken.

In Afrikaanderwijk is de urgentie ook aanwezig. De directe levenskwaliteit van de mensen wordt verstoord door de lage levensstandaard en de hoge werkloosheid. Het gemeenschappelijk doel 'stimuleren van de lokale economie' wordt dus gedragen. Echter, eerder bleek al dat de individuen competenties, tijd en geld te kort komen (zie paragraaf 4.1.3) om daadwerkelijk actief te worden in een dergelijk initiatief. Urgentie blijkt hier dus niet per se te leiden tot een oprichting van een burgercoöperatie. Externe kartrekkers zijn hiervoor nodig.

In het Garenkokerskwartier was de behoefte en urgentie minder aanwezig om als burgers een onderwerp aan te pakken. Dit blijkt uit onderstaande citaten:

'In het begin dan zag je ook de reactie van mensen in de wijk van problemen hier? Ik zou het niet weten... Het is toch allemaal goed geregeld?' (kartrekker, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier).

'Wat je nu doet is vooral iets waarvan je zelf gelooft dat het iets belangrijks toe voegt aan de vitaliteit van de wijk. Maar zonder dat zou die wijk prima blijven functioneren en zou niemand het eigenlijk echt missen' (kartrekker, Duurzaam Garenkokerskwartier).

Het doel is hier dan ook heel idealistisch en analytisch ingestoken. Echter, het gevolg van de lagere urgentie is dat coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier meer moeite heeft met mobiliseren van actieve betrokkenheid van leden. Zij vinden toch vaak andere bezigheden belangrijker.

Naast het formuleren van een breed gedragen visie blijkt het voor het bestendigen van de betrokkenheid van individuen belangrijk dat er succesverhalen voor leden worden gerealiseerd. Bij de factor 'motivatie' (zie paragraaf 4.1.1), kwam al naar voren dat het behalen van resultaten rondom gestelde doelen een belangrijke positieve feedback is op de betrokkenheid van een individu. Op organisatorisch vlak is het hierdoor belangrijk dat er, zowel in de beginfase als in latere stadia, succesverhalen voor leden worden bewerkstelligd. Individuen krijgen en behouden zo het geloof dat de samenwerking daadwerkelijk iets kan bewerkstelligen in de leefomgeving van de mensen. Tevens blijkt het creëren van succesverhalen voor coöperaties belangrijk voor het opbouwen en bestendigen van het vertrouwen van externe partijen.

'Als organisaties stil staan dan is het achteruitgang. Dat geldt ook voor dit dorp. Je moet er op een of andere manier voor zorgen dat er voortdurende beweging blijft' (initiatiefnemer, coöperatie Esbeek).

Bij de realisatie van de eerste projecten zijn bij de drie onderzochte coöperaties twee strategieën te ontdekken: 1) het binnenhalen van laaghangend fruit en 2) het meteen realiseren van een groot en verder gelegen project. Bij coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier en Afrikaanderwijkcoöperatie is voor de eerste strategie gekozen. Deze keuze is gemaakt, omdat het door hen belangrijk werd gevonden dat er snel resultaten geboekt werden, om daarmee de coöperatie onder de aandacht van de gemeenschap en externe partijen te brengen. De realisatie van deze eerste projecten zou vertrouwen bij burgers en andere partijen opbouwen, waarna vervolgens grotere projecten aangepakt zouden kunnen worden. Zeker bij Afrikaanderwijkcoöperatie blijkt het winnen van vertrouwen van externe partijen belangrijk, doordat zij van hen opdrachten moeten krijgen. De coöperatie moet tonen dat de kwaliteit van partijen die nu de diensten leveren geëvenaard kan worden. Hierbij is geduld gewenst, aangezien externe partijen gereserveerd blijken in het uitgeven van opdrachten. Dit komt in onderstaand citaat naar voren:

'Intern wordt er door de mensen ... wel positief gereageerd. Maar dat wil nog niet altijd zeggen dat het ook gebeurt. Die afweging wordt ook heel zakelijk genomen' (medewerker, Vestia).

Het gevaar van deze strategie waarbij eerst makkelijkere projecten worden aangepakt, is dat het te lang kan duren voordat grotere zaken worden gerealiseerd, waardoor de aandacht kan verslappen. Het volgende citaat illustreert dit:

'Misschien moeten we niet meteen met de zorg beginnen, want dat is heel zwaar. We beginnen gewoon met iets heel leuk, gewoon lekker samen komen en dat is die buurtsoep. En dat is echt de opmaat om meer te doen met die zorg. En dat zie je nu ook, een aantal mensen heeft op eens ander werk, krijgt ander vrijwilligerswerk, dus dat ligt een beetje op zijn gat' (initiatiefnemer, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier).

Bij coöperatie Esbeek is gekozen voor de tweede strategie: het meteen realiseren van een groot en verder gelegen project, namelijk de aankoop van een café en het bouwen van starterswoningen met behulp van Collectief Particulier Opdrachtgeverschap (CPO). Doordat meteen voor deze projecten is gekozen, kregen mensen direct het geloof dat de samenwerking in de coöperatie daadwerkelijk de leefbaarheid kan verbeteren, wat de onderlinge trots versterkte. Tevens leidde het er toe dat meer mensen actief betrokken wilden zijn bij de coöperatie.

'In het begin zeiden mensen we kunnen dit niet doen en toen merkten mensen dat het kon, want een paar maanden later waren we eigenaar van het pand en daar zit natuurlijk wel het omslagpunt en het grappig is dat we nu, nu we met de kerk bezig zijn, ze daar niet meer over beginnen. Niemand zegt dat lukt niet, maar iedereen zegt van hoe gaat we het doen? Dat is een hele andere mindset' (initiatiefnemer, coöperatie Esbeek).

Een kanttekening die bij deze strategie gezet kan worden, is dat de aard van de opgave het wel toe moet laten om meteen een verder gelegen en groot project aan te pakken. Zo is Afrikaanderwijkcoöperatie, bij de realisatie van projecten, sterk afhankelijk van de medewerking van andere partijen, welke, zoals gezegd, vaak terughoudend zijn in het uitvoeren van opdrachten.

Ongeacht de gekozen strategie is het bij de realisatie van deze eerste projecten, maar ook bij latere projecten, belangrijk dat een hoge kwaliteit behaald wordt. Wanneer dit niet gebeurt, zullen interne en externe betrokkenheid afnemen.

Voor leden van een coöperatie (interne betrokkenheid) blijkt de kwaliteit van de diensten belangrijk te zijn 1) bij de keuze om wel of niet een actieve bijdrage te leveren en 2) en bij de keuze om wel of niet een dienst of product van de coöperatie af te nemen.

Ten eerste komt bij alle coöperaties naar voren dat men best bereid is om mee te helpen aan de activiteiten van de coöperatie, mits ze het gevoel hebben dat het geheel kwalitatief goed wordt. Zoals in het volgende citaat naar voren komt, is dat de reden dat bij de verbouwing van het café door de coöperatie Esbeek de keuze is gemaakt om een binnenhuisarchitect in te schakelen.

'Het is drie keer verbouwd en dat hebben we met een binnenhuisarchitect gedaan... als je dingen doet moet je het goede dingen doen...Dat mensen later aan iedereen kunnen laten zien van wauw dit is fantastisch, ja dat werkt. Het is eigenlijk de hele formule hier in Esbeek, trots organiseren' (kartrekker coöperatie Esbeek).

Dat de kwaliteit goed dient te zijn om medewerking van leden te krijgen, geldt voor iedereen, ongeacht inkomen. Er wordt wel eens gedacht dat het al mooi is als er voor armere mensen werk wordt geregeld. Echter, voor hen is het net zo belangrijk als voor anderen dat ze ergens aan mogen werken waar ze trots van worden. Volgens een medewerker van Stichting DOEN is het dan ook mooi dat het naaiatelier van Afrikaanderwijkcoöperatie een opdracht van Jean Paul Gautier heeft binnen weten te slepen.

Als tweede dient de kwaliteit van de diensten, die de coöperatie aanbiedt, hoog te zijn om leden daadwerkelijk te verleiden tot een aankoop. Hierbij is het belangrijk dat het daadwerkelijk persoonlijk gewin oplevert (zie paragraaf 4.1.1). Voor bewoners en ondernemers van de Afrikaanderwijk blijkt dit belangrijk, aangezien zij pas uit hun veilige haven stappen wanneer ze zeker weten dat ze er niet slechter van worden. Bij coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier blijkt dit belangrijk, doordat de bewoners over voldoende vaardigheden beschikken om zaken zelf op te pakken mocht dat nodig te zijn.

'Ook met die zonnepanelen ik heb me ook ingeschreven van ik wil wel mee doen en uiteindelijk heb ik het niet gedaan... Je zit vast aan Greenchoice en zolang de zonnepanelen op je dak zitten moet ik dus bij Greenchoice blijven. En je weet niet wat Greenchoice doet met de prijzen dat vind ik link... Ook kon ik het zelf goedkoper regelen. Dat heb ik van nog twee andere mensen gehoord' (kartrekker, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier).

Toch komt in een gesprek met een lid van deze coöperatie ook naar voren dat de coöperatie als geheel hierdoor niet meteen een stempel 'oninteressant' krijgt:

'Wij gunnen de coöperatie de tijd zich te ontwikkelen en te bewijzen' (lid, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier).

Voor externe betrokkenheid blijkt de kwaliteit van een dienst belangrijk te zijn, wanneer getracht wordt mee te bieden op een dienst van een externe partij, zoals bij Afrikaanderwijkcoöperatie wordt geprobeerd. Een medewerker van Vestia vertelde dat een mooi plan alleen niet genoeg is. De kwaliteit van een dienst moet gewaarborgd worden, anders zal de samenwerking geen succes worden.

Bij het behalen van deze resultaten blijkt het ook belangrijk gevonden te worden dat de successen gevierd worden. Dit dient zowel intern, via de open communicatiestructuur (zie paragraaf 4.2.1.), als extern te gebeuren. Externe publiciteit ten eerste de interne trots voor de successen en de coöperatie versterken. Dit komt vooral bij coöperatie Esbeek naar voren, doordat coöperatie Esbeek een van de eerdere coöperaties in Nederland was en de Nederlandse pers vermeldde dat de burgers in het dorp konden bewerkstelligen.

Ten tweede kan externe publiciteit rondom de successen voor nieuwe samenwerkingspartners zorgen. Dit volgens de gedachte:

'Als mensen jou kunnen vinden, als zij iets nodig hebben en als jij dan weer iets nodig hebt kun je hun ook weer terug vinden. Netwerk pur sang' (kartrekker, coöperatie Esbeek).

De communicatiemiddelen die de drie coöperaties voor deze externe publiciteit gebruiken zijn LinkedIn en het onderhouden van een website. Verder doen ze mee aan onderzoeken en blijkt het persoonlijk netwerk van initiatiefnemers en kartrekkers belangrijk voor de externe communicatie. Bij Afrikaanderwijk is dit persoonlijk netwerk ook een wens voor het toekomstige bestuur:

'Ik denk wel dat we altijd een bestuur willen hebben dat echt landelijk kan opereren. Dat een netwerk heeft' (kartrekker, Afrikaanderwijkcoöperatie).

4.2.4. AUTONOMIE VAN DE COÖPERATIE TEN OPZICHTE VAN ANDERE PARTIJEN

Het belang van de factor 'autonomie ten opzichte van andere partijen' komt minder eenduidig naar voren dan de andere factoren. Samengevat stellen alle coöperaties dat het belangrijk is dat ze de bevoegdheid hebben om zelf, zonder voorwaarden van externe partijen, beslissingen kunnen en mogen nemen over het wat en hoe (bestuurlijke autonomie) en waar en wanneer (vaste toegang tot een gebouw). Echter, op volledige autonomie zitten coöperaties niet te wachten. Bij alle coöperaties blijkt financiële ondersteuning wenselijk en noodzakelijk geacht.

BESTUURLIJKE AUTONOMIE: HET WAT EN HOE

Uit dit onderzoek komt naar voren dat bestuurlijke autonomie wenselijk wordt gevonden. Wanneer een coöperatie zelf beslissingen mag maken en een koers mag varen zonder voorwaarden van externe partijen, zou het draagvlak groter zijn en de trots vergroten. Bij een nadrukkelijke betrokkenheid van een externe partij blijkt er snel wantrouwen ten opzichte van de externe partij te zijn. Bij het bespreken van deze resultaten wordt onderscheid gemaakt tussen de coöperaties met kartrekkers van de lokale omgeving (respectievelijk coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier en coöperatie Esbeek) en de coöperatie met de kartrekkers van buiten de lokale omgeving (coöperatie Afrikaanderwijk).

Bij de coöperaties Esbeek en Duurzaam Garenkokerskwartier werd bestuurlijke autonomie zeker in het begin erg belangrijk gevonden. Bij coöperatie Esbeek komt dit door een wantrouwen van de burgers ten opzichte van andere partijen (vooral de gemeente). Zoals onderstaand citaat duidelijk maakt heerste er een stemming dat de gemeente niets voor een kleine kern als Esbeek deed.

'De grote kernen hadden de voorzieningen als voetbalvelden, zwembaden noem maar op. De kleine dopen kregen niets. Zo was dat in de beleving. En er heerste dus een stemming van de gemeente is niets en kan niets enzovoort' (initiatiefnemer, coöperatie Esbeek).

Het feit dat de burgers het dus graag zelf wilden doen en weinig vertrouwen hadden in de gemeente, heeft er toe geleid dat ze echt met alleen geld van de burgers het café hebben opgekocht, ze zelf kijken waar in het dorp behoefte aan is en ze hier zelf een plan voor maken. Bij coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier had deze behoefte naar bestuurlijke autonomie in het begin vooral te maken met de wil om zelf te willen pionieren en te ontdekken wat wel en niet werkt, zonder bemoeienis van externen. In beide coöperaties bestaat het bestuur dan ook uit mensen van de lokale omgeving en in het bestuur wordt samen met de leden de belangrijkste beslissingen over projecten genomen (zie paragraaf 4.2.2). Echter, naar mate de coöperatie verder onderweg is en de eerste projecten aangepakt gaan worden, blijkt samenwerking met externe partijen door beide coöperaties wel wenselijk gevonden. Toch zit er wel een grens aan deze samenwerking. Zo dient het gezicht van een activiteit wel een bewoner te zijn en dienen rollen goed afgekaderd te worden. Bij coöperatie Esbeek is dit het geval en behouden burgers het gevoel dat het 'hun' project en hun coöperatie is en ze zelf de belangrijkste beslissingen mogen nemen. Bij coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier lijkt deze bestuurlijke autonomie of gevoel van bestuurlijke autonomie in gevaar te komen.

Ten eerste komt dit doordat de initiatiefnemer meerdere petten op heeft. Hij zit in het bestuur van de coöperatie, is eigenaar van het gebouw en de organisatie het Seinwezen en zijn communicatiebureau is ook gevestigd in dit gebouw. Toch zijn dit alle drie wel verschillende organisaties. Dit levert soms verwarring op. Zeker de organisatie het Seinwezen en Buurtcoöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier worden vaak als hetzelfde gezien, waardoor motieven achter door de initiatiefnemer genomen besluiten in twijfel worden getrokken door de leden. Een voorbeeld hiervan werd gegeven door een kartrekker van deze coöperatie:

'Ook bij die stamtafel gebruiken we dit gebouw en dan kun je hier bier, wijn en limonade bestellen, maar het geld hiervan gaat niet naar de coöperatie maar naar het Seinwezen. En dat vinden ze dus niet terecht ...Dan is het op een gegeven moment van [naam eigenaar Seinwezen] wil alleen maar geld verdienen' (kartrekker, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier).

Ten tweede staat de bestuurlijke autonomie van coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier onder druk, doordat getracht wordt taken van de coöperatie over te dragen aan de Groene Mug (gemeente Haarlem). De gemeente zou daardoor meer macht krijgen. Zo wordt er gepraat over de mogelijkheid om als gemeente Haarlem de administratieve taken over te nemen van de coöperatie, om daarmee de duurzaamheid van een burgercoöperatie te versterken. Verder geeft onderstaand citaat ook weer dat de Groene Mug (gemeente Haarlem) zich ook op andere vlakken erg verantwoordelijk voelt voor het slagen van dergelijke coöperaties

‘Wat [naam kartrekker coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier] niet wil als voorzitter, is eindeloos de administratie enzo blijven doen, zaaltjes regelen, bonnetjes declareren, dat willen we niet. Dat snap ik. Dus WIJ hebben de taak om ervoor te zorgen dat er voldoende coöperaties zijn’ (medewerker Groene Mug, gemeente Haarlem, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier).

Volgens verschillende respondenten van andere coöperaties schuilt hier het gevaar in dat de gemeente zo het initiatief ongewild over kan nemen, waardoor burgers het gevoel zouden verliezen de het een organisatie van hen zelf is. Dit kan er toe leiden dat energie verdwijnt. Hier zijn echter nog geen aanwijzingen voor gevonden bij de coöperatie. De meeste spanning rondom de bestuurlijke autonomie bij leden zit bij de verschillende rollen van de initiatiefnemer van de coöperatie.

Bij coöperatie Afrikaanderwijk hebben de burgers en ondernemers van de Afrikaanderwijk daarentegen (nog) geen bestuurlijke autonomie. Oud medewerkers van stichting Freehouse en andere externe kartrekkers spelen nu nog de grootste rol in de coöperatie. Vanwege het feit dat niet de partijen uit de buurt, maar externe partijen nu nog de grootste macht hebben, kan getwijfeld worden of de coöperatie wel voldoet aan de definitie van een wijkcoöperatie die opgesteld is in het theoretisch kader (zie paragraaf 2.3.1). Echter, verzelfstandiging is wel een doel. Ook bij deze coöperatie bestaat er argwaan van de burgers ten opzichte van de externe partij. Hierdoor dient er meer moeite genomen te worden om de lokale partijen te overtuigen van hun goede bedoelingen. Dit blijkt uit onderstaand citaat:

‘Je bent lang bezig met het winnen van vertrouwen. Wij hebben dat nog steeds niet. We zijn al wel jaren actief’ (kartrekker Afrikaanderwijkcoöperatie).

Ook eventuele externe samenwerkingspartners blijken iets gereserveerde te zijn wanneer het een externe partij het initiatief leidt in plaats van burgers. Dit blijkt uit het volgende citaat, afkomstig van het gesprek met een medewerker van Vestia:

‘Ja het is ook anders als burgers naar je toe komen voor zo’n werkproject. Nu komt het toch vanuit een organisatie. Dan vraag je je ook af wat er voor hun inzit’ (medewerker Vestia, Afrikaanderwijkcoöperatie).

De coöperatie zelf is wel bestuurlijk autonoom. Ze ontwikkelen zelf in het bestuur en vanuit de leden projecten. Ze krijgen hierbij nog geen ondersteuning van de gemeente. Dit komt mede doordat de gemeente net een reorganisatie heeft gehad en hierdoor nog niet heeft vastgesteld of en hoe ze Afrikaandercoöperatie gaan ondersteunen.

De conclusie die uit deze verhalen getrokken kan worden is dat bestuurlijke autonomie betreffende de onderwerpen die opgepakt worden door de coöperatie, belangrijk is voor de onderlinge trots van leden en het draagvlak voor de coöperatie. Verder is, wanneer toch een externe partij nauw betrokken is bij de coöperatie, afkadering van de rollen erg belangrijk om verwarring en onderhuidse irritaties te voorkomen.

Wel ondersteuning van externe partijen.

In het bovenstaande stuk kwam al naar voren dat coöperaties graag zelf beslissen nemen over welke projecten er opgepakt dienen te worden en hoe deze projecten eruit dienen te zien, maar betrokkenheid van externe partijen wel waardevol wordt geacht wanneer de kwaliteit van de diensten ermee kan verbeteren of lasten van de kartrekkers verminderd kunnen worden. De samenwerking ontstaat vaak vanuit wederzijdse voordelen. Bestuurlijk en organisatorisch gezien

kunnen voor de coöperatie voordelen vooral gevonden worden in de beschikbaarheid van expertise, vaardigheden en voorzieningen van externe partijen. Voor externe partijen hebben de voordelen van de samenwerking met de coöperatie vooral te maken met het behalen van gestelde doelstellingen.

De mate waarin er gebruik wordt gemaakt van de hulp van externe partijen, verschilt per coöperatie. Bij coöperatie Esbeek wordt alleen hulp gevraagd bij sterk ondersteunende activiteiten zoals het uitvoeren van een haalbaarheidsonderzoek voor de transformatie van de kerk of het lenen van dranghekken van de gemeente. Bij coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier gaat de ondersteuning verder. Eerder is al gerefereerd naar het overnemen van taken door de gemeente Haarlem. Verder ondersteunen ook medewerkers van het communicatiebureau van de initiatiefnemer en van het Seinwezen de coöperatie. Bij Afrikaanderwijkcoöperatie is de ondersteuning van stichting Freehouse vanzelfsprekend heel groot aangezien het de kartrekkers van de coöperatie zijn. De ondersteunende functie van andere partijen, rondom bestuurlijke functies, is echter klein.

Opvallend is dat de ondersteunende functie van de externe partij vaak afhankelijk is van één persoon in beide organisaties. Toch kan er hoop geput worden uit coöperatie Esbeek. Deze bestaat al langer, waardoor de initiatiefnemers en kartrekkers een groter netwerk in het gemeentelijke apparaat hebben weten te bewerkstelligen.

VASTE TOEGANG TOT EEN GEBOUW: HET WAAR EN WANNEER

Naast het feit dat de coöperaties graag zelf willen beslissen welke projecten er op gepakt worden en hoe de projecten eruit horen te zien, blijkt het ook belangrijk gevonden te worden dat de coöperatie zelf kan bepalen waar en wanneer activiteiten georganiseerd worden. De vaste toegang tot een gebouw wordt hierbij belangrijk gevonden. Het is hierbij niet noodzakelijk dat het gebouw ook daadwerkelijk eigen bezit is.

Een vaste toegang tot een gebouw zou ervoor zorgen dat de coöperatie een vaste plek heeft waar activiteiten geregeld kunnen worden en waar mensen samen kunnen komen, zonder dat daar eisen van een eigenaar aan worden gesteld. De autonomie van een coöperatie wordt hiermee versterkt. Zo biedt een gebouw de ruimte voor moestuinbakken (coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier), een plek waar jonge taalkunstenaar kunnen optreden (coöperatie Afrikaanderwijk) en een plek waar ouderen kunnen samen komen of kunnen sporten (coöperatie Esbeek). Verder hebben mensen een plek waar ze naar toe kunnen gaan met ideeën. Hierdoor zou de vaste toegang tot een gebouw bevorderend werken.

Naast het feit dat bij vaste toegang tot een gebouw de bestuurlijke autonomie van een coöperatie wordt versterkt, kan het ook dienen als een bron van inkomsten voor de coöperatie. Bij zowel coöperatie Esbeek als bij Afrikaanderwijkcoöperatie, worden ruimtes van het gebouw verhuurd, waarbij de opbrengsten naar de coöperatie gaan.

De laatste reden waarom de vaste toegang tot een gebouw volgens respondenten bevorderend werkt voor een coöperatie, is dat het een bindende werking heeft, doordat het de coöperatie een gezicht geeft. De coöperatie wordt hierdoor tastbaarder voor de bewoners. Een kartrekker van coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier stelde:

'Ik heb wel het gevoel dat wij niet het succes zouden hebben wat we nu hebben als we niet een hele herkenbare plek hadden gehad. Als we alles uit huiskamers hadden gedaan' (kartrekker, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier).

Twee factoren zouden deze bindende factor van een gebouw kunnen versterken: 1) authenticiteit van het gebouw en 2) eigen bezit.

De beschikking over een gebouw met status en authenticiteit zou versterkend werken in de binding van mensen met de coöperatie. Een kartrekker van Afrikaanderwijkcoöperatie vertelde over de rol van het Gemaal (het gebouw waar ze in gevestigd zijn):

'Het gebouw heeft toch wel een bepaalde status. En dat is wel heel belangrijk. Ik denk dat als het gebouw niet zo'n status zou hebben gehad dan zou het veel moeilijker als embodiment hebben kunnen dienen over andere partijen' (kartrekker, Afrikaanderwijkcoöperatie).

Leden beamen ook dat een gebouw met status bindend kan werken. Zo vertelde een vrouw bij de buurtsoep van coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier dat ze het ook leuk vond om naar de coöperatie toe te gaan, omdat ze het gebouw zo mooi vindt en het er fijn zit.

De bindende werking van een vaste toegang tot een gebouw wordt tevens versterkt wanneer dit gebouw eigen bezit is van de coöperatie en haar leden. Het eigenaarschap versterkt de onderlinge trots en betrokkenheid. Onderstaand citaat illustreert dit:

'Vorig jaar met carnaval toen stond er een jongen, die van buitenaf kwam, tegen de bar te plassen. Die is echt bij zijn nekvel gegrepen en naar buiten getrapt. Om maar een voorbeeld te geven. Dit is van ons en dat ga je niet kapot maken' (kartrekker, coöperatie Esbeek).

Een ander voordeel van het hebben van een eigen gebouw is zekerheid. Je weet dat het gebouw bij de coöperatie hoort zolang de coöperatie daar behoefte aan heeft. De Afrikaanderwijkcoöperatie en coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier zijn voor hun gebouw afhankelijk van een andere partij en bij beiden is het gebruik van het gebouw in de toekomst onzeker. Zo vertelde de initiatiefnemer van coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier dat hij er alles aan zou doen om het Seinwezen deze functie te laten vervullen, maar dat er wel geld binnen moet komen. Wanneer dit niet het geval is zal hij misschien toch een ander concept moeten verzinnen, waar de coöperatie dan wellicht niet in past. In het gesprek met een medewerker van Vestia kwam naar voren dat ze te horen hadden gekregen dat ze het Gemaal, waar de Afrikaanderwijkcoöperatie in gevestigd is, misschien moeten verkopen.

Echter, het is natuurlijk de vraag of elke coöperatie in staat is een gebouw te kopen. Dit kan afhangen van het onderwerp. In Esbeek was het gebouw in eerste instantie de kern van het onderwerp waardoor burgers snel geld beschikbaar stelden aan de coöperatie. De vraag is of ze dit ook gedaan zouden hebben, wanneer ze niet een zodanig eigen belang hadden gehecht aan het gebouw. Ten tweede dienen leden van de coöperatie de beschikbaarheid over voldoende financiële middelen te hebben. Wanneer niet voldaan is aan deze twee factoren, zal het hebben van een vaste toegang tot een gebouw voldoende zijn.

FINANCIËLE AUTONOMIE: VERDIENMODEL

De laatste dimensie van autonomie die besproken wordt is financiële autonomie. Alle coöperaties krijgen nu nog geld van externe actoren en ook in de toekomst wordt door de meerderheid van de respondenten financiële autonomie niet wenselijk geacht. Men wil dus graag zelf beslissingen kunnen nemen over het wat, hoe, wanneer en waar, maar daarbij wel geld van andere partijen krijgen om zaken daadwerkelijk te realiseren. Totale financiële afhankelijkheid wordt echter ook niet

wenselijk geacht, waardoor alle drie coöperaties al methoden ontwikkeld hebben om als coöperatie zelf geld binnen te halen.

Niet financieel autonoom

Alle coöperaties krijgen dus (nog) geld van corporate actors. De meest genoemde geldschieters zijn overheid (provincie en gemeente) en publieke instellingen met sociale doelstellingen (onder andere Stichting DOEN). Betrokkenen geven aan dat ze dit geld nodig hebben om de startfase door te komen. Zo wordt gesteld dat het belangrijk is voor het opbouwen van een startkapitaal en voor het ontwikkelen van een verdienmodel. Bij coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier is gedurende de startfase tevens de initiatiefnemer door de gemeente betaald om de coöperatie verder te ontwikkelen en zijn verhaal te vertellen aan andere initiatieven. De meeste geldschieters krijgen geen zeggenschap in de coöperatie. Dit geldt zeker voor de geldschieters van coöperatie Esbeek en Afrikaanderwijkcoöperatie. Bij coöperatie Esbeek is veel geld afkomstig van wedstrijdgelde en subsidies. Hierbij geeft de gemeente duidelijk aan dat ze de coöperatie vertrouwen in hun handelen en daardoor ook de verantwoordelijkheid bij hun willen laten. Zo stelde een medewerker van gemeente Hilvarenbeek:

'Natuurlijk komt zo'n belangenorgaan hier van kunnen we geen subsidie krijgen voor het een of ander. Dan ga je daar wel heel nadrukkelijk naar kijken. Je ziet gewoon dat het <de coöperatie> meerwaarde heeft en dan wil je dat wel ondersteunen. En als je daar subsidie voor kan verlenen, tot zekere hoogte, dan hebben wij hier ook een college die er niet voor schroomt om dat te doen. Niet om het helemaal kostendekkend te maken. Zo dienen die subsidies soms ook om een soort waardering uit te spreken en te stimuleren.... Hierbij is het ook belangrijk om een stukje loslaten' (medewerker gemeente Hilvarenbeek, coöperatie Esbeek).

Bij Afrikaanderwijkcoöperatie komt een groot deel van het externe geld van Stichting DOEN, welke slechts enkele eisen aan de voorkant stellen om te selecteren welke projecten gelden krijgen en welke niet. In latere fasen hoeven initiatieven slecht jaarlijkse verslagen voor te leggen. Bij coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier lijkt de gemeente als geldschieter meer zeggenschap te krijgen. De eerder genoemde verwarrende relatie tussen het Seinwezen en coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier, heeft ook invloed op de financiële autonomie van de coöperatie. Zo had de coöperatie in de beginfase, met grote inzet van de initiatiefnemer, geld gekregen van stichting DOEN, maar is later het geld ook voor de organisatie en opbouwwerkzaamheden van het Seinwezen gebruikt. De initiatiefnemer van het Seinwezen vertelde hierover:

'Het was vooral een bonus voor mij. Daar ben ik ook heel erg blij mee, want dit moet ook draaien' (initiatiefnemer, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier).

Een merendeel van de respondenten van de drie coöperaties vindt dat de coöperaties ook in latere stadia financiële middelen moeten krijgen van externe partijen voor hun coöperatie. Een reden die hiervoor gegeven wordt is dat ontwikkelingstrajecten zoals het opleiden van koks in de wijkkeuken (Afrikaanderwijkcoöperatie) niet rendabel zijn, terwijl coöperaties wel moeten concurreren met andere bedrijven. Hierdoor zou het niet realistisch zijn om honderd procent rendabel te zijn. Verder wordt als argument gegeven dat de coöperatie zaken realiseert die ook voor de beleidsdoelstellingen van de overheid belangrijk zijn (genoemd door respondenten van coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier en coöperatie Esbeek). Daardoor zou het na hun inziens ook redelijk zijn als de overheid meebetaalt. Deze opvatting komt bijvoorbeeld naar voren in onderstaand citaat:

'Hoe je het ook went of keert, wat wij doen is eigenlijk wel erg toevallig wat de gemeente ook wil...nou dan ontkom je er niet aan dat coöperaties op het idee komen en zeggen van voor wat hoort wat' (kartrekker, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier).

Wel verdienenmodel

Ondanks het feit dat alle drie de coöperaties niet volledig financieel autonoom (willen) zijn, komt wel naar voren dat de coöperaties niet financieel afhankelijk willen zijn van externe partijen. Een veelvoorkomend argument hiervoor is dat ze bestuurlijk autonoom willen zijn en hierdoor geen eisen van geldschietters willen hebben. Verder wordt gesteld dat een coöperatie met een eigen verdienenmodel meer duurzaam is, zeker nu de overheid zo aan het bezuinigen is en daarbij ook de fondsen met sociale doeleinden worden gekort.

Verdienmodellen die nu door de coöperatie zijn ontwikkeld, zijn het heffen van een contributie (coöperatie duurzaam Garenkokerskwartier), het uitgeven van beleggingen onder de leden (coöperatie Esbeek) en het innen van een klein percentage van de opbrengst die verkregen is via diensten die (in)direct door de coöperatie geleverd worden (alle drie de coöperaties). Het onderstaand citaat toont een voorbeeld van een dergelijk verdienenmechanisme.

'Dus we hebben in totaal 10% korting <bij de levering van zonnepanelen>, waarvan 5% direct aan de leden is uitgekeerd en de andere 5% is naar de coöperatie gegaan om startkapitaal op te bouwen' (kartrekker, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier).

De meningen over hoe uitgebreid het verdienenmodel in de toekomst dient te zijn verschilt per coöperatie. Dit lijkt afhankelijk te zijn van de houding van de overheid ten opzichte van initiatieven en eerdere ervaring. De coöperatie Esbeek geniet erg veel vertrouwen van de gemeente en krijgt daarbij veel vrijheid. Zij geven dan ook aan dat ze een uitgebreid verdienenmodel niet noodzakelijk vinden, omdat ze niet bang zijn dat de subsidies of andere financiële inkomstbronnen op den duur zullen verdwijnen. Verder zien ze ook weinig noodzaak in het verkrijgen van financieel autonomie om de bestuurlijke autonomie te waarborgen. Bij Afrikaanderwijkcoöperatie streven ze juist naar een uitgebreid verdienenmodel, waarbij opdrachten van externe partijen voor opbrengsten moeten zorgen. Vanuit Stichting Freehouse en andere initiatieven in de wijk is al duidelijk geworden dat subsidies niet eindig zijn. Voor de duurzaamheid wordt het belangrijk gevonden dat een groot deel van de inkomsten in de toekomst zelf gegenereerd worden. Subsidies worden niet als vanzelfsprekend genomen.

'Sowieso is het nu bij iedereen dat als je nu aanklopt en men krijgt het idee dat je geld wil dan is het al heel graag van oer. Nou dus wat wij het liefste willen is opdrachten en dat ze dus geld uitgeven aan ons wat ze anders ook uitgeven' (kartrekker, Afrikaanderwijkcoöperatie).

Bij coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier is de wens uitgesproken om over vier jaar als coöperatie winstgevend te zijn en dus een goedwerkend verdienenmodel te hebben. Echter, tegelijkertijd is hier een tegenstrijdigheid in op te merken, doordat ook gevonden wordt dat de gemeente bepaalde lasten op zich dient nemen en de gemeente hier in mee lijkt te willen gaan, wat de financiële en bestuurlijke autonomie in de toekomst kan aantasten.

4.2.3. CONCLUSIE: ORGANISATORISCHE VOORWAARDEN

De organisatorische factoren die gedurende dit onderzoek naar voren kwamen als belangrijk voor het opstarten en vitaal houden van coöperaties, blijken voornamelijk van betekenis voor het kunnen voldoen aan de eerder genoemde factoren die nodig zijn om een individu te binden aan de coöperatie en om de samenwerking tussen de individuen gaande te houden. Het prikkelen van de motivatie, het creëren van trots en het genereren van positieve feedback staat hierbij cruciaal.

De organisatorische factoren die hierbij vooral belangrijk blijken te zijn, zijn het mensgerichte en democratische leiderschap en de daaraan gerelateerde platte organisatiestructuur. Er dienen weinig hiërarchische verschillen te zijn en de ideeën en wensen van leden dienen centraal te staan. Verder dienen beslissingen samen met de leden genomen te worden. Het mensgerichte leiderschap dient ervoor te zorgen dat de leden gemotiveerd worden, doordat het gevoel dat de betrokkenheid en aanwezigheid gewaardeerd wordt (positieve feedback) versterkt kan worden.

Daarnaast bleek de factor 'visie en effectiviteit' belangrijk om de motivatie van leden aan te wakkeren en te bestendigen. Bij een visie is het belangrijk dat deze past bij de behoefte van de lokale gemeenschap en men er een verwacht persoonlijk gewin uit kan halen. Iets waarvan in de vorige paragraaf al is gesteld dat dit erg belangrijk was voor het creëren van betrokkenheid van leden. Het behalen van succesfactoren dient dit persoonlijk gewin te bestendigen en de onderlinge trots te versterken. Het dient er dus voor te zorgen dat een individu de meerwaarde van de samenwerking in blijft zien.

Bij de factor autonomie blijkt onderscheid gemaakt te moeten worden tussen bestuurlijke autonomie en financiële autonomie. De bestuurlijke autonomie wordt wel belangrijk gevonden door de betrokkenen van de coöperaties. Men wil tot op zekere hoogte zelf beslissen wat er gebeurt, hoe dat de projecten worden uitgevoerd en waar en wanneer de projecten plaatsvinden. Echter, financiële autonomie wordt door buurt-, wijk- en dorpscoöperaties niet wenselijk gevonden of haalbaar geacht. Men wil dus zelf kunnen beslissen wat er met het geld van andere instanties gedaan wordt.

HOOFDSTUK 5. CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN

In dit hoofdstuk zal aan de hand van de in dit onderzoek gepresenteerde bevindingen, een antwoord geformuleerd worden op de centrale onderzoeksvraag. Tevens zal met de verkregen resultaten een bijdrage geleverd worden aan het wetenschappelijke en maatschappelijke debat rondom de participatiemaatschappij. Verder zullen enkele aanbevelingen worden gedaan en zal er gereflecteerd worden op dit onderzoek.

5.1. BEANTWOORDING VAN DE ONDERZOEKSVRAAG

Tijdens dit onderzoek kwam naar voren dat de burgercoöperaties erg in opkomst zijn in Nederland en in andere landen in de wereld. Het past dan ook in de huidige maatschappelijke verschuiving van government naar governance. Burgers en andere partijen dienen meer verantwoordelijkheden te nemen in hun leefomgeving. De coöperaties die voor dit onderzoek onderzocht zijn, zijn coöperatie Esbeek, coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier en Afrikaanderwijkcoöperatie. De hoofdvraag die hierbij geformuleerd was, is:

Welke factoren zijn volgens direct betrokkenen van buurt- en dorpscoöperaties belangrijk om een individu aan de buurt-, wijk- of dorpscoöperatie te binden en welke organisatorische factoren zijn volgens hen belangrijk om een dergelijke coöperatie op te starten en vitaal te houden?

De hoofdvraag bestaat uit twee delen, namelijk 1) de factoren die de betrokkenheid van een individu bewerkstelligen en 2) de organisatorische factoren die belangrijk zijn voor een buurt-, wijk of dorpscoöperatie. Op beide delen zal antwoord worden gegeven in de conclusie.

5.1.1 BETROKKENHEID VAN EEN INDIVIDU

De eerste deelvraag die geformuleerd is voor dit onderzoek luidt:

Welke factoren zijn belangrijk in het bewerkstelligen en het vasthouden van de betrokkenheid van een individu aan een buurt- of dorpscoöperaties?

Vanuit het 'Civic Voluntarism Model' van Verba, Scholzman en Brady (1995) kwam naar voren dat de factoren 'motivatie', 'uitnodiging' en 'capaciteit' belangrijk zijn voor de betrokkenheid van een individu bij politieke participatie. In later onderzoek van Barkan (2004, p.215) bleek het model ook bruikbaar te zijn voor andere vormen van burgerparticipatie. Uit dit onderzoek blijken de factoren ook van invloed te zijn op de betrokkenheid van een individu bij een buurt-, wijk of dorpscoöperatie. Echter, wel dienen er wat nuances per factor gemaakt te worden. Over het algemeen kan gesteld worden dat Verba, Scholzman en Brady (1995) keken naar actieve betrokkenheid van initiatiefnemers, terwijl bij buurt-, wijk- en dorpscoöperaties ook individuen op een meer passievere manier betrokken kunnen zijn. Voor deze individuen bleken zowel de mate waarin de factoren zelf invloed hebben op de betrokkenheid, als de aard van deze factoren te verschillen. Hierdoor dient onderscheid gemaakt te worden tussen initiatiefnemers, kartrekkers en leden.

Ten eerste bleek de factor motivatie voor alle individuen de belangrijkste factor voor betrokkenheid. De vier motivaties die in eerder onderzoek van Lowndes e. a. (2001) onderscheiden waren, kwamen hierbij naar voren. Dit waren: 1) het onderwerp van het initiatief spreekt aan, 2) het

participeren in maatschappelijke organisaties wordt normaal gevonden, 3) er kan iets aan overgehouden worden en 4) de organisatie van het burgerinitiatief wordt aantrekkelijk gevonden. , Tevens kwam het verwachte handelingsrendement genoemd door Hendriks (2003, p.53) naar voren. Echter, uit dit onderzoek blijkt dat de mate waarin deze motivaties terugkomen, verschilt per rol die een individu kan spelen binnen een coöperatie. Bij een initiatiefnemer komt de motivatie dat het onderwerp (motivatie 1) bottom-up (motivatie 4) aangepakt dient te worden duidelijk naar voren. Voor anderen speelt een verwacht persoonlijk gewin (motivatie 3) een grote rol bij de eerste betrokkenheid bij een initiatief. Wanneer een dergelijk individu vervolgens genoeg binding met het onderwerp heeft (motivatie 1) of de manier waarop het georganiseerd is (motivatie 4), kan iemand besluiten om een actieve, kartrekkende rol op zich te nemen. Dit geldt zeker wanneer het door een dergelijk individu belangrijk wordt gevonden om een bijdrage aan de maatschappij te leveren (motivatie 2). Bij het verwachte persoonlijk gewin, wat dus een sterke rol speelt in de motivatie van individuen om in eerste instantie betrokken te raken bij een coöperatie, gaat het zowel om de materiële en financiële voordelen, als om sociale voordelen in de vorm van het opdoen van nieuwe contacten die behaald kunnen worden met het lidmaatschap. De bevolkingskenmerken en de sociale cohesie hebben invloed op de mate waarin elk van deze voordelen naar voren komen.

Als laatste blijkt het voor alle betrokkenen van een coöperatie (initiatiefnemers, kartrekkers en leden) belangrijk te zijn dat deze motivatie bestendigd wordt met positieve feedback. Hierbij is het krijgen van support op hun aanwezigheid of bijdrage, het opdoen van sociale contacten en het realiseren van het verwachte financiële of materiële persoonlijk gewin belangrijk.

De factor 'uitnodiging' blijkt een voorwaarde te zijn om de motivatie van een individu om te zetten in daadwerkelijke betrokkenheid bij de coöperatie.

Als nuance op het onderzoek van Verba, Scholzman en Brady (1995) blijkt uit dit onderzoek dat de aard van de activiteit waarvoor een individu wordt uitgenodigd, invloed heeft op de mate waarop de uitnodiging van belang is. Hierbij kan onderscheid gemaakt worden tussen een uitnodiging voor een passief lidmaatschap en een uitnodiging voor een actieve bijdrage. Bij een actieve bijdrage gaat het om een kartrekkende rol of een eenmalige actieve bijdrage van een lid.

In hoeverre een persoonlijke uitnodiging nodig is voor passief lidmaatschap blijkt van verschillende kenmerken af te hangen. Ten eerste wanneer eerdere ervaringen omtrent burgerkracht opgedaan zijn en deze positief waren, is een uitnodiging minder noodzakelijk dan wanneer er nog geen ervaring mee op gedaan is of wanneer ervaringen negatief waren. Verder blijken mensen met een lage levensstandaard meer persoonlijke uitnodiging nodig te hebben, dan mensen met een hoge levensstandaard. Dit komt doordat het door hen lastiger gevonden wordt om risico's te nemen. Als laatste blijkt ook het feit of de uitnodiger of initiatiefnemer van binnen of buiten de lokale omgeving komt, invloed te hebben op het belang van een persoonlijke uitnodiging. Bij een externe uitnodiger zijn burgers meer wantrouwend en is actieve uitnodiging belangrijker om mensen over te halen om lid te worden.

Bij een uitnodiging voor een actieve bijdrage van een individu is een persoonlijke uitnodiging in alle gevallen wenselijk. In onderzoek van Marissing (2008) kwam naar voren dat sociale cohesie invloed heeft op de mogelijkheid tot uitnodigen. Ook in dit onderzoek kwam dit naar voren. Vanuit dit onderzoek kan hieraan worden toegevoegd dat sociale cohesie ook invloed heeft op de aard van deze uitnodiging. In een locatie met veel sociale cohesie, kan een uitnodiging voor een actieve rol gegeven worden door een kartrekker of initiatiefnemer. Dit doordat bekend is wie er in de lokale omgeving wonen en wat de competenties van een individu zijn. Ook wordt de uitnodiging sneller

aangenomen, doordat de uitgenodigden de uitnodiger kennen. In locaties met weinig sociale cohesie dient de persoonlijke uitnodiging af te komen van burens of andere straatgenoten.

Het beschikken over benodigde capaciteiten blijkt voor betrokkenheid van een individu bij burgercoöperaties een veel minder grote invloed te hebben, dan in het Civic Voluntarism Model naar voren komt. Het blijkt alleen een voorwaarde te zijn voor het aannemen van een initiatief nemende rol of voor het krijgen en aannemen van een uitnodiging voor een kartrekkende rol. Hierbij gaat het om de capaciteiten: competenties, geld en tijd. De competenties zijn voor een initiatiefnemer of kartrekker belangrijk om aan de later genoemde organisatorische factoren te kunnen voldoen en staan daarom centraal bij de selectie van de kartrekkers. Bij de factoren tijd en geld gaat het er vooral om dat een persoon in zijn of haar basisbehoeften kan voorzien, waardoor tijd beschikbaar blijft voor zelfverrijking. Wanneer hier aan voldaan is lijkt de hypothese van Flink e.a. (2014, p.13) dat tijd voor daadwerkelijke actieve mensen niet een hele grote rol speelt, bevestigd te worden. Echter, wanneer men niet voldoende geld en tijd heeft om in de basisbehoeften te kunnen voorzien, blijkt deze hypothese niet op te gaan.

Terugkomend op de deelvraag blijkt in dit onderzoek motivatie de belangrijkste factor te zijn voor de betrokkenheid van een individu. Het persoonlijk gewin blijkt hierbij essentieel voor het creëren van een groot ledenbestand. Verder is de factor uitnodiging een voorwaarde om deze motivatie te bestendigen en blijkt de factor capaciteit een voorwaarde te zijn om een uitnodiging te krijgen voor aan kartrekkende rol.

5.1.2. ORGANISATORISCHE FACTOREN

Naast deze factoren die invloed hebben op de betrokkenheid van een individu is ook gekeken naar organisatorische factoren die van belang zijn om een buurt-, dorp- of wijkcoöperatie op te starten en vitaal te houden. Hiervoor is de volgende deelvraag geformuleerd.

Welke organisatorische factoren zijn volgens betrokkenen belangrijk om buurt- of dorpscoöperatie op te starten en vitaal te houden?

In de huidige wetenschappelijke literatuur met betrekking tot burgercoöperaties en burgerinitiatieven is weinig over organisatorische factoren geschreven. Dit komt doordat in de meeste literatuur over burgerinitiatieven geen onderscheid wordt gemaakt tussen individuele burgerinitiatieven en langdurige omvangrijkere burgerprojecten, waarbij verwacht kan worden dat de organisatie een grotere rol speelt. Toch is het wel belangrijk dat er naar deze factoren gekeken wordt, aangezien in de discours van governance en in het gedachtegoed van de participatiemaatschappij meer gevraagd wordt van burgers, waardoor meer gevraagd zal worden van dergelijke burgerinitiatieven. Gedurende dit onderzoek is daarom besloten deze factoren wel mee te nemen. Aangezien hier in de literatuur rondom burgerinitiatieven weinig informatie over beschikbaar was, is ook gekeken naar de literatuur rondom vrijwilligerswerk (o.a. Knoke & Prensky, 1984; Horton Smit, 2000; Thach & Thompson, 2007). Hierin kwamen de organisatorische factoren 'organisatiestructuur', 'leiderschapstijl en autoriteit', 'visie en effectiviteit' en 'autonomie ten opzichte van andere partijen' naar voren. Deze blijken allen in meer of mindere mate belangrijk voor het opstarten en vitaal houden van een buurt-, wijk- of dorpscoöperatie. Ten eerste kan ermee worden ingesprongen op de factoren die de betrokkenheid van een individu beïnvloeden. Bij de

organisatorische factoren wordt dan ook, waar mogelijk, verwezen naar eerder genoemde factoren 'motivatie', 'capaciteit' en 'uitnodiging'. Ten tweede zijn organisatorische factoren belangrijk om de samenwerking tussen de groep individuen gaande te houden. Om aan deze organisatorische factoren te kunnen voldoen, zijn de competenties van de leiders (kartrekkers en initiatiefnemer) erg belangrijk. Ook hier zal dus naar verwezen worden. Vanuit de interviews kan een hiërarchische rangschikking van de factoren gemaakt worden. Op volgorde van belangrijkheid worden ze behandeld.

De belangrijkste organisatorische factor is een breed gedragen visie. Waar Butterfoss e.a. (1993, p. 321) al stelden dat dit het belangrijkste element is in de coalitievorming van burgerinitiatieven, blijkt dit ook te gelden voor buurt-, wijk- en dorpscoöperatie. Zonder gedragen visie ontstaat er geen groep die gezamenlijk iets nastreeft. Het gemeenschappelijk doel dient de motivatie van een individu zodanig te prikkelen dat ze betrokken willen raken bij een coöperatie. Eerder bleek al dat deze motivatie de belangrijkste aanjager is voor de betrokkenheid van een individu en dat het verwachte persoonlijk gewin hier een prominente rol in speelt. Er dient dus een visie gecreëerd te worden, waarbij een groot deel van de bevolking een persoonlijk gewin eruit kan halen dat hen aanspreekt. Hierdoor blijkt het essentieel te zijn dat initiatiefnemers en kartrekkers over de competentie lokale kennis beschikken. In eerder onderzoek kwam naar voren dat de doelen van burgerinitiatieven die in stedelijke gemeenschappen opgericht worden anders van aard zijn dan van burgerinitiatieven in dorpsgemeenschappen. Waar in stedelijke gebieden vooral initiatieven rondom maatschappelijke en buurtkwesties opgepakt worden, zou het in dorpen meer om intermenselijke of praktische zaken gaan (Hurenkamp & Roodwijn, 2009, p.197; Steenbekker & Verweij, 2013, p.247; Schonewille e.a., 2011). Dit wordt bevestigd in dit onderzoek. Verder kwam in onderzoek van Pattivina e.a. (2006) al naar voren dat een urgentie in de visie stimulerend werkt. Ook in dit onderzoek is dat een belangrijke uitkomst. Echter, een nuance die hierin gemaakt kan worden, is dat dit alleen geldt wanneer de bevolking over voldoende competenties beschikt om een initiatief nemende of kartrekkende rol op zich te nemen. Wanneer dit niet het geval is, kan er nog zoveel urgentie zijn, maar zal er geen initiatief ontstaan.

Als tweede blijkt het belangrijk dat er een buurt-, wijk- of dorpscoöperatie een platte organisatiestructuur heeft met een leider met democratische stijl. De behoeften en ideeën van leden dienen dus centraal te staan. Tevens dienen de leden de grootste stem in het beslissingsproces te hebben. Met de open houding van de democratische leiderschapsstijl kan tevens worden ingesprongen op de behoefte van een individu om uitgenodigd te worden. Immers, aangezien de ideeën van leden centraal staan, zullen individuen sneller het gevoel hebben dat hun bijdrage welkom is. Deze uitkomst rondom de platte organisatiestructuur en democratische leiderschapsstijl is geen verrassing. Een dergelijke organisatiestructuur is namelijk inherent aan de organisatievorm 'de coöperatie', waarbij gelijkheid en democratie belangrijke waarden zijn (Gijselinx e.a., 2011). Ook in eerder onderzoek van Butterfoss e.a. (1993, p. 325) naar burgerinitiatieven kwam dit al naar voren. Toch blijkt uit dit onderzoek dat in sommige gevallen ook participatief leiderschap, waarbij plannen gestoeld zijn op ideeën van leden, maar waarvan de werkwijze door de leiders wordt bepaald, gewenst. Ten eerste geldt dit bij complexe en langlopende projecten. De meeste mensen zitten er hierbij niet op te wachten om bij elke beslissing hun mening te geven. Participatief leiderschap zou ook gewenst zijn wanneer leden over te weinig organisatorische vaardigheden beschikken om maatregelen uit te werken. Deze nuance komt overeen met de veronderstelling van Schermer en Quint (2008, p.81) dat een platte organisatiestructuur met democratisch leiderschap in zijn algemeen beter te realiseren is wanneer de organisatie uit hoogopgeleide mensen bestaat.

In de literatuur kwam tevens naar voren dat bij de leiderschapsstijl onderscheid gemaakt kan worden tussen een taakgerichte en mensgerichte leiderschapsstijl. Waar Knoke & Prensky (1984, p.14) aangaven dat bij vrijwilligerswerk een mensgerichte leiderschapsstijl wenselijk is, kwam in dit onderzoek naar voren dat dit ook geldt voor buurt- en dorpscoöperaties. De prioriteit van de leider dient daarbij te liggen op het motiveren van leden in plaats van bij de uitvoering van de taken zelf (Schermer & Quint, 2008, p. 237). Hiermee kan positieve feedback aan leden gegeven worden, waarvan eerder al bleek dat het belangrijk is voor het bestendigen van de betrokkenheid van individuen bij de coöperatie. Tevens kan een mensgerichte leider, vanwege een sterk coachende houding, een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van competenties bij individuen die wel een actievere rol zouden willen hebben, maar nog niet durven of nog niet over voldoende competenties beschikken. Voor deze mensgerichte leiderschapsstijl zijn de sociaal communicatieve competenties van een initiatiefnemer en kartrekker erg belangrijk.

Als derde blijkt het belangrijk dat er zowel in de beginfase als in latere fase succesverhalen gecreëerd worden. Over succesverhalen in de beginfase wordt in de literatuur gesproken over 'quick wins' (Kreuter e.a., 2000; Wijdeven e.a., 2013; De Hoog, 1998), waarna later groter projecten aangepakt zouden kunnen worden (Kreuter e.a., 2000, p.54). Uit dit onderzoek blijkt echter dat het ook vruchtbaar kan zijn om meteen een groot en verder gelegen project aan te pakken. Het vertrouwen in de coöperatie van leden en externe partijen stijgt hierdoor. Leden krijgen daarmee de bevestiging dat de samenwerking inderdaad persoonlijk gewin op kan leveren. Verder blijkt de kwaliteit van het geleverde product of dienst essentieel te zijn. Zeker bewoners met een lage sociaaleconomische status zullen anders snel hun aandacht verliezen. In een lokale omgeving met bewoners met een relatief hoge sociaaleconomische status lijken mensen meer bereid om enkele missers door te vingers te zien. Zij vinden het experiment zelf al interessant.

Als vierde blijkt bestuurlijke autonomie van de coöperatie ten opzichte van andere partijen tot op zekere hoogte belangrijk gevonden te worden. Hierbij gaat het om de mogelijkheid om als burgers zelf, zonder voorwaarden van een externe partij, keuzes te maken over het wat, hoe, waar en wanneer van de projecten. Het gevoel 'dit is ons project' onder burgerleden is belangrijk om de betrokkenheid te bestendigen. Als externe partijen te veel invloed uitoefenen op de coöperatie en haar projecten ontstaat er wantrouwen van leden of bewoners ten opzichte van de externe partijen. Een nadrukkelijke betrokkenheid van een externe partij is dus niet gewenst bij een buurt- of dorpscoöperatie. Toch zou een samenwerking met externe partijen wel wenselijk gevonden worden, wanneer dit kan leiden tot kwaliteitsvollere resultaten. Wel is het hierbij belangrijk dat het gezicht van het project lokaal blijft en rollen goed afgekaderd worden. Om bestuurlijk autonoom te zijn is het belangrijk dat de lokale bevolking over voldoende capaciteiten beschikt. Zeker de capaciteiten tijd, geld en organisatorische vaardigheden blijken hierbij belangrijk. Hierdoor kan in dit onderzoek de stelling van Dawson (2012, pp. 87-88), dat vooral mensen met een hoge sociaaleconomische status in staat zijn om burgerinitiatieven op te richten en vitaal te houden wanneer er de ruimte voor geboden wordt, bevestigd. In gebieden waar dit niet het geval is dienen externen wel een sterkere aanjagende rol hebben. Echter, deze externe leiders zullen alleen het vertrouwen van de lokale bevolking winnen, wanneer de tijd genomen wordt om lokale kennis op te doen. Ook dient de buurt nauw betrokken te worden bij de planvorming, anders bestaat het gevaar dat de bevolking het gevoel heeft dat ze weer iets wordt opgelegd. Ook kan anders getwijfeld worden aan het feit of het voldoet aan de in dit onderzoek geformuleerde definitie van een buurt-, wijk- of dorpscoöperatie is.

De laatste factor is financiële autonomie. In tegenstelling tot wat vanuit de principes van een coöperatie en van de participatiemaatschappij verwacht kan worden, komt in dit onderzoek naar

voren dat betrokkenen dit niet wenselijk vinden. Enerzijds wordt verwacht dat de coöperatie zonder financiële middelen van externe partijen niet kan concurreren met deze andere bedrijven of instanties. Anderzijds wordt door direct betrokkenen van coöperaties verondersteld dat, via de werkzaamheden van de coöperatie, ook beleidsdoelen van externe partijen behaald kunnen worden, waardoor het eerlijk zou zijn als zij ook mee betalen. Men wil dus wel zelf de belangrijkste beslissingen nemen en het gevoel hebben dat het hun project is. Echter, bij het realiseren van de plannen hebben ze wel geld van externe partijen nodig.

Terugkomend op de blijken vooral 'een breed gedragen visie' en 'een platte organisatiestructuur' belangrijke factoren te zijn. Daarnaast is het ook belangrijk dat er resultaten geboekt worden. Bestuurlijke autonomie wordt in zoverre belangrijk gevonden dat burgers het gevoel dienen te hebben dat het hun project is. Financiële autonomie heeft hierbij geen prioriteit.

5.2. BIJDRAGE AAN HET WETENSCHAPPELIJK DEBAT

Er zijn nu een hoop factoren genoemd die van belang zouden zijn voor een burgercoöperatie. Echter, de uitkomsten van dit onderzoek kunnen ook in een bredere discussie rondom de participatiemaatschappij geplaatst worden.

'...de klassieke verzorgingsstaat [is] langzaam maar zeker verandert in een participatiesamenleving. Van iedereen die dat kan, wordt gevraagd verantwoordelijkheid te nemen voor zijn of haar eigen leven en omgeving' (Troonrede, 2013) (Houwelingen e.a., 2014, p. 17).

In de troonrede van Willem Alexander wordt verondersteld dat de participatiesamenleving de vervanger is van de verzorgingsstaat. Waar de overheid eerst een sterk regisserende rol had, waarbij top-down zaken voor burgers geregeld werden, zou deze rol nu kleiner moeten worden waarbij een grotere rol is weggelegd voor de zelfredzame burger die samen met andere burgers zaken aanpakt die belangrijk worden geacht in de lokale gemeenschap. In principe en mooi ideaal. In hoofdstuk 2 kwam echter al naar voren dat er over de wenselijkheid en haalbaarheid van de participatiemaatschappij een discussie gaande is in de wetenschappelijke en maatschappelijke literatuur. Leidt het wel tot meer democratie? Of worden juist de ongelijkheden tussen groepen burgers groter? Vanuit dit onderzoek kan een bijdrage gegeven worden aan dit debat.

Ten eerste kan met dit onderzoek bevestigd worden dat bewoners met een lage sociaaleconomische status burgercoöperaties kunnen oprichten (Dawson, 2012, pp. 87-88) Het ontbeert hen aan capaciteiten (competenties, geld en tijd) doordat men teveel aan het overleven is. In dit soort gebieden is een sterk ondersteunende professional bij het oprichten van een burgercoöperatie een pre; een professional die daadwerkelijk iets voor de burgers wil verbeteren en de behoefte van burgers daarin centraal zet; een professional die daarbij de tijd neemt om de lokale omgeving te leren kennen; een professional die de burger wil helpen zich persoonlijk te ontwikkelen in de coöperatie, waardoor een grotere inbreng van burgers of verzelfstandiging van het initiatief wellicht mogelijk is wanneer een verdienmodel ontwikkeld is en een salaris aan het bestuur uitbetaald kan worden. In gebieden waar dergelijke professionals niet opstaan, zullen de sociale instituties en overheid een betrouwbare partner moeten zijn, die de mensen ondersteuning biedt waar nodig. Wanneer de overheid vanwege bezuinigingen deze rol niet kan vervullen, zal de

ongelijkheid tussen rijk en arm, maar ook tussen een woonomgeving van een welgestelde en een woonomgeving van een minder welgestelde bevolking toenemen.

Echter, een opvallende uitkomst van dit onderzoek rondom de welgestelde bevolking is dat ook zij, ondanks het feit dat zij wel de capaciteiten hebben om een coöperatie op te richten en vitaal te houden, niet bereid zijn om de financiële lasten van de coöperatie te dragen. Zij stellen dat de overheid dergelijke initiatieven nodig heeft om de doelstelling 'meer lokaalgericht beleid' te kunnen behalen en ze daardoor ook geld van hen behoren te krijgen. Zeker wanneer het gaat om taken die oorspronkelijk door de overheid geregeld werden. Men is dus wel bereid om beslissingen over hun eigen lokale omgeving te nemen en taken van andere partijen over te nemen, maar niet om hier ook structureel een grote financiële bijdrage aan te leveren.

Al met al kan dus gesteld worden dat wanneer vanuit een sociaal en/of politiek oogpunt meer lokale beslissingsbevoegdheid en meer eigen verantwoordelijkheid van burgers wordt nagestreefd, met als doel meer maatwerk voor de bevolking te realiseren (Kisby, 2010, p.85; Putnam, 1995), dit onderzoek een bijdrage kan leveren aan het vraagstuk over welke factoren belangrijk zijn om een burgercoöperatie op te starten en vitaal te houden. Echter, tegelijkertijd blijkt dat wanneer de participatiemaatschappij een neoliberale insteek heeft, waarbij bezuinigingen een grote drijfveer zijn en voorzieningen worden wegbezuinigd, het concept niet wenselijk en niet haalbaar is (Thompson e.a., 2011, p.13). Ten eerste bestaat dan het gevaar dat echt grote zaken door niemand opgepakt worden, aangezien de welgestelde bewoners niet bereid zijn en minder welgestelde bewoners niet in staat zijn om financieel een bijdrage te leveren. Ten tweede bestaat het gevaar dat er, wanneer de bewoners met een voldoende capaciteiten via andere wegen financiële middelen kunnen vinden om de burgercoöperaties mogelijk te maken, rondom de welgestelde bevolking eilandjes van zelfbestuur ontstaan, terwijl de minder welgestelde bevolking –de mensen die hulp het hardste nodig hebben – deze hulp ontnomen wordt. Dit kan en mag nooit de bedoeling zijn van de participatiemaatschappij en vanuit dit onderzoek kan dus bevestigd worden dat de participatiestaat geen vervanger van de verzorgingsstaat mag zijn (Van Stokkom, 2003, p.162).

5.3. AANBEVELINGEN

In de vorige paragraaf is een antwoord geformuleerd op de centrale vraagstelling. Hier kunnen concrete aanbevelingen aan gekoppeld worden. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen aanbevelingen voor coöperaties in oprichting en beleidsaanbevelingen. Allereerst te beginnen met de aanbevelingen voor coöperaties in oprichting:

- Besteed veel aandacht aan het onderzoeken van een gemeenschappelijk doel. Om individuen daadwerkelijk te motiveren om betrokken te raken bij de coöperatie is het belangrijk dat de visie past bij de lokale gemeenschap. Ook is het belangrijk dat hierbij aandacht wordt besteed aan een eventueel persoonlijk gewin dat individuen hieruit kunnen halen. Uit dit onderzoek blijkt namelijk dat deze submotivaties belangrijk zijn in de keuze om wel of niet lid te worden van een coöperatie.
- Selecteer kartrekkers op basis van de competenties sociaal communicatieve en organisatorische vaardigheden en inhoudelijke en lokale kennis) van een persoon. Deze zijn essentieel om de organisatorische vaardigheden te kunnen bewerkstelligen. Er dient daardoor aan het hoofd van de coöperatie een groep te staan, waarbij de competenties van individuen elkaar aanvullen.

- Samenwerking met andere partijen kan helpen om de nagestreefde resultaten te bereiken. Echter, hierbij is het belangrijk dat rollen goed afgekaderd worden en het centrale aanspreekpunt altijd een lokale bewoner blijft. Tevens dienen dubbele petten vermeden worden. Dit levert argwaan op bij leden wat de vitaliteit van de coöperatie in gevaar brengt.
- Zorg ervoor dat de onderlinge samenwerking daadwerkelijk iets oplevert voor de leden. Dit hoeft niet per se iets grootst te zijn. Ook een geringe positieve feedback kan voldoende zijn om betrokkenheid te bestendigen. Het vinden van oplossingen of het behalen van voordelen rondom een gemeenschappelijke behoefte vormt de basisgedachte van de organisatievorm 'de coöperatie'. Ook in dit onderzoek bleek dat dit erg belangrijk gevonden wordt. Wanneer geen doelen bereikt worden, blijft het bij een hobbygroep waarin betrokkenen het leuk vinden om gezamenlijk dingen te organiseren, maar zal voor een groot deel van de leden de betrokkenheid afnemen doordat positieve feedback op het verwachte persoonlijk gewin uitblijft.
- Een menselijke en democratische leiderschapsstijl is erg belangrijk. In tegenstelling tot betaald werk, genereert een bijdrage aan een buurt-, wijk- of dorpscoöperatie geen financiële beloning. Persoonlijke waardering van anderen en het gevoel belangrijk te zijn, is daardoor essentieel om als individu een bijdrage aan de coöperatie voort te zetten.

Vanuit dit onderzoek kunnen ook enkele beleidsaanbevelingen gegeven worden.

- Ga er als eerste niet vanuit dat overal burgercoöperaties kunnen ontstaan die taken van de overheid over kunnen nemen. Dit is geen realistisch beeld. Het is mooi als de burgers, die dat kunnen, zelf dingen organiseren, omdat zo diensten gerealiseerd worden die beter bij de lokale behoeften passen, maar vergeet de mensen die zich niet kunnen organiseren of zich niet willen aansluiten bij een coöperatie niet. Ook zij verdienen aandacht.
- Probeer als overheid het ontstaan van een initiatief voor een coöperatie ook niet te veel te stimuleren. De nood voor en het belang van een dergelijke samenwerking moet door de gemeenschap zelf gevoeld worden. Wanneer dit niet aanwezig is, zal actieve betrokkenheid naar verwachting een groot probleem blijven. Het verwachte en gerealiseerde persoonlijk gewin is hierbij niet groot genoeg.
- Wanneer dan specifiek naar de rol van de overheid bij coöperaties wordt gekeken is het belangrijk dat een overheid niet te veel mee gaat met de wensen en vragen van burgercoöperaties. Bedenk goed of het voor de overheid zelf, maar ook voor de coöperatie wenselijk is dat bepaalde taken worden overgenomen door de gemeente. Wanneer te veel taken worden overgenomen kan de motivatie wegebben, doordat het gevoel van de burgers, dat het een eigen project is, verdwijnt.
- Maak in het begin goed duidelijk wat de coöperatie aan ondersteuning (financieel en niet-financieel) kan verwachten, zodat de coöperatie weet waar ze aan toe is en wellicht beter voorbereid is op de toekomst. Zeker qua financiële middelen gaan mensen er veelal vanuit dat subsidies beschikbaar blijven.

5.4. KRITISCHE NOTEN EN VERVOLGONDERZOEK.

Nu de conclusie en de aanbevelingen zijn geformuleerd kunnen nog een aantal kritische noten worden geplaatst bij het onderzoek. Hier kan toekomstig vervolgonderzoek op aansluiten.

Als eerste zijn de burgercoöperaties pas recentelijk echt in opkomst. Hierdoor zitten ook de onderzochte coöperaties nog in de startfase. Dit geldt zeker voor Afrikaanderwijkcoöperatie en coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier, maar in mindere mate ook voor coöperatie Esbeek. Hierdoor is het lastig om te onderzoeken welke factoren nu belangrijk zijn om dergelijke burgerorganisaties vitaal te houden. Het zou wenselijk zijn als in de toekomst een vergelijkbaar onderzoek wordt gedaan, om de nieuw opgedane ervaringen van de betrokkenen van buurt-, wijk- en dorpscoöperaties mee te kunnen nemen.

Als tweede kritische noot kan gesteld worden dat er alleen gesproken is met betrokkenen van de coöperaties. Verwacht kan worden dat zij een positieve kijk op de coöperatie hebben, aangezien ze voldoende redenen hebben om lid te worden en blijven. Echter, zeker bij Afrikaanderwijkcoöperatie en coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier is ook een groot deel van de bevolking geen lid van de coöperatie. Wanneer ook hun mening en ervaringen betreffende de coöperatie worden meegenomen, kan een genuanceerder beeld van de daadwerkelijke invloed van de coöperatie op de leefwereld worden gegeven. Onderzoek hiernaar zou dus interessante inzichten kunnen geven.

Een derde kritiekpunt kan gevonden worden in de veelheid aan factoren die onderzocht zijn en het open karakter van het interview. Mede door de beperkte tijd die respondenten hebben voor een interview, ontbreekt het bij sommige factoren aan diepgang. Zo had achteraf meer doorgevraagd kunnen worden op de invloed van de context en welke ervaringen betrokkenen hierbij hebben.

Als vierde kan ook als kritiekpunt genoemd worden dat er alleen actieve coöperaties onderzocht zijn.. Getracht is om ook een initiatief te onderzoeken dat niet van de grond is gekomen of naar een korte tijd gestopt is. Echter, het bleek niet mogelijk om contact te leggen met initiatiefnemers van dergelijke coöperaties. Toch zou het bij vervolgonderzoek ook interessant zijn om dergelijke cases te onderzoeken, om zo te achterhalen waar het mis liep. Hier kan veel van geleerd worden.

Als laatste bleek het lastig om buurt- dorps- en wijkcoöperaties te vinden die goed te vergelijken waren. De bestaansduur van de coöperaties en de onderwerpen die aangepakt worden verschillen erg. Zo zijn er coöperaties voor het oprichten van een lokale markt en voor het creëren van werkgelegenheid. Beiden coöperaties gaan over de lokale economie, maar toch wordt er een heel ander vraagstuk aangepakt. Ook tussen de coöperaties die gedurende dit onderzoek bekeken zijn, zit verschil in onderwerp. Alle drie gaan over leefbaarheid, maar de context van de lokale gemeenschap heeft invloed op wat de behoefte van de lokale bevolking rondom deze leefbaarheid is. Hierdoor gaat het bij coöperatie Esbeek over het vasthouden van jongeren in het dorp en het leveren van diensten voor ouderen, gaat het bij coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier over groen in de wijk en sociale cohesie en staat het stimuleren van de lokale economie centraal bij de Afrikaanderwijkcoöperatie. Dit maakt vergelijken en het bepalen van de invloed van de context moeilijk. Uitkomsten kunnen ook beïnvloed zijn door de verschillende onderwerpen en uitkomsten.

LITERATUURLIJST

- Abers R.N. (2003). Deepening Democracy: Institutional innovations in empowered participatory governance (Vol. 4), pp. 200 – 208.
- Alter, K. (2007). Social enterprise typology. *Virtue Ventures LLC* 121, pp. 1-133
- Andersen, H.T. & R. van Kempen (2003). New trends in urban policies in Europe: evidence from the Netherlands and Denmark. *Cities*, vol. 20 (2), pp. 77-86.
- Baetens (2013) Factsheet 'ik is niks' over vitale coalities rond wonen, zorg en leefbaarheid. [Online] www.kcwz.nl/doc/lokale_kracht/Factsheet_ik_is_niks.pdf [geciteerd op 20-03-2014].
- Beckhoven, E.V. van & R.V. van Kempen (2002). Het belang van de buurt. De invloed van herstructurering op activiteiten van blijvers en nieuwkomers in een Amsterdamse en Utrechtse buurt.
- Block T. & K. Dezeure & J. van Assche (2010). In de kerktorenpolitiek voorbij? Lokale politiek in Vlaanderen. Hoofdstuk 5: Politieke participatie en burgerbetrokkenheid. Vanden Broele.
- Blom, R. & G. Bosdriesz, & J.J. van der Heijden & J. J. van Zuylen & K. Schamp (2010). Help een burgerinitiatief! De faciliterende ambtenaar. Werkboek met informatie, suggesties en tips voor gemeenteambtenaren die te maken hebben met initiatieven van burgers. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, pp. 1-113.
- Boeije, H & H. 't Hart & J. Hox (2008). *Onderzoeksmethoden*. Den Haag; Boom Lemma Uitgevers. Achtste druk.
- Bolt, G. & Torrance, M. (2005). *Stedelijke herstructurering en sociale cohesie*. Utrecht: DGW/NETHUR.
- Bondt de R. & K. Kesteloot (1986). Coöperatie via een vriendelijke, wederkerige en duidelijke strategie. *Tijdschrift voor Economie en Management*, vol. 31 (3), pp. 355-374
- Boogers, M. J. G. J. A., & T. Wijdeven (2012). Meer doen met doe-democratie: nieuwe coproducties voor een veerkrachtig lokaal bestuur. Universiteit van Twente, pp. 1-23.
- Boshuis W. (2013). Actieve burgers en leiderschap. De rol van leiders bij burgerinitiatieven in Nederland. Masterscriptie Politiek en maatschappij in Historisch perspectief, pp. 1-31
- Brabham, D. C. (2009). Crowdsourcing the public participation process for planning projects. *Planning Theory*, Vol. 8(3), pp. 242-262.
- Branden & J.K Helderma (2009). Op zoek naar de heilige Graal van de volkshuisvesting: Een verlag over woningcoöperatieven in Duitsland. Dutura; Tilburg, pp. 1-8
- Breda-en-alles-daaromheen (2014) Esbeek in beeld. [online] <http://www.breda-en-alles-daaromheen.nl/esbeek-in-beeld.htm> [geciteerd op 17-06-2014]

Brink, G.J.M. van den & J.M. Schulz & B. Boluijt & K.H.J. van der Krieken & J. Lemm (2011). Het bewegen van bewoners en bouwers: eigen haard en zelfredzaamheid in Amsterdamse wijken. Tilburgse Universiteit, pp. 1-57.

Bryman, A. (2012) *Social Research Methods*. Oxford: Oxford University Press. Vierde druk.

Butterfoss F.D. & R.M. Goodman & A. Wandersman (1996). Community coalitions for prevention and health promotion: Factors predicting satisfaction, participation, and planning. *Health Education & Behavior*, vol. 23 (1) , pp. 65-79.

Buuren A. van & J. Edelenbos (2008). Kennis en kunde voor participatie: Dilemma's voor legitimiteit in de participatiemaatschappij. In G. Alberts, M. Blankesteyn, B. Broekhans & Y. van Tilborgh (Eds.), *Burger in uitvoering* (Jaarboek Kennissamenleving, 4). Amsterdam: Aksant. pp. 184-212.

Cate, B. Ten, J. Dirx, & P. Hinssen & K. van Koppen & J.Vader (2013). Burgerinitiatieven zijn beter voor de natuur. Of niet? WOt-paper. Vol. 23, pp. 1-6.

Chan, J. & H. P. To & E. Chan (2006). Reconsidering social cohesion: Developing a definition and analytical framework for empirical research. *Social Indicators Research*, vol. 75 (2), pp. 273-302.

Coote, A. (2010). Ten big question about the big society and ten ways to make it the best of it, London: New Economics Foundation, pp.1-5.

Collins K. & R. Ison (2006). Dare we jump off Arnstein's ladder? Social learning as a new policy paradigm. In: Proceedings of PATH (Participatory Approaches in Science & Technology) Conference, 4-7 June 2006, Edinburgh, pp. 1-16.

Davies, J. S. (2002). The governance of urban regeneration: a critique of the 'governing without government' thesis. *Public administration*, Vol. 80(2), pp. 301-322.

Dam van R. & J. Eshuis & N. Aarts (2008). Zelforganisatie; Een studie naar gemeenschapsvorming in de Amsterdamse Doe-Het-Zelf maatschappij en de Golfresidentie Dronten, Alterra, Wageningen Universiteit, pp. 1-126

Deelgemeente Feijenoord & Vestia Feijenoord (2009) *Visie Afrikaanderwijk 2010*, pp. 1-66

Defourny J. (2001). *The Emergence of Social Enterprise: From third sector to social enterprise*, London and New York Routledge, pp. 1-18.

Defourny J. (2007). *The social enterprise: a European perspective*. EMES European Research Network, pp. 1-25

Dekker, K. (2006). Governance as glue: Urban governance and social cohesion in post-WWII neighbourhoods in the Netherlands. *KNAG/Netherlands Geographical Studies*, Vol. 342, pp. 1-157.

Dekker, K. & G. Bolt (2005). Social cohesion in post-war estates in the Netherlands: Differences between socioeconomic and ethnic Groups. *Urban Studies*, vol. 42 (13), pp. 2446-2470.

Dictus, D. (2013). *Samen sterk. Instituties voor collectieve actie in het verleden en heden. Een vergelijkend onderzoek naar gilden en burgerinitiatieven*. Masterscriptie Politiek en maatschappij in historisch perspectief, Universiteit Utrecht, pp. 1-55

Dijk, van P. (2014) Faciliteren van derde generatie burgerparticipatie. Een onderzoek naar hoe burgers het burgerinitiatief bezien en welke rol gemeenten kunnen spelen bij het faciliteren hiervan. Universiteit van Twente, pp. 1-42.

Eikenberry, A. M., & Kluver, J. D. (2004). The marketization of the nonprofit sector: civil society at risk?. *Public administration review*, Vol. 64(2), pp. 132-140.

Elwood, S (2004). Partnerships and participation: reconfiguring urban governance in different state contexts. *Urban Geography*, vol 25 (8), pp. 755-770.

Energiesprong (2014) Het Seinwezen, verduurzaming van een industrieel pand uit 1914. [online] <http://energiesprong.nl/blog/het-seinwezen-verduurzaming-industrieel-pand-uit-1914/> [geciteerd op 17-06-2014]

Flink I. & F. Kreuger & S. de Haan & A. Burdorf & G. Burema (2014). Succesfactoren en belemmerende factoren bij burgerinitiatieven op het gebied van sporten en bewegen in lage SES wijken. *Tijdschrift voor gezondheidswetenschappen* 92 (1) , pp. 11-15.

Forrest R. & A. Kearns (2001). Social cohesion. Social capital and the neighbourhood. *Urban Studies* 38 (12), pp. 2125-2143.

Galle, R.C.J. (1994b). De coöperatieve ondernemingsvorm: Analyse van een krachtenbundeling. 's-Gravenhage: Stichting Maatschappij en Onderneming

Gemeente Haarlem (2013) Buurtmonitor:Wijkprofiel Zijlweg Oost. [online] <http://haarlem.buurtmonitor.nl/Quickstep/QsReportBasic.aspx?report=wijkprofielenzonder&geolevel=buurten&geoitem=20> [geciteerd op 9-06-2014]

Gijselinckx C. & P. Deneffe (2010). Coöperatief ondernemen: werkbaar en weerbaar. De gids op Maatschappelijk Gebied, Vol 101 (7), pp. 20-27.

Gijselinckx, C. & A. Coates & P. Deneffe (2011). Coöperatieve antwoorden op maatschappelijke uitdagingen. Katholieke Universiteit Leuven, pp. 1-252.

Google Maps (2014) [online] www.googlemaps.nl [geraadpleegd op 16-07-2014]

Gool, van B. (2008). Waarom beleidsparticipatie door 'gewone' burgers meestal faalt: een reconstructie van de oorzaken van participatieve verdamping. *Res Publica*, Vol.3, pp. 1-28.

Grazell J. (2010). Financiering van de grote coöperatieve vereniging. *Handboek Coöperatie*, Convoy Uitgevers BV, pp. 1-26.

Hartnagel, T.F. (1979). The perception of fear of crime: Implication for Neighborhood cohesion, social activity and community affect. *Social Forces*, Vol. 58 (1), pp. 176-193.

Hartog, D. N. den & P.L.Koopman & C.J. Vinkenburg (2004). *Leiderschap in organisaties: start van een nieuwe reeks*. Vrije Universiteit.

Haugh H. (2011). *Community and Big Society (in the big society Challenge)*. Keystone Development Trust Publications, Cardiff, pp. 95-99.

Hayer, M. & T. Akkerman & J. Grin (2001). Interactief beleid en deliberatieve democratie. Kansen voor vernieuwing van het democratisch bestuur. *Openbaar bestuur*. Vol 11 (3) , pp. 7-10.

Hendriks F. (2003). Multi-etnische bewonersparticipatie in de Schilderswijk. Schone intenties, teleurstellende ervaringen en wenkende perspectieven. Universiteit van Tilburg, pp. 1-74

Hogg, E., & S. Baines (2011). Changing responsibilities and roles of the voluntary and community sector in the welfare mix: a review. *Social policy and society*, Vol. 10 (3), pp. 341-352.

Hoog de, J. & M. van der Steen & M. van Twist & K. van Oorschot (2011). De herontdekking van de coöperatie. Voorbij publiek en privaat. NSOB Nederlandse school voor Openbaar bestuur, pp. 1-11.

Hurenkamp M. & Roodwijn M. (2009). Kleinschalige burgerinitiatieven in perspectief. In: *Vrijwilligerswerk in meervoud*. Sociaal Cultureel Planbureau; Den Haag, pp. 197 -215

Hurenkamp M. & E. Tonkens & J.W. Duyvendak (2006). Wat burgers bezielt. Een onderzoek naar burgerinitiatieven. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam/NICIS Kenniscentrum Grote steden, pp. 1-83

Huygen A. & E. van Marissing & J.C.J. Boutellier & G.J.J. Nederland (2012). *Conditie voor zelforganisatie*. Verwey-Jonker Instituut, pp. 1-47

Jager-Vreugdenhil M. (2011) Spraakverwarring over participatie. *Journal of social intervention: Theory and Practice*, vol. 20 (1), pp. 76-99

Julian, D.A. & T. M. Reischl & R.V. Carrick & C. Katrenich (1997). Citizen participation-lessons from a local united way planning process. *Journal of the American Planning Association*. Vol. 63 (3), pp. 345-355.

Kang, N. & N. Kwak (2003). A multilevel approach to civic Participation: individual length of Residence, neighborhood residential Stability, and their interactive effects with media use. *Communication Research*. Vol. 30(1), pp. 80-106.

Kisby, B. (2010). The big society: Power to the People? *The political Quarterly*. Vol. 81 (4), pp. 484-491.

Kooiker, S., & N. Hoeymans. (2013). Via de transitie naar de participatiesamenleving? *Tijdschrift voor gezondheidswetenschappen*, Vol. 91(8), pp. 449-450.

Knoke, D., & D. Prensky (1984). What Relevance Do Organization Theories Have for Voluntary Associations? *Social Science Quarterly*, Vol. 65(1), pp. 3-20.

Kreuter M.W. & N.A. Lezin & L.A. Young (2000). Evaluating community-based collaborative mechanisms: Implications for practitioners. *Health Promotion Practice*. Vol. 1 (1), pp. 49-63.

Lans J. van der & P. Hilhorst (2013). *Sociaal-doe-het-zelfen*. De idealen en de politieke praktijk. Atlas contact.

LeGates, R. T. & F. Stout, F. (2011). *The city reader*. Routledge: Obingdon. Vijfde druk

- Lowndes, V. & L. Pratchett & G. Stoker (2001). Trends in public participation: part 2—citizens' perspectives. *Public administration*, Vol. 79(2), p. 445-455.
- Marinetto, M. (2003). Governing beyond the Centre: a critique of the Anglo-Governance School. *Political studies*, Vol. 51(3), pp. 592-608.
- Marissing, van E. (2008). Buurten bij beleidsmakers: Stedelijke beleidsprocessen, bewonersparticipatie en sociale cohesie in vroeg-naoorlogse stadswijken in Nederland. *Netherlands Geographical Studies*. Vol. 337, pp. 1-232.
- Mathijssen C. & D. Wildemeersch & V. Stroobants & A. Snick (2003). Activeren tot actief burgerschap: de casus van buurt- en nabijheidsdiensten. *Vaktijdschrift Vorming*. Vol. 18, pp. 79-102.
- Meerhof F. (2011). Burgerinitiatief als democratisch fundament. *Beleid en Maatschappij*. Vol 38 (4), pp. 475-481
- Mendelberg, T. (2002). The deliberative citizen: Theory and evidence. *Political decision making, Deliberation and Participation*. Vol. 6 (1), pp. 151-193.
- Mizrahi T. & B. Rosenthal (1992). Managing dynamic tensions in social change coalitions. In: *Community Organization and Social Administration: Advances, Trends, and Emerging Principles*. Ha worth Press.
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2013). De Doe-democratie: Kabinetsnota ter stimulering van een vitale samenleving. Den Haag, pp. 1-70.
- Moor, de (2013). De revival van de coöperatie; De herontdekking van het collectief. *Samenleving en politiek: tijdschrift voor een democratisch socialisme (Sampol)*, Vol. 20(4), 29-38.
- Novkovic, S. (2008). Defining the co-operative difference. *The Journal of Socio-Economics*, Vol. 37 (6), pp. 2168-2177.
- Opstal W. (2011). Coöperaties in zorg. Een verkenning van vraagstukken en goede praktijken in binnen- en buitenland. *SelectedWorks*; Heverlee, pp. 1-45.
- Rotterdam WorldPortWorldCity (2013) Rotterdam Feijenoord: De Afrikaanderwijk. [Online] <http://www.rotterdam.nl/afrikaanderwijk> [gecteerd 12-06-2014].
- Sangen G.J.H. van der (1999). Hoofdstuk 2: Ontstaan en opkomst van de coöperatieve ondernemingsvorm. *Faculty of Law*, pp. 1-39.
- Satre Ahlander A.M. (2001). The social economy: new co-operatives and public sector. *Annals of public and cooperative economics*. Vol. 72 (3), pp. 413-433.
- Scanten van H. & J. Schonewille & J. Engelen & J.W. van de Maat (2011). Sterke verhalen; burgerinitiatieven voor voorzieningen in kleine dorpen. *Movisie Kennis en advies voor maatschappelijke ontwikkeling*, pp. 1-48.
- Schermer, K. J., & P. Quint (2008). *De organisatie als hulpmiddel*. Bohn Stafleu van Loghum, Houten. Vierde druk, pp. 1-368.
- Smith, D. H. (2000). *Grassroots associations*. Sage Publications, California, pp. 1-342.

- Somerville W. (2007). *Immigration under New Labour*. The Policy Press, University of Bristol, pp. 1-225.
- Sprinkhuizen A. & M. Scholte (2011). Het zal ons een zorg zijn: over burgerkracht, stoere taal en onvermijdelijke investeringen in sociaal werk. *Maatwerk*, Vol 12 (4), pp. 1-4.
- Staa, A. van & J. Evers (2010) 'Thick analysis': strategie om de kwaliteit van kwalitatieve data-analyse te verhogen. *KWALON*. Tijdschrift voor kwalitatief onderzoek in Nederland. Vol. 43 (1), pp. 5-12.
- Steenbekkers A. & L. Vermeij (2013). De dorpenmonitor. Ontwikkelingen in de leefsituatie van dorpsbewoners. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag, pp. 1-338.
- Steunpunt coöperatief ondernemen (2008). Coöperatief ondernemen. E-note 5, pp. 1-6.
- Steunpunt coöperatief ondernemen (2010) De vennoten: het hart van de coöperatie. De relatie met de vennoten: kracht én uitdaging. E-Note 9, pp. 1-8.
- Stewart, J. (2006). Transformational Leadership: An Evolving Concept Examined through the Works of Burns, Bass, Avolio, and Leithwood. *Canadian Journal of Educational Administration and Policy*, Vol. 54, pp. 1-29.
- Stichting DOEN (2014) Duurzaam Garenkokerskwartier. [online] <http://www.doen.nl/web/projecten-die-we-DOEN/Cultuur-Cohesie/Project-Cultuur-Cohesie/Duurzaam-Garenkokerskwartier.htm> [geciteerd op 10-8-2014]
- Stichting Freehouse (2014) Wijkcoöperatie Afrikaanderwijk. [online] <http://www.freehouse.nl/> [geciteerd op 15-05-2014]
- Thach, E., & K.J. Thompson (2007). Trading places: Examining leadership competencies between for-profit vs. public and non-profit leaders. *Leadership & Organization Development Journal*, Vol. 28(4), pp. 356-375.
- Thomas A. (2004). The rise of social cooperatives in Italy. *International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*. Vol. 15 (3), pp. 243-263.
- Thompson, P. & R. Williams & C. Kwong & B. Thomas (2011). How feasible is the Big Society?: The third sector's survival in less affluent areas in the absence of government funding. In *International Small Business and Enterprise Conference*, 9th–10th November, Sheffield.
- Tonkens E. (2010). De kwaliteit van burgerparticipatie in de stad: de casus bewonersbudgetten. *Bestuurskunde*. Vol. 19 (4), pp. 34-42.
- Trappenburg M.J. (2013). Active Solidarity and its discontents. *Health Care Analysis*, pp. 1-14
- Tritter J.Q. & A. McCallum (2006). The snakes and ladders of user involvement: Moving beyond Arnstein. *Health Policy*. Vol 76 (2), pp. 156-168.
- Twist, M. van & M. van der Steen & P.M. Kerré (2009). Als burgers het heft in eigen handen nemen: van representatieve naar doe-het-zelf-democratie. *Res Publica*. Vol. 4, pp. 521-536
- Wijdeven, T. Van de & F. Hendriks (2010). Burgerschap in de doe-democratie. Nicis Institute, pp. 2-76.

Wijdeven, T & L. de Graaf & F. Hendriks (2013). Actief burgerschap. Lijnen in de literatuur. Tilburgse school voor Politiek en Bestuur, pp. 1-64.

Verba S. & K. L. Schlozman & H.E. Brady (1995). Voice and Equality: civic voluntarism in American politics. Harvard University Press, pp. 1-629

Visser D. (2010). Omgaan met burgerinitiatieven; een onderzoek naar de ondersteuning van burgerinitiatieven door gemeenten, gelet op de bevordering van evenredige participatie, Universiteit Twente, pp. 1-64.

Voogt P.W. (1998). De kleine coöperatie; vertrouwen in eigen kracht. Landelijk Centrum Opbouwwerk; Den Haag, pp. 1-46.

Vrielink, M. Oude & I. Verhoeven (2011). Burgerinitiatieven en de bescheiden overheid. Beleid en Maatschappij, Vol. 38 (4), pp. 377 – 387.

Vrielink, M. Oude & T. van de Wijdeven (2011). Ondersteuning in vieren. Zichtlijnen in het faciliteren van burgerinitiatieven. Beleid en Maatschappij 38, pp. 438-455.

Wellman B. & B. Leighton (1979). Networks, Neighborhoods, and Communities Approaches to the Study of the Community Question. Urban Affairs Review. Vol. 14 (3), pp. 363-390.

Westerdahl S. & H. Westlund (1998). Social economy and new jobs: a summary of twenty case studies in European regions. Annals of Public and Cooperative Economics. Vol. 69 (2), pp. 193-218.

Whitehead, M. (2003). Love thy neighbourhood – rethinking the politics of scale and Walsall's struggle for the neighbourhood democracy. Environment and Planning A. Vol.35 (2), pp. 227-300

Wijdeven T. van de & L. de Graaf & F. Hendriks (2013). Actief burgerschap. Lijnen in de literatuur. Tilburg / Den Haag: TSPB / BZK, pp. 1-64.

Winsemius, P., M. Jager-Vreugdenhil & N. Boonstra (2004). Democratie in de buurt. In: E. R. Engelen & M. Sie Dhian Ho (red.), De staat van de democratie. Democratie voorbij de staat. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Winsemius A. & J. Steyaert (2011) Lang Leve de Samenleving. De Britse 'Big Society' als importproduct voor Nederland? Tijdschrift voor sociale vraagstukken. Vol. 10, pp. 8-12.

Zoekplaats.nl (2014) Esbeek gemeente Hilvarenbeek. [online] <http://www.zoekplaats.nl/Esbeek-gemeente-Hilvarenbeek> [geciteerd op 17-08-2014]

Zwaard van der & M. Specht (2013) Betrokken burgers, betrouwbare overheid. Kenniswerkplaats Leefbare Wijken Rotterdam, pp. 1-73

BIJLAGEN

BIJLAGE 1. GEGEVENS BEVOLKING ONDERZOCHE CASES.

ESBEEK

Tabel 1.1. Bevolking naar leeftijdsgroepen in % 2012, Esbeek en Nederland

Leeftijdsgroepen	Nederland	Esbeek
0 tot 15 jaar	17	20
15 tot 25 jaar	12	9
25 tot 45 jaar	26	26
45 tot 65 jaar	28	29
65 jaar en ouder	16	15

Tabel 1.2. Aandeel allochtonen in Esbeek en Nederland, in % 2012

Allochtonen	Nederland	Esbeek
Westers totaal	9	3
Niet-westers totaal	12	1

AFRIKAANDERWIJK (ROTTERDAM)

Tabel 1.3: Bevolking naar leeftijdsgroepen in % 2012, Afrikaanderwijk en Nederland

Leeftijdsklassen	Afrikaanderwijk	Nederland
0 tot 15 jaar	20	17
15 tot 25 jaar	17	12
25 tot 45 jaar	28	26
45 tot 65 jaar	24	28
65 jaar en ouder	11	16

Tabel 1.4. Aandeel allochtonen in Afrikaanderwijk en Nederland, in % 2012

Allochtonen	Allochtonen2	Afrikaanderwijk
Westers totaal	Westers totaal	7
Niet-westers	Niet-westers totaal	79
	Marokko	14
	Nederlandse Antillen en Aruba	5
	Suriname	12
	Turkije	33
	Overig niet-westers	15

ZIJLWEG-OOST/GARENKOKERSKWARTIER (HAARLEM)

Tabel 1.5. Bevolking naar leeftijdsgroepen in % 2012, Zijlweg-Oost en Nederland

Leeftijdsklassen	Nederland	Zijlweg-Oost
0 tot 15 jaar	17	18
15 tot 25 jaar	12	10
25 tot 45 jaar	26	32
45 tot 65 jaar	28	29
65 jaar en ouder	16	11

Tabel 1.6. Aandeel allochtonen in Zijlweg-Oost en Nederland, in % 2012

Onderwerpen_3	Onderwerpen_4	Nederland	Zijlweg-Oost
Westers totaal	Westers totaal	9	14
Niet-westers	Niet-westers totaal	12	6
	Marokko	2	0
	Nederlandse Antillen en Aruba	1	1
	Suriname	2	1
	Turkije	2	1
	Overig niet-westers	4	3

BIJLAGE 2. TOPIC LIJST INTERVIEWS

Per coöperatie en per interview is de topiclijst iets aangepast. Ten eerste doordat eerder opgedane kennis mee genomen kan worden in het huidige interview. Ten tweede is de topiclijst afgestemd op de specifieke coöperatie en de rol die de respondent vervult. Als voorbeeld van een topiclijst is hieronder de topiclijst weergegeven die gebruikt is voor de bestuursleden van coöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier.

Topiclijst: Duurzaam Garenkokerskwartier (Haarlem)-bestuur

Korte inleiding op de geïnterviewde

- Rol van de geïnterviewde in de coöperatie?
- Sinds wanneer lid? Sinds wanneer actief?
- Motivatie op lid te worden of actief te worden bij de coöperatie?
-

Korte inleiding op de coöperatie

- Wie zijn de leden? En aantal leden?
- Doelstelling coöperatie
 - o Waarom is hier voor gekozen?
- Welke activiteiten worden door de coöperatie georganiseerd? Of welke diensten worden geleverd?

Het proces rondom het opstarten en vitaal houden van de coöperatie

- In welke fase zit de coöperatie momenteel volgens u? Initiatief? Jong- volwassen?
- Is het doel nog gelijk of zijn doelen uitgebreid/verandert in de tijd?

Het initiatief:

- Wie waren de initiatiefnemers?
- Wat was hun motivatie?
- Kunt u kort vertellen hoe het van een 'idee' tot een coöperatie is gekomen?
 - o Hoe is er draagvlak in de wijk gecreëerd?
 - Bij burgers
 - Bij andere instanties, bijvoorbeeld gemeente of de wijkraad?
 - o Waarom is er voor de coöperatie gekozen? Is er een andere organisatievorm overwogen?
 - o Hoe is het tot een formele organisatievorm gekomen?
 - Misschien doorvragen op vaardigheden initiatiefnemers?
 - o Hoe ziet de organisatie er nu uit? Hoe ver zijn jullie en waar zijn jullie mee bezig?
 - o Wat heeft er volgens u voor gezorgd dat de coöperatie er nu ruim een jaar later nog is?
 - o Wat zou u andere beginnende coöperaties adviseren?
 - o Wat zou u achteraf anders hebben gedaan?
- Hoe ziet de toekomst van de coöperatie er volgens u uit? Waar zijn jullie over 5 of 10 jaar?
 - o Waarom denk je dat? (Waarom die taken? Waarom denkt u dat het goed is dat jullie die rol dan vervullen in de buurt?)

Verdieping: voorwaarden rondom het opstarten en vitaal houden van de coöperatie.

De betrokkenen

- Hoe worden mensen lid? (financiële bijdrage/andere verplichtingen?)
 - o Denkt u dat de financiële bijdrage als belemmerende factor kan worden gezien?

- Hoe bent u zelf betrokken geraakt bij het initiatief? (bij niet initiatiefnemer: Hoe heeft u er van gehoord?)
- U zit in het bestuur, doet u iets om het leden aantal stabiel te houden of te laten groeien?
 - o Waarom heeft u hiervoor gekozen?
 - o Zo ja: Denkt u dat deze uitnodiging belangrijk is voor de toekomstige leden?
- Hoe actief betrokken zijn de leden van de coöperatie?
 - o Kenmerken van de leden → hoe verhoudt dit zich met de kenmerken van de buurtbewoners? En kenmerken van actieve leden?
- Wat is de rol van het bestuur?
 - o Hoeveel tijd bent u ongeveer kwijt met uw werkzaamheden in het bestuur?
 - o Ziet u dit als belemmerende factor nu of in de toekomst?
- Denkt u dat het belangrijk is om als coöperatie autonoom te zijn ten opzichte van andere partijen? Denkt u dat coöperatie Garenkokerskwartier dit is?
- Op de site las ik dat ook de wijkraad en ondernemers betrokken zijn bij de coöperatie. Hoe zijn zij erbij betrokken geraakt?
- Wat is hun rol? En hoe was dit eerder?
- Zijn er nog andere betrokken partijen?
- Hoe is de samenwerking met andere partijen gegaan? Hoe is de rolverdeling tot stand gekomen? Is dit afgesproken of vanzelf gegaan?
 - o Problemen?

Activiteiten

- Hoe komen de activiteiten tot stand?
- Met welke activiteiten zijn jullie begonnen?
 - o Waarom is hiervoor gekozen?
- Lopen jullie tegen problemen aan bij het organiseren van activiteiten?
- Waar denkt u dat andere coöperaties van jullie van kunnen leren, gekeken naar de organisatie van activiteiten?

Organisatie

- Vindt u de organisatie van de coöperatie op dit moment succesvol?
- Welke punten rondom de organisatie van de coöperatie vonden jullie in het begin erg belangrijk? Waar hebben jullie op ingezet?
- Als je nu weer een coöperatie zou oprichten zouden deze factoren weer veel aandacht krijgen? Of zijn jullie erachter gekomen dat andere factoren ook belangrijk/belangrijker zijn?
- Welke factoren rondom de organisatie van de coöperatie zorgen er volgens u voor dat een coöperatie van de grond komt en gedragen wordt door de wijk.

Context

- Wat zijn volgens u kenmerken van de wijk het Garenkokerskwartier en de bewoners
- In hoeverre denkt u dat deze context invloed heeft op het oprichten en het functioneren van de coöperatie?

Samenvatting en check.

Al met al is er nu naar voren gekomen dat..... belangrijke factoren zijn bij de start en het levendig houden van een coöperatie.

- Hebben we volgens u nu nog factoren gemist die hiervoor echt belangrijk zijn?

BIJLAGE 3. VRAGENLIJST LEDEN COÖPERATIE

VRAGENLIJST LEDEN COÖPERATIE

Beste Meneer/Mevrouw,

Mijn naam is Annelies Romme en momenteel ben ik bezig met mijn afstudeeronderzoek voor de master Stadsgeografie aan de universiteit Utrecht. Hiervoor doe ik onderzoek naar de buurt- en dorpscoöperaties. De hoofdvraag die ik hiervoor heb gesteld is wat cruciale factoren zijn voor het opstarten en het vitaal houden van een dergelijk coöperatie. Om dit te onderzoeken heb ik drie coöperaties geselecteerd waar ik met betrokkenen interviews ga afnemen. De coöperatie is een van deze cases. Vanwege praktische redenen (tijd) is het niet mogelijk om met veel leden persoonlijk een gesprek te hebben over hun visie op de coöperatie. Toch is na mijn inziens de betrokkenheid en inbreng van leden cruciaal voor een coöperatie. Vandaar dat ik deze korte open vragenlijst heb opgesteld. Ik hoop dat u deze voor mij zou kunnen invullen. U zou mij er enorm mee helpen.

Alvast bedankt

Met vriendelijke groet,

Annelies Romme (06-22570799)

1. *Hoe bent u in aanraking gekomen met de coöperatie?*

.....
.....
.....
.....
.....

2. *A. Wat was uw motivatie om lid te worden van de coöperatie?*

.....
.....
.....
.....
.....

B. Wat is nu uw motivatie om nog lid te blijven van de coöperatie?

.....
.....
.....
.....
.....

3. *Hoe actief betrokken bent u binnen de coöperatie?*

.....
.....
.....
.....
.....

4. *A. Hoe vindt u de organisatie van de coöperatie geregeld? U kunt hierbij denken aan communicatie, besluitvorming, activiteiten, begroting etc.*

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

B. Welke punten binnen de organisatie van de coöperatie zou u graag verbeterd zien?

.....
.....
.....
.....
.....

Vriendelijk bedankt voor het invullen van deze vragenlijst!

BIJLAGE 4. DE CODEBOOM

